

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Мастер рад:

~ Совјетски филмови на Фесту (1971-1991) ~

Ментор:

Доц. др Алексеј Тимофејев

Студент:

Петар Димић, IS 17/28

Београд, септембар 2018. године

Садржај:

Предговор	3
I Увод	5
1. Совјетско филмско искуство и пропаганда	5
2. Свет и Југославија од 1971. до 1991.	16
3. Горбачевизам	27
II Оснивање Феста и југословенско-совјетска филмска сарадња	30
III Совјетски филмови на Фесту	34
1. Биографски филм	35
2. Историјски филм	37
3. Драма/мелодрама	40
4. Обрада дела класика руске књижевности	57
5. Идеолошки филм	64
6. Љубавни филм	67
7. Комедија	72
8. Некатегорисани филм	77
Прилози	81
Закључак	85
Списак литературе и извора	87
Списак литературе	87
Списак извора	87

Предговор

У време када је Фест настао, свет је увелико био оштро подељен на два блока, а Југославија је преживљавала уставну кризу, сукоб са хрватским националистима и, касније, са српским либералима.

Идеја за Фест је потекла од филмског критичара *Политике* Милутина Чолића, који је постао селектор фестивала. Фест је замишљен као репризни фестивал, односно на њему би се приказивала најбоља светска кинематографска остварења из прошле године. Тако је Београд добио трећи међународни фестивал, после Битефа и Бемуса. Како је Фест био међународни фестивал, на њему су приказивани и филмови са Истока и са Запада, те је постао место сусрета глумаца, редитеља, филмских теоретичара и критичара из оба блока. Од самог оснивања Фест је био популаран и медијски добро пропраћен фестивал.

Овај рад се бави совјетским филмовима који су се приказивали на Фесту. Покушаћемо да у раду дамо одговоре на питања о идеолошкој обојености совјетских филмова и о томе како су они испраћени у домаћој штампи. Да би се стекла потпунија слика, треба анализирати совјетске филмове који су били приказивани на Фесту. Сходно теми, компарација између филмова из СССР-а и оних са Запада неће бити приоритет овог рада.

Рад обухвата период од 1971. до 1991. године. Полазна тачка је 1971. године, када је и одржан први Фест. Завршна тачка је 1991. година, као година прекретнице. Наиме, те године СССР и Југославија нестају са историјске сцене.

Током истраживања, поставили смо три радне хипотезе. Прва радна хипотеза је да су филмови из СССР-а били идеолошки обојени. Друга радна хипотеза је да је домаћа штампа редовно извештавала о приказаним совјетским филмовима и о гостовањима глумаца, редитеља, филмских теоретичара и критичара из СССР-а. Трећа радна хипотеза је да је СССР користио Фест као место „окршаја“ са Западом.

За први део рада, литература је, махом, била доступна. Две монографије о филму су биле од драгоцене помоћи. То су: D. Tadić, *Propagandni film*, Београд 2009 и M. Lim i A. Lim, *Najvažnija umetnost. Istočnoevropski film u dvadesetom veku*, Београд 2006. Што се тиче

политичке историје, ту су од велике помоћи биле књиге: D. Stojanović, *Rađanje globalnog sveta 1880-2015*, Београд 2015; О. А. Vestad, *Globalni hladni rat*, Београд 2008 и В. Лакер, *Историја Европе 1945-1992*, Београд 1999. за боље схватање светске историјске позорнице током 1970-их и 1980-их. За боље разумевање позиције Југославије у биполарном свету, значајна је монографија – Lj. Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat. Ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944-1974)*, Београд 2014. За Горбачовљево доба, од значаја су нам били – А. Zinovjev, *Gorbačevizam*, Београд 1990, потом *Odabrani govori i članci M. S. Gorbačova*, priredio Slavko Pergl, Ljubljana, 1987. и *Perestrojka*, priredili Branko i Tatjana Kitanović, Београд-Zagreb, 1987, такође и *Срби о Русији и Русима. Од Елизавете Петровне до Владимира Путина (1750-2010)*. *Антологија*, прир. М. Јовановић, Београд 2011.

За други део рада, који се заснива на изворима, ситуација је другачија. Истраживање у Архиву Србије показало се јаловим, али су зато истраживањем у Архиву Југославије и у Историјском архиву Београда пронађени одређени документи и подаци потребни за рад. За рад су коришћене и две монографије о Фесту – „Fest, odbrojavanje“ Милана Влајчића из 2002. године и „Sanjati otvorenih očiju“ Ивана Карла из 2011. године која је објављена поводом 40. Феста.

Наш веома значајан извор је штампа која се чува у фондovima Народне библиотеке Србије и Библиотеке града Београда. За рад су били коришћени дневни (*Политика*, *Политика Експрес*, *Борба* и *Вечерње Новости*) и недељни (*НИН* и *Илустрована Политика*) листови. Штампа је ревносно пратила Фест и исцрпно извештавала о приказаним филмовима и конференцијама за штампу. Штампа је коришћена за период од 1971. до 1991. уз изузетак *Политике*, која је била коришћена и за 1970. годину. Због своје структуре, *НИН* и *Илустрована Политика* су били од мање помоћи током истраживања, јер нису могли да детаљно и исцрпно да пишу о Фесту. Али, зато су *Политика*, *Политика Експрес*, *Борба* и *Вечерње Новости* веома детаљно извештавали о Фесту, а негде су се и међусобно допуњавали.

О неким филмовима, међутим, није било никаквих извештаја у новинама, те нам је ту значајну помоћ представљао интернет у настојањима да сазнамо неки детаљ више о тим филмовима. Сајтови које смо посетили су, махом, филмски сајтови.

І Увод

1. Совјетско филмско искуство и пропаганда

Филм у Русији пре 1917. године

У лето 1896. године, у Русији (Петроград и Москва) је приказан филм браће Лимијер „Улазак воза у станицу“.¹ Први филм у Русији је био крунисање Николаја II у мају 1896. године.² Док се нису отворили стални биоскопи, по Русији су путовала тзв. „филмска позоришта“.³ Први стални биоскоп је отворен у Москви 1903. године, а потом се отварају и по другим градовима у Русији.⁴ Све већа популарност филма довела је до отварања првог филмског студија „Дранков“ 1907. године из кога је изашао филм „Стењка Разин“ из 1908. године. Ипак, француска компанија „Пате“ је снимила филм „Козаци са Дона“ из 1908. године, а убрзо је покривала 75% руског тржишта. Упркос многим препрекама, филм је наставио да се развија. Број отворених сталних биоскопа у Русији је константно растао, публика је била све бројнија, а број филмова домаће продукције је полако, али сигурно растао (129 у 1913. наспрам 499 у 1916.). Са друге стране, међу владајућом класом царске Русије филм је доживљаван као средство за забављање маса и није му поклањан нарочити значај.⁵ Ситуација се мења са избијањем Првог светског рата 1914. године. Још у марту 1914. Скобељев комитет⁶ је основао „Војну филмску секцију“.⁷ Монопол који је имао Скобељев комитет је укинут због притиска јавности и дискусија о употребљивости и квалитету снимљеног.⁸ Укидање монопола су, свакако, искористили приватни продуценти да би створили профит. То је, ипак, изазвало хаотичност у производњи филмова, јер су се многи продуценти окренули сензационализму и дезинформацијама. Оваква ситуација је убрзо дошла и до Думе, где су се чули гласови о томе како држава треба да има монопол над кинематографијом и како треба увести

¹ D. Tadić, *Propagandni film*, Beograd 2009, 69.

² *Исто*, 70.

³ „Филмска позоришта“ су била у много чему ограничена – мањак електричне енергије неопходне за пројекторе, што је прилично скраћивало време пројекције, али и ограничило приказивање филмова на веће градове у Русији, потом проблем плаћања власничких права филма, итд: *Исто*, 70.

⁴ Биоскопи су имали необична имена („Електрично позориште“, „Мираж“, „Фантазија“, „Илузија“).

⁵ *Исто*, 71.

⁶ Скобељев комитет је основан као добротворна организација која је помагала ветеранима из Руско-јапанског рата 1904-1905.

⁷ Захваљујући везама у војсци и утицају, Скобељев комитет је на почетку рата добио ексклузивно право да снима филмове: *Исто*, 71.

⁸ *Исто*, 72.

цензуру.⁹ Важност филма је посебно била схваћена у војсци, јер се видело да се филм може употребити и за пропаганду и за образовање.¹⁰ Последњи покушај сређивања стања у кинематографији и њеној употреби за образовно-моралне циљеве је дошао од министра унутрашњих послова, Александра Дмитријевича Протопопова из 1916. године. То је био уједно и последњи покушај царске Русије да филм употреби у пропагандне сврхе.¹¹

Совјетски филм између 1917. и 1945. године

Русија је 1917. доживела велику трансформацију. Фебруарском револуцијом срушена је апсолутистичка царска власт и проглашена је либерално-демократска република која остаје у рату на страни Антанте. Бољшевици су били у све већем замаху и искористили су латентну кризу да би Октобарском револуцијом поништили тековине Фебруарске и успоставили комунистички систем власти.

Бољшевицима је пропаганда била важно средство у политичкој борби. У почетку су се ослањали на штампу и плакате као устаљене форме комуникације, али са временом филм постаје све битнији. Велики проблем Русије је била велики проценат неписмених, те ту штампа није имала већих шанси. Због тога је филм дошао као савршено средство комуникације са масама и као такав постао најважнији од свих уметности.¹² Језик слика којим филм говори пред собом је поништавао многе културно-језичке баријере које су постојале у Русији тога доба, затим преносио је универзалну поруку која је била иста где год се приказивала, а и било га је лако контролисати.¹³ Колико је филм био важан новим властима, говори чињеница да је од августа 1919. године, филмска индустрија национализована и стављена је под окриље Народног комесаријата за просвету, на чијем је

⁹ Владимир Митрофанович Пуришкевич је у Думи захтевао да се кинематографија стави под контролу државе, да се уведе цензура, да се спречи ширење филма по селу и да се образују мешовите комисије за цензуру. Иначе, по политичком убеђењу је био десничар: *Исто*, 72.

¹⁰ О томе се посебно занимао Владимир Михаилович Дементијев који је предлагао да држава има монопол над филмом, који мора да има пропагандно-образовну улогу међу масама: *Исто*, 72.

¹¹ Идеја министра Протопопова је наишла на противљење владајуће класе, али је Протопопов успео да формира државну комисију која је имала задатак да испита како да филм помогне за постизање образовно-моралних циљева: *Исто*, 72.

¹² *Исто*, 73.

¹³ *Исто*, 73-74.

челу био Анатолиј Лунчарски.¹⁴ Како је ситуација била тешка због недостатака техничких средстава, а посета преосталим биоскопима рапидно опадала, власт је морала нешто да смисли да би се филм користио као пропаганда. То је решено у виду „агитпунктова“ који су били покретни биоскопи у „агитпроп“ железничким композицијама које су путовале широм земље.¹⁵ Приказивани филмови, тзв. „агитке“ су били филмови кратког формата, али са јасном пропагандном поруком, динамичном монтажом и употребом симболике.¹⁶ Што се класичне кинематографије тиче, она је почела да се опоравља тек од 1924. године када се обнавља увоз страних филмова.¹⁷ Наредних година, холивудски филмови су били изузетно популарни, те су преплавили совјетско тржиште.¹⁸ Домаћа производња је споро напредовала и приходи од домаћих филмова са приходима страних филмова су се изједначили 1927. године.¹⁹ Да би се филм очувао под државном контролом, 1921. године је основан „Госкино“, централна филмска организација која је имала задатак да управља производњом и дистрибуцијом филмова, издавањем опреме студијима и биоскопима. Идеја је била да се под „Госкином“ уједине сви дистрибутери и произвођачи, али и да се филм усклади са званичном државном политиком.²⁰ Крајем 1924. године, Веће народних комесара одлучује да оснује „Совкино“, свесовјетску филмску организацију која ја имала задатак да повећа домаћу производњу филма што је водило јачој контроли и претварању филма у пропагандно средство.²¹ „Совкино“ је, такође, добио задатак да производи и дистрибуира одговарајуће филмове који су се приказивали по радничким, образовним и

¹⁴ Стање у кинематографији је, иначе, било очајно, јер због ратних и револуционарних збивања многи редитељи су отишли из Русије, доста опреме је било уништено, власници биоскопа су сакривали своје филмске архиве, итд: *Исто*, 74.

¹⁵ То је властима згодно дошло да се покажу као носиоци модернизације Русије. Приказивани филмови су већма били о новим властодршцима. Овде су стасали редитељи попут Дзиге Вертова, Лева Куљешова, Есфира Шуба: *Исто*, 74-75.

¹⁶ То је био зачетак популарне „руске школе монтажног филма“ где су се посебно истицали Ејзенштајн, Пудовкин и други: *Исто*, 75.

¹⁷ Те године је велики број европских држава признао СССР. САД су то учиниле 1925. године.

¹⁸ Посебно су били популарни Чарли Чаплин, Мери Пикфорд и Бастер Китон: *Исто*, 75.

¹⁹ *Исто*, 76.

²⁰ „Госкино“ је имао велике проблеме. Дошло је до противљења централизацији филмске производње, а отпор је постојао и међу државним организацијама произвођача и дистрибутера („Пролеткино“, „Мезабром“) које нису хтеле да напусте своје монополе. Ситуација се погоршавала, јер је „Госкино“ располагао малим средствима, те се окренуо увозу страних филмова, што је додатно угрожавало домаћу кинематографију: *Исто*, 76.

²¹ Да се не би поновио неуспех са „Госкином“, „Совкино“ је почела са милион рубаља свог капитала и добила је ексклузивитет над увозом филмова на територију целе државе: *Исто*, 77.

војним установама.²² Један од највећих задатака „Совкина“ је била биоскопизација Совјетског Савеза. Имајући у виду пространство државе, али и заосталост многих крајева, то је био озбиљан задатак.²³ Најбољи допринос биоскопизацији је дала организација радничких клубова „Пролеткино“.²⁴ Упркос успесима, публика је и даље више волела стране филмове од домаћих, којих је било све више. То је, свакако, стварало проблем Партији која је филм видела као главно средство за просвећивање пролетеријата.²⁵ Велики проблем пропагандној улози филма су представљали авангардни ствараоци – попут Ејзенштајна и Пудовкина.²⁶ Наиме, њихови филмови су били готово неразумљиви широким масама, имали су високе уметничке и естетске стандарде, те самим тим нису остварили најбитнији задатак – пропагандно просвећивање народа.²⁷ Ипак, било је редитеља који нису пошли путем авангардног филма. Један од њих је био Јаков Протазанов који је у периоду између 1924. и 1930. године снимио десетак успешних комерцијалних филмова, који су постигли велики успех код публике.²⁸ Ситуација је постала јасна 1928. године када је Партија донела закључак да филм мора бити главно средство комунистичке пропаганде и да филмови треба да идеолошке обрасце учине разумљивим обичним људима.²⁹ Тонски филм се у СССР-у појављује 1931. године откада највећи број филмова бива снимљен у тонској техници, што је убрзало биоскопизацију државе.³⁰ Други светски рат је умногоме пореметио развитак совјетског филма, а већина

²² На тај начин је остварена основна идеја большевика о филму као пропагандном оружју и књижи коју неписмени могу да читају: *Исто*, 77.

²³ Највећи проблем су били недостатак електричне енергије и непостојање развијене мреже биоскопа, заосталост у производњи мобилних пројектора и нестручност партијских активиста приликом употребе опреме: *Исто*, 77.

²⁴ Почетком 1920-их, „Пролеткино“ је поседовао $\frac{3}{4}$ биоскопских инсталација које су биле погодне за приказивање филмова: *Исто*, 78.

²⁵ Партија је филм схватала као најважнију уметност који мора бити подесан за образовање и пропаганду и не сме бити аполитичан и мора бити у рукама власти као моћно средство просвећивања: *Исто*, 78.

²⁶ Њихови филмови су били популарнији у иностранству него у Совјетском Савезу.

²⁷ Иако су авангардни филмови доживели слабу прођу код домаће публике, њихови аутори су донели доста новина у схватању филма и теорији филмске уметности, те су оставили снажан траг на руску кинематографију XX века: *Исто*, 79.

²⁸ Неки од Протазанових филмова су: „Четрдесет први“, „Дон Дијево и Пелагеја“ и „Позив“. Тајна успеха Протазанова и сличних је била у производњи комедија или филмова са савременом тематиком, који су на забаван начин популарисали идеје новог система: *Исто*, 80.

²⁹ Тиме је, свакако, највише био погођен авангардни филм, јер се његовим ауторима пребацивало да не разумеју обичног совјетског човека. Тражило се да филмови буду за једноставном причом и заплетом да би такав био прихватљив великом броју људи: *Исто*, 80.

³⁰ Производња немог филма је опстала до 1940. године: *Исто*, 81.

студија је премештена у Казахстан.³¹ У сваком случају, филм је у Совјетском Савезу до 1945. године постигао завидни успех и значајне уметничке домете.³² Као одлично средство за пропаганду, филмови су морали да имају јасно дефинисану поделу између добра и зла.³³ Као оруђе пропаганде, у филму су морали да постоје негативни ликови представљени као буржоазија, свештенство, кулаци и реакционари док су насупрот њима стајали јунаци из редова сељаштва, радништва, војске или Партије.³⁴ Успостављањем социјалистичког реализма, који је требало да живот прикаже какав ће бити, а не какав јесте, власт је све више ограничавала кинематографију.³⁵ Једна од основних карактеристика социјално реалистичног филма јесте обавезан срећан крај.³⁶

Совјетски филм после 1945. године

Крај Другог светског рата донео је Совјетском Савезу нове територије на западу, ширење комунизма у Источној, Југоисточној и Централној Европи, али исто тако и велике недаће у виду великог броја изгубљених живота и разорене земље, посебно у западним деловима СССР-а.

Први напад су доживели књижевници, а потом и драмски уметници.³⁷ Повод за обрачун са филмом је био филм „Велики живот“ Леонида Лукова из 1946. године.³⁸ Од уметника се очекивало да се придржавају идеологије, да буду верни Партији и блиски са

³¹ После 1945. године, производња филмова је настављена, али веома отежано због тешке материјалне ситуације у држави: *Исто*, 81.

³² *Исто*, 81.

³³ Тако је било најлакше публици приказати коју страну подржава Партија, а која је улез: *Исто*, 82.

³⁴ Негативци су обично приказивани као себи довољни, док су позитивци припадали широј групи са којима деле исту судбину: *Исто*, 83-84.

³⁵ Величају се култови Лењина и Стаљина, непожељни (Лав Троцки) се бришу и у пропагандне сврхе се користе историјске паралеле са славним историјским личностима, попут Александра Невског, Ивана Грозног, Петра Великог: *Исто*, 84-85.

³⁶ Није било филмова који су се бавили савременим темама, јер се сваки покушај дотицања реалних друштвених проблема сматрао субверзивном делатношћу: *Исто*, 85-86.

³⁷ Резолуција о часописима „Звезда и „Лењинград“ је објављена 14. августа 1946. године и главне мете су били књижевници Ана Ахматова и Михаил Зошченко. Две недеље касније је уследила резолуција о репертоару драмских позоришта и мерама за његово побољшање. Обе ове резолуције, као и резолуцију којом се напада филм, написао је Андреј Александрович Жданов: М. Lim i A. Lim, *Najvažnija umetnost. Istočnoevropski film u dvadesetom veku*, Beograd 2006, 57-58.

³⁸ Луковљев филм „Велики живот“ је, у ствари, наставак филма из 1939. године који се бавио радом и животом у Донском басену у Украјини. У наставку су приказане судбине јунака после протеривања Немаца и поновног успостављања прозиводње. Луковљев филм је осуђен, јер је дао лажну и искривљену слику совјетског народа: *Исто*, 58-60.

народом. Од њих се очекивало и да буду дисциплиновани у извршавању наређења, те да ће откривати и потказивати.³⁹ Ждановљева резолуција која напада филм докачила је и Ејзенштајна, Пудовкина и Козинцева и Трауберга. Њихови греси су били реализам (Козинцев и Трауберг)⁴⁰, приказивање класних сукоба (Пудовкин)⁴¹ и приказивање округлости у име циља (Ејзенштајн)⁴². Једноставно, од филма се очекивало да не уноси живот у шему, већ да шему изрази кроз систем монументалних слика. У новој кинематографији, било је потребно да филмови буду црно-бели низ моралистичких прича из којих је живот прецизно уклоњен. Сlikовни језик где је Стаљин увек био централни лик је постао стил који је постао узор за остале редитеље, а и био је на линији Партије.⁴³ Прве године након рата, 1946. снимљено је двадесет дугометражних играних филмова. Њихов број је растао, а производња филмова је брзо достигла предратни ниво. Обновљено је и снимање анимираних филмова. Године 1947. произведено је двадесет седам филмова, али је притисак Ждановљеве резолуције био приметан.⁴⁴ Ждановљева резолуција је 1948. године довела до пада производње филма – те године је снимљено свега седамнаест филмова. Контрола одобравања сценарија и снимња филмова је била појачана.⁴⁵ Кампања против космополитизма није могла да мимоиђе филм. Шчербина је предводио напад, а на удару су најпре нашли Леонид Трауберг и сценариста Михаил Блајман.⁴⁶ Све је ово условило да се производња филмова смањује – године 1952. је било снимљено свега пет

³⁹ Власт и уметници се нису разумели. Уметници су мислили да са победом над нацизмом и ширењем комунизма ван СССР-а нема више страха од издаје у властитим редовима. Власт је, пак, веровала да културна либерализација слаби совјетски систем, те да је потребно умирити неруске народе у СССР-у: *Исто*, 58-59.

⁴⁰ Филм Козинцева и Трауберга „Обични људи“ из 1945. је осуђен, јер су се темом евакуације индустрије из Лењинграда бавили сувише реалистично: *Исто*, 61.

⁴¹ Филм Пудовкина „Адмирал Нахимов“ из 1946. је осуђен наводно због балова и игранки, што је Пудовкин поправио, али прави разлог је била класна сукобљеност међу морнарицом што се није уклапало у истицање послератног јединства: *Исто*, 61.

⁴² У Ејзенштајновом филму „Иван Грозни“ Иван Грозни је приказан као човек без воље и слабог карактера, као аутократа који је психички лабилан и који примењује насиље зарад вишег циља. Ејзенштајн је покушао да се брани, али без успеха. Материјал за трећи део филма је уништен. Ејзенштајн се убрзо повукао, разочаран и умро је 10. фебруара 1948. године: *Исто*, 61-62.

⁴³ Филмови „Велики преокрет“ Фридриха Ермлера из 1946. и „Заклетва“ Михаила Чиаурелија су наишли на одобравање Партије, потоњи више него први: *Исто*, 62-64.

⁴⁴ *Исто*, 64-65.

⁴⁵ Новопостављени заменик министра кинематографије, Шчербина, по занимању критичар, сматрао је да би било погрешно жртвовати квалитет филмова зарад њихове количине: *Исто*, 69.

⁴⁶ Они и њима слични су, наводно, вршили клеветничку кампању и ширили мит о опадању савременог совјетског филма и одумирању његове поетске снаге. Напад су доживели и књижевни критичари и историчари књижевности. Кампања против космополитизма је имала и антијеврејску црту – ликвидације песника Переца Маркича и глумца Соломона М. Михоелса: *Исто*, 70-71.

филмова.⁴⁷ Иако је Жданов нестао са политичке сцене у другој половини 1948. године, његова резолуција је извршила велики утицај на филм⁴⁸, а његова смрт 1949. је створила аферу „белих мантила“ 1952. године. Лекари, углавном Јевреји, оптужени су за смрт Жданова и за ковање завере против Партије. Након Стаљинове смрти, оптужнице су повучене, а оптужени су ослобођени.⁴⁹ Прелазак на филм у боји почео је 1951. године. Пад годишње производње филмова у многоме је олакшао овај прелазак. Боја је била важан елемент филмова, али је била прилично ограничена лошим квалитетом Совколора.⁵⁰ Од исте године, 1951. у совјетској кинематографији почиње стварање филмских записа позоришних представа.⁵¹ Од 1952. године је била опуштенија ситуација у култури, највише захваљујући Стаљиновој болести, али и коначној консолидацији совјетског утицаја у Источној Европи, као и чињеници да више није било Жданова. На XIX конгресу Партије је усвојена резолуција којом се тражи повећање производње играних филмова што је најавило промене – повратак црно-белим филмовима и мало отварање врата млађим филмским ствараоцима.⁵² Смрт Стаљина је донела крај ждановизму у култури. Свакако, то није могло одмах да промени ситуацију. Како год, Ждановљеве резолуције никада званично нису укинуте, иако су жртве добиле какво-такво задовољење.⁵³ Нови циљ Партије је било снимање 150 играних филмова на годишњем нивоу. Иако је такав циљ био нереалан, опуштање идеолошких стега и давање веће самосталности студију у одобравању сценарија су повећали производњу филмова, те је 1954. године снимљено четрдесет филмова.⁵⁴ На путу дестаљинизације се нашла и култура која се ослобађала великих стега и баријера.⁵⁵ На филму су се нашли и класици попут Чехова, Љермонотва и – Шекспира. Порастао је и број филмова за младе где су приказивани истински сукоби и злочини.

⁴⁷ *Исто*, 73-74.

⁴⁸ Индивидуалност редитеља сасвим је нестала и остала је само једноличност стила: *Исто*, 76.

⁴⁹ *Исто*, 76.

⁵⁰ *Исто*, 77.

⁵¹ Стаљин је себе сматрао добрим познаваоцем позоришта и био је његов љубитељ. Године 1953. је снимљено двадесетак филмова: *Исто*, 77-78.

⁵² Врата су од 1930-их била затворена, тако да је ово била битна промена: *Исто*, 78.

⁵³ Ждановизам је многим сломио креативност, таленат и ентузијазам, али његово уклањање је донело подношљивији живот културним посленицима: *Исто*, 80.

⁵⁴ *Исто*, 80-81.

⁵⁵ Шостаковичева Десета симфонија је била одобрена после жучне расправе. На Другом конгресу совјетских писаца 1954. године рехабилитовани су уметници осуђени Ждановљевим резолуцијама. Филмска продукција је наставила да се развија: *Исто*, 82-83.

Почео је бржи развој кинематографије неруских народа.⁵⁶ Совјетски филм се подмладио, посебно што се филм угледао на предстаљничко филмско наслеђе.⁵⁷ Иако је политика дестаљинизације званично отпочела 1956. године са XX конгресом Партије, она је пред уметнике ставила извесна ограничења. Наиме, Хрушчов није био спреман да уметницима да слободу.⁵⁸ Производња филмова је била на годишњем нивоу око 100 филмова, од тога је трећина била у боји. Али, редитељска слобода је била заустављена.⁵⁹ Ово је било доба у коме су се рађале копродукције, које су представљале средство међународне културне сарадње.⁶⁰ Дестаљинизација је означавала Лењина као јединог вођу, а то је водило потискивању лика Стаљина, па је ту снимљено доста филмова.⁶¹ Доста редитеља се окренуло руским класицима – Алексеју Толстоју, Шолохову, Достојевском, Горком, Гогољу, Чехову.⁶² Добар ослонац приликом обнове совјетског филма давала је нова совјетска књижевност.⁶³ У ово доба, филмска производња у совјетским републикама је значајно порасла.⁶⁴ Цела халабука око доделе Нобелове награде за књижевност Пастернаку показала је како дестаљинизација није имала никакав унапред утврђен план. Производња филмова је расла и појављивала су се нова имена (попут Андреја Тарковског), иако је филм и даље каскао за књижевношћу где су се ломила копља између власти и уметника.⁶⁵

⁵⁶ *Исто*, 83-84.

⁵⁷ Филм „Лете ждралови“ из 1957. обрађује теме попут смрти, несреће, нискости, издаје, кривице и искупљења су представљае табу, а сада су се пробијале, јер су трагични аспекти совјетске историје дуго били ван филмског платна: *Исто*, 190.

⁵⁸ У мају 1957. године, Хрушчов је изнео овај став Савезу писаца: *Исто*, 193.

⁵⁹ Власт никако није била спремна да се одрекне пропагандно-идеолошке функције филма, а наспрот њима су били редитељи који су хтели независност у свом раду: *Исто*, 193.

⁶⁰ Један од примера јесте филм совјетско-југословенске копродукције „Олег Дундич“ из 1958. године који је режирао Леонид Луков: *Исто*, 194.

⁶¹ „Приче о Лењину“ Сергеја Јуткевича из 1957, „Породица Уљанов“ Валентина Невзорова из 1957, потом „У октобарским данима“ Сергеја Васиљева из 1958, „Кочубеј“ Јурија Озерова из 1958, „Марширали су војници“ Леонида Трауберга из 1958. Сви ови филмови су „чистили“ револуцију од култа Стаљина: *Исто*, 194.

⁶² По троделном епу Алексеја Толстоја „Ход по мукама“, Григориј Рошал је снимео „Сестре“; Сергеј Герасимов је по Шолоховљевом „Тихом Дону“ снимео истоимени филм; Иван Пирјев је екранизовао „Идиота“ по Достојевском 1958. године и „Беле ноћи“ 1959. године; Марк Донској је снимео „Фому Гордејева“ 1959. године по причи Горког; Владимир Петров је 1959. године снимео „У предвечерје“ рађеног по Тургеневу као совјетско-бугарска копродукција; Алексеј Баталов је обрадио Гогољев „Шињел“; Јосиф Хејфиц је снимео „Даму са псанцетом“ по Чехову. Треба поменути и Веру Стројеву која је снимала опере са „Кованшчином“ Мусоргског из 1959. године: *Исто*, 195.

⁶³ Мојзеј Швајцер је 1957. снимео филм „Саша ступа у живог“ по роману Владимира Тендрјакова „Тврди чвор; Владимир Венгеров је снимео „Родни град“ по истоименом делу Виктора Њекрасова. Сергеј Бондарчук и Владимир Монахов су на филм пренели Шолохљеву причу „Човекова судбина“: *Исто*, 196.

⁶⁴ Тако је у периоду између 1955. и 1965. у Туркменистану снимљено 20 филмова, у Узбекистану 26, 40 у Јерменији, 30 у Азербејџану, а Грузија и Литванија се све више уздижу: *Исто*, 198.

⁶⁵ *Исто*, 199.

Књижевност је наставила да буде ослонац филму у његовом ослобађању од прошлости.⁶⁶ Ипак, култури је јасно стављено до знања да је руководство променило методе, али не и принципе Стаљинове политике.⁶⁷ У марту 1963. је напад на културу био веома јак захваљујући једном Хрушчовљевом говору.⁶⁸ Проблем је представљао редитељ Марлен Хуцијев и његов филм „Имам двадесет година“⁶⁹ у коме је Хрушчов видео побуну младе генерације против старије и у коме је видео апатичност ондашње омладине.⁷⁰ Хрушчовљево доба је отворило врата новој генерацији стваралаца. Интерес власти и културних посленика је био сукобљен, јер је власт хтела уметност да веже за себе, док су уметници хтели да сачувају стечену слободу и да супротставе своје искуство званичној верзији.⁷¹ У октобру 1965. године, ЦК КПСС захтевао је да филмски радници својим радом учествују у константном расту економске и политичке активности радног народа и да одржавају идеолошку стабилност као и јасноћу креативних дела.⁷² Уметници, међутим, нису одступили, па су се окренули алегоријама, параболома и баснама, док је власт хтела да угаси стране утицаје, те да одвоји интелигенцију од уметности. Ова ситуација се окончала 1969. године.⁷³ Андреј Тарковски је снимиио филм „Андреј Рубљов“ 1966. године и са њим је имао много проблема.⁷⁴ Слично је прошао и Андреј Кончаловски.⁷⁵ Власт је,

⁶⁶ Филмови Владимира Скујбина „Чудотворна икона“ из 1960. и „Суђење“ из 1962. су се заснивали на причама Тендрјакова. Филмови нису често успевали да овековече књижевна дела, штп је био случај са филмом „Битка на граници“ Владимира Басова рађеног по истоименом роману Галине Николајеве, јер није представио оштра запажања која је списатељица имала о послератном друштву. Било је и супротних примера, попут Ларисе Шепитко која је маестрално режирала „Врелину“ из 1962. по делу Ченгиза Ајтматова. Једна од најбољих обрада је био дебитантски филм Андреја Тарковског „Иваново детињство“ из 1962. године, рађен према истоименој причи Владимира Богомолова и који је доживео успех у иностранству: *Исто*, 200.

⁶⁷ Хрушчов је 1. XII 1962. посетио изложбу „Тридесет година ликовне уметности“ у Москви када изнео своју политику о томе како је модернистичко сликарство аморално и антисовјетско и како ће се одржавати строга политика према уметности: *Исто*, 202-203.

⁶⁸ Говор је до те мере био екстреман да није био објављен у дневним новинама совјетских сателита што је било незамисливо до тада: *Исто*, 204.

⁶⁹ Радни назив филма је био „Лењина гарда“.

⁷⁰ Хуцијевљев филм је приказан крајем 1964. године након што је делимично поново снимљен и поново монтиран, али није постигао велики успех: *Исто*, 205.

⁷¹ Падом Хрушчова 1964. сукоб власти и уметности није спласнуо, а нова Брежњевљева власт је ухапсила 1965. године двојицу писаца што се није десило после XX конгреса Партије из 1956: *Исто*, 207.

⁷² *Исто*, 284.

⁷³ Слом Прашког пролећа и совјетска интервенција у Чехословачкој 1968. године показала је да је држава јака од уметности и интелигенције. Кампања против уметности и интелигенције је имала за циљ да културна интелигенција одустане од улоге коју је имала пре, те да одустане од жеље за самосталношћу. Циљ је постигнут, јер су поједини уметници престали са радом и бекство од савремених тема: *Исто*, 284-285.

⁷⁴ Цензорске комисије су тражиле многе преправке у филму, што је Тарковски одбијао да учини. Филм се после много исправки и преправки појавио пред публиком 1972. године, али је промашио циљ, јер се основна

преко цензорских комисија, једноставно забрањивала одређене филмове које је сматрала неподесним.⁷⁶ Али, официјелна подршка власти је додељена филмовима који су пратили званичан укус и на платно пренели књижевне класике или совјетску историју.⁷⁷ Доста филмова је посвећено Лењину.⁷⁸ Настављено је и са екранизацијом класика.⁷⁹ Напори да се социјалистички реализам и филмска педагогија замене индивидуалношћу нису донели успеха, премда нови реализам није значио потпуни повратак старом филму.⁸⁰ Марлен Хуцијев који је испровоцирао Хрушчова наставио је да снима.⁸¹ Други редитељи су се бавили проблемима живота у граду и на селу.⁸² ВГИК⁸³ је млађим генерацијама филмских стваралаца оставио као терет конвенције о описном реализму која је обавезивала ствараоце

идеја филма да се уметност не сагиње пред моћнима није видела што је властима је одговарало: *Исто*, 285-287.

⁷⁵ Његов први филм, „Први учитељ“ из 1965. године је прошао уз опаске да је његово виђење постреволуционарног доба јеретичко. У „Асјиној срећи“ из 1967. на платно је избацио до тада незабележну стварност. Филм је забрањен, а Кончаловски се затим окренуо екранизацији класика – Тургењевљево „Племићко гнездо“ из 1970. и Чеховљевог „Ујка Вању“ из исте године. Његов филм „Романса о заљубљенима“ из 1974. је представљао пример конформизма за 1970-те: *Исто*, 287-288.

⁷⁶ Филм Алова и Наумова „Ружна анегдота“ из 1965. где је гротескно осликан застрашујући свет понижених и угњетених, бирократски деспотизам, улизиштво и додворавање, дехуманизације и деградације човека. Филм Михаила Калика „Довиђења, дечади!“ из 1966. је био ограничено дистрибуиран у Совјетском Савезу, а филм је био иронија образовања и васпитања: *Исто*, 289.

⁷⁷ Ту се истичу „Рат и мир“ (1965-1967) и „Ватерло“ из 1970. Сергеја Бондарчука рађених по Толстоју и „Ослобођење“ (1967-1971) Јурија Озерова: *Исто*, 290.

⁷⁸ Марк Донској је snимио два филма о Лењиновој мајци „Срце мајке“ из 1966. и „Оданост мајке“ из 1967. да би 1973. уследио филм о Лењиновој супрузи Надежди Крупској „Надежда“. Сергеј Јуткевич је 1965. године snимио филм „Лењин у Пољској“: *Исто*, 290-291.

⁷⁹ Александар Зархи је 1967. године snимио Толстојеву „Ану Карењину“. Станислав Ростоцки је 1966. екранизовао Лермонотвљев роман „Бела“. Иван Пирјев је започео, а Михаил Уљанов и Кирил Лавров су завршили „Браћу Карамазове“ 1968. године. Лев Кулицианов је 1969. snимио „Злочин и казну“, а Владимир Венгеров је 1969. snимио „Живи леш“ по Толстоју, док је 1972. Андреј Баталов snимио „Коцкара“ од Достојевског. Пажњу хумористима Иљфу и Петрову су поклонили Мојзеј Швајцер у филму „Златно тело“ из 1969. године и Леонид Гајдај са филмом „Дванаест столица“ из 1971. године, док је Григориј Козинцев snимио „Краља Лира“ 1970. године који је представљао део трилогије о постсталинистичком друштву заједно са „Дон Кихотом“ и „Хамлетом“: *Исто*, 292-293.

⁸⁰ Нови педагошки реализам је био мање кичерски, мање статичан и мање шематизован у структурама и заплетима. Овде се истакао Алексеј Салтиков са филмовима „Женско царство“ из 1967, „Директор“ из 1969, „Влада“ из 1971. и „Нема повратка“ из 1973. године, потом Сергеј Герасимов са филмовима „Новинар“ из 1967, „Код језера“ из 1969, „Волети човека“ из 1972. и „Мајке и ћерке“ из 1974. године, затим Јулиј Рајзман са филмом „Твој савременик“ из 1967. године и Данил Храбровицки са филмом „Кроћење ватре“ из 1971. године: *Исто*, 294.

⁸¹ „Јулска киша“ из 1965. поново је критиковала генерацију у својим 30-им годинама како су самозадовољни, цинични и неосетљиви. Његов следећи филм „Било у месецу мају“ је snимљен 1970. године за телевизију где је Хуцијев пронашао сигурно уточиште: *Исто*, 295.

⁸² Ту се истичу Лариса Шепитко, Василиј Шукшин, Марк Озепјан: *Исто*, 295-296.

⁸³ Всесоюзный государственный институт кинематографии (Свесовјетски државни институт за кинематографију).

на одређени начин сагледавања стварности.⁸⁴ Монолитност описног реализма нису успели да сруше комедије⁸⁵, авантуристички⁸⁶ и саспенс филмови⁸⁷. Више слободе су филмски ствараоци налазили у темама за децу.⁸⁸ Иако је режим после 1968. постао прилично крут и чврст, то се одразило на филм, али и он је сазрео као уметност, стекао је популарност, језик, технологију и искуство. Нови правац филму су дале неруске нације Совјетског Савеза, које су обогатиле и освежиле совјетски филм. Фокус интересовања филма се померио из Москве ка републикама што је изазивало стрепњу код власти која је почетком 1970-их вратила праксу централизације одобравања филмских сценарија. Филмови произведени ван Русије су често били синхронизовани ако су се приказивали ван републике где је филм настао или ако је филм извожен за инострану публику. Настојања да се ова пракса измени нису донели успеха.⁸⁹ Почетком 1970-их на територији Совјетског Савеза је било годишње произведено око 130 филмова, од чега је 77 било у боји. Гледалаца је било прилично пуно. Радило је 39 филмских студија који су запошљавали велики број људи, а власт је преко управе студија будно надгледала да се не појави нешто што одудара од званичне политике Партије.⁹⁰ Нова резолуција ЦК КПСС из 1972. године је само потврђивала „педагошку линију“ коју филм треба да следи.⁹¹ Након Брежњевљеве смрти 1982. године, Филмски савез је саставио комисију која је имала задатак да преиспита све филмове који су снимљени у последњих 25 година, а били су забрањени.⁹² Током 1986. и

⁸⁴ Та конвенција је на крају уништила све покушаје да се изађе из зачарног круга предвиђања истих тема: *Исто*, 297.

⁸⁵ Са сатиром је пробао Елем Климов са филмом „Доживљаји једног зубара“ из 1967. године. Елдар Рјазанов је увео самоиронију и своје ликове је водио до трагикомедије као у филму „Чувај се аутомобила!“ из 1966. године, да би даљи развој ироничне комедије био настављен са Хенрихом Габајем са филмом „Лебедев против Лебедева“ из исте године: *Исто*, 298-299.

⁸⁶ Овде се истакао Владимир Мотил који је 1967. режирао бајку Булата Окуцаве „Жења, Жењечка и Катјуша“ о младом романтичару на ратном фронту. Мотил је највећи успех постигао са филмом „Бело сунце пустиње“ из 1969. године где је тему грађанског рата искористио да би створио комерцијални вестерн: *Исто*, 299.

⁸⁷ Саспенс филмови су филмови напетости, неизвесности. Сава Кулиш је 1968. режирао „Мртву сезону“, филм инспирисан о Рудолфу Абелу који је био шпијун СССР-а у САД. Филм у сличном стилу „Комитет деветнаесторице“ Кулиш је режирао 1972. и у њему се говори о опасности од хемијског и бактериолошког рата: *Исто*, 299.

⁸⁸ Ту су се истакли Иља Фрез са филмом „Ја сам вас волео“ из 1967. и Јуриј Победоносцев са филмом „Ох, та Настја!“ из 1972. године: *Исто*, 299.

⁸⁹ *Исто*, 300-301. Више о кинематографијама совјетских република: *Исто*, 301-302 (Украјина), 303 (Молдвија), 303-304 (Литванија), 305-307 (Грузија), 307 (Јерменија), азијске републике (307-309).

⁹⁰ *Исто*, 309-310.

⁹¹ Те године на чело Државног комитета за кинематографију је дошао Филип Јермаш који је критиковао редитеље како има мало филмова који су посвећени радничкој класи и како су теме обрађиване површно: *Исто*, 310.

⁹² Број филмова је процењиван између 130 и 150 филмова: *Исто*, 316.

1987. је на светлост дана изашао велики број филмова.⁹³ У јануару 1986. године, Филип Јермаш је смењен што је означавало крај једног периода стагнације. Конгрес Филмског савеза је средином маја 1986. године сменио комплетно руководство, међу њима и Лева Кулицанова који је ту био 21 годину, а на његово место је дошао Елем Климов.⁹⁴ У републикама је настављен развој филмске производње.⁹⁵ Совјетска кинематографија је нову шансу за полет добила у другој половини 1980-их, иако нико није очекивао да ће се СССР распасти почетком 1990-их.⁹⁶

2. Свет и Југославија од 1971. до 1991.

Главне одлике 1970-их јесу биле детант између две суперсиле САД и СССР-а, крај исцрпљујућег Вијетнамског рата, приближавање САД и Кине, нафтна криза услед Јомкипурског рата, увођење неолиберализма и гашење државе благостања.

САД су биле измучене ратом у Вијетнаму, пољуљан им је ауторитет као и стање привреде. СССР је доживео пад угледа због насилне интервенције у Чехословачкој 1968. године. Совјетска привреда је била под великим притиском због трке у наоружању и свемирске трке. Обе суперсиле су биле уморне од сталне напетости и параноје од могућег нуклеарног рата, као и од сукоба у Трећем свету – у Латинској Америци и на Блиском истоку. Никсонов државни секретар, Хенри Кисинџер, још од 1969. године је отпочео тајне преговоре са Кином што је довело до посете Никсона Кини 1972. године. Кина је била у страху због СССР-а и пограничних сукоба. Веома битна ствар за САД је био и крај Вијетнамског рата, озваниченог миром у Паризу од 27. I 1973. године. Американци су се повукли, а 1975. године, победом Северног Вијетнама, Вијетнам је уједињен. Једна од битних одлика ове деценије је било и ограничавање трке у наоружању. Уговор о неширењу нуклеарног наоружања је потписан 1968. године и своје потписе је дало 97 држава. Под Брежњевим, СССР сустиже САД у нуклеарном наоружању. Овако уједначене у наоружању, обе стране су показале добру вољу за преговоре који су крунисани

⁹³ Међу њима су: „Комесар“ из 1967. Александра Асколдова, „Интервенција“ из 1967. Генедија Полока, „Почетак непознатог века“ омнибус Ларисе Шепитко и Андреја Смирнова из 1967. године, филмови Кире Муратове („У кратким сусретима“ 1968, „Дуги поздрав“ 1971. и „Усред сивог камења“ из 1983.): *Исто*, 316-317.

⁹⁴ *Исто*, 311.

⁹⁵ Детаљније: *Исто*, 317-322.

⁹⁶ *Исто*, 323.

споразумом SALT 1, којим је договорен прекид у производњи нуклеарног наоружања и ограничавање нуклеарних штитова и подморница. SALT 1 је имао важење од пет година и требало је да буде обновљен као SALT 2 1977. године. SALT 2 је потписан тек 1979. и никада није ступио на снагу, јер га није ратификовао Конгрес, услед хлађења односа САД и СССР-а.⁹⁷ Јомкипурски рат између Израела и арапских земаља изазвао је огромне промене. Због Јомкипурског рата, арапске нафтне организације су одлучиле да престану са производњом нафте као вид притиска на велике силе. Нафтна криза која је уследила показала је колико је Европа зависна од нафте са Блиског истока. Дошло је до пуцања система државе благостања и појаве неолиберализма.⁹⁸

У овој деценији је настављена деколонизација Африке. Падом диктатуре у Португалији, независност су добили Ангола и Мозамбик. Ангола убрзо упада у исцрпљујући грађански рат.⁹⁹ Још један сукоб у Африци, Огаденски рат између Етиопије и Сомалије је додатно погоршао односе САД и СССР-а, али је и додатно осиромашило већ сиромашне Етиопију и Сомалију.¹⁰⁰

Ни Латинска Америка није поштеђена сукоба. САД су Латинску Америку доживљавали као своје двориште, стога успон социјализма као онај на Куби није смео да се деси. Цену је платио Чиле и Салвадор Аљенде, где се након пуча и Аљендеове смрти 1973. године учврстио Аугусто Пиноче са својим репресивним режимом.¹⁰¹ Сусед Чилеа, Аргентина је била прилично нестабилна током 1970-их (диктатура 1971-1973, власт Хуана Перона 1973-1974 и његове супруге Изабеле 1974-1976, диктатура 1976 - 1983).¹⁰²

Осма деценија XX века није лепо завршена – детант је постао прошлост пошто је СССР напао Авганистан.¹⁰³ У Ирану је оборен шах Реза Пахлави и успостављена је исламска република.¹⁰⁴ Почео је рат у Никарагви где су САД активно учествовале.¹⁰⁵

Девета деценија XX века је представљала последњу етапу у Хладном рату која је водила ка његовом крају. Ова деценија није донела смиривање на међународној сцени, већ је дошло и до нових сукоба и ратова.

⁹⁷ Детаљно: D. Stojanović, *Rađanje globalnog sveta 1880-2015*, Beograd 2015, 323-339.

⁹⁸ *Исто*, 341-343.

⁹⁹ Детаљно: O. A. Vestad, *Globalni hladni rat*, Beograd 2008, 290-320.

¹⁰⁰ Детаљно: D. Stojanović, *нав. дело*, 370-372; O. A. Vestad, *нав. дело*, 362-371.

¹⁰¹ Детаљно: D. Stojanović, *нав. дело*, 363-364; O. A. Vestad, *нав. дело*, 266-267.

¹⁰² D. Stojanović, *нав. дело*, 364-365.

¹⁰³ Детаљно: O. A. Vestad, *нав. дело*, 399-440; D. Stojanović, *нав. дело*, 366-368.

¹⁰⁴ Детаљно: O. A. Vestad, *нав. дело*, 384-399; D. Stojanović, *нав. дело*, 346-351.

¹⁰⁵ Детаљно: O. A. Vestad, *нав. дело*, 451-463; D. Stojanović, *нав. дело*, 387-389.

Ову деценију у САД је обележио Роналд Реган. Он је био један од највећих заговорника неолиберализма, уз британску премијерку Маргарет Тачер.¹⁰⁶

Успостављање исламске републике у Ирану 1979. године је заплашило Садама Хусеина у Ираку. Рат је уз променљиву срећу Ирака и Ирана трајао од 1980. до 1988. године и познат је као „рат без победника“, а донео је велике економске и људске губитке и Ираку и Ирану. После рата у Ираку јачају војни кругови, док је у Ирану Хомеинијева власт додатно учвршћена.¹⁰⁷

Пиночеова диктатура у Чилеу је деловала моћно, али почев од 1981. године, та моћ се круни услед рецесије, а масовне демонстрације су почеле 1983. године. Пиноче је изгубио власт 1990. године, али је остао на челу војске до 1998. године. Почетком 1990-их је формирана Ретигова комисија за истину и помирење која је имала задатак да процени број жртава Пиночеове диктатуре.¹⁰⁸

Губитак рата око Фокландских/Малвинских острва 1982. године, довео је војну хунту у Аргентини у тежак положај. Социјални проблеми су били велики и нарастао је велики опозициони фронт. То је довело до пада са власти војне хунте, а председничке изборе је 1983. године добио Раул Алфонсин. Основана је државна комисија која је имала задатак да открије истину о несталима. Суђења одговорнима су вођена пред цивилним судовима од 1985. до 1987. године када су окончана, а војска је остала фактор опасности по Аргентину.¹⁰⁹

Пад диктатуре породице Сомоза у Никарагви 1979. године довела је на власт сандинисте који су били левичари. У почетку је све деловало добро, јер су нову власт у Никарагви признали Куба, западноевропске земље, па и Картер. Ситуација се променила са доласком Регана на власт. САД увводе ембарго и подржавају сомозисте. Ортега је добио изборе 1984. године. Ипак, рат изнуривања које су САД водиле против Никарагве и уз подршку сомозиста је давао резултате, јер је инфлација нагло скочила. Ситуација је почела да се мења 1986. године када је Међународни суд правде у Хагу пресудио у корист Никарагве у коме се наводи да је мешање САД у унутрашње ствари суверене Никарагве

¹⁰⁶ Детаљно: D. Stojanović, *нав. дело*, 375-376.

¹⁰⁷ *Исто*, 381-382.

¹⁰⁸ *Исто*, 384-385.

¹⁰⁹ *Исто*, 385-386.

било акт кршења међународног права. Од 1987. године стање у Никарагви се смирује, а Ортега губи власт 1990. године.¹¹⁰

Од 1979. године на Гренади су на власти марксисти на челу са Морисом Бишопом. Њихово јаче везивање за Кубу и СССР је наишло на озбиљно подозрење у САД. Картерови покушаји да обори Бишопову власт су били неуспешни. Доласком Регана на власт, стање се мења. Инвазија на Гренаду је извршена 1983. године и наишла је на осуду УН и Маргарет Тачер. САД су обориле прокубански режим. Значај ове америчке инвазије лежи у чињеници да је Реган тиме показао Куби и СССР-у да је у Вашингтону на власти председник чврсте руке.¹¹¹

Кина је током 1980-их била под руководством Денг Сјаопинга. Он је покренуо свеобухватне реформе које су имале за циљ убрзану индустријализацију Кине. Кина се отвара према страним инвестицијама и кредитима и шаље своје младо становништво на стране универзитете, преваходно америчке. Препорођена је и пољопривреда и унапредовало је унутрашње тржиште.¹¹²

Грађански рат у Анголи се није стишавао током 1980-их, посебно када је на чело САД дошао Роналд Реган, који није био спреман да Анголу остави СССР-у и Куби. Тако су САД подржавале прозападну страну, што је условило да Куба појача помоћ супротној страни. Преговори око окончања рата су започели 1987. године, али на терену се рат у Анголи повезао са ратом у суседној Намибији. Уз посредство Горбачова, САД су Куби нудиле независну Намибију у замену за кубанско повлачење из Анголе што је крунисано мировним споразумом из 1988. године. Ипак, у Анголи су се сукоби спорадично наставили све до 2002. године.¹¹³

Долазак Михаила Горбачова на власт у СССР-у 1985. је донела извесне промене у односу према САД. Реган и Горбачов су се први пут састали у Женеви у новембру 1985, а потом у Рејкјавику, у октобру 1986. године. У Рејкјавику је Горбачов инсистирао да дође до демилитаризације две супер силе, те је договорено да ће Совјети уклонити ракете средњег домета у Европи у замену да Американци уклоне ракете першинг II. Договорено је и смањивање балистичких ракета за 50% у наредних пет година, док би за десет година оне

¹¹⁰ Исто, 387-389.

¹¹¹ Исто, 390.

¹¹² Детаљно: Исто, 391-395.

¹¹³ Исто, 368-370.

биле потпуно демонтиране. Ипак, Горбачовљев захтев да Американци уклоне ласерски штит наишао је на Реганово одбијање. Наредни самит је одржан у Вашингтону у децембру 1987. године. Тада су обновљени преговори о смањењу наоружања и о уништењу значајног дела нуклеарног наоружања у Европи. Самит на Малти између Горбачова и новог америчког председника Џорџа Буша Старијег се одиграо у децембру 1989. године када је распадање Варшавског пакта, услед рушења Берлинског зида, било јасно. У Москви је у јулу 1991. потписан споразум START, чиме је прекинута трка у нуклеарном наоружању. У оквиру START-а I, направљен је план уништења нуклеарних бојевих глава до 1999. године. START II је подразумевао наставак уништења нуклеарног наоружања до 2003. године.¹¹⁴

Најтежа ствар на спољнополитичком плану која је дочекала Горбачова је био исцрпљујући рат у Авганистану, који је започео Брежњев. Горбачов је покренуо одређену иницијативу највише да би застрашио Пакистан. Да би одржао на власти Бабрака Кармала, Горбачов је морао да му економски помаже, док би он спроводио реформе у Авганистану. Са друге стране, Пакистан је отворено подржавао исламисте, а уз то је, кроз тајне канале, покушао да против СССР-а окрене средњоазијске муслиманске народе: Узбеке и Таџике. То је компликовало и довољно закомпликовану ситуацију на терену, а тензије између СССР-а и Пакистана су достигли усијање у пролеће 1987. године када је једна милитантна група извршила нападе дубоко у Узбечкој ССР.¹¹⁵

Крајем 1986. и почетком 1987. године, Горбачову је постало јасно да рат у Авганистану не доноси жељене резултате. САД је снабдевала исламистичку герилу, док се повећао број исламистичких бораца, првенствено из Пакистана. Било је јасно да се просовјетска власт у Кабулу не може више одржати, а почетком 1987. године је осмишљена стратегија совјетског повлачења, што је Горбачов предочио Регану на састанку у Вашингтону у децембру 1987. године. СССР-у је била потребна подршка САД да би се обуздао радикални ислам и да би САД престале са снабдевањем авганистанских исламиста уз услов да се интервенције у Средњој Америци смање што Реган није прихватио. Али, Горбачов је успео ту да изађе са мало последица – жртвовали су просовјетски режим у Кабулу да би добили рок за повлачење до фебруара 1989. године.

¹¹⁴ Исто, 397-399.

¹¹⁵ Od Arne Vestad, *нав. дело*, 491-495.

Авганситанки комунизам, иако увелико уништен, успео је да опстане до 1992. године захваљујући СССР-у, али и САД. Талибанска власт се учврстила 1996. године.¹¹⁶

СССР није реаговао у случају рушења комунистичких режима 1989. године у Источној Немачкој, Пољској, Чехословачкој, Мађарској, Румунији и Бугарској, и нешто касније у Југославији и Албанији.¹¹⁷

Сам Горбачов је постајао све песимистичнији по питању опстанка и будућности СССР-а. Неуспели државни удар у августу 1991. године је означио и дефинитиван крај како Горбачовљеве политичке каријере тако и самог СССР-а. СССР је нестао крајем 1991. године, а уместо њега је настало чак 15 нових држава: Русија (као наследница СССР-а), Украјина, Молдавија, Белорусија, Литванија, Летонија, Естонија, Грузија, Јерменија, Азербејџан, Казахстан, Узбекистан, Киргистан, Туркменистан и Таџикистан.¹¹⁸

Три најзначајније европске државе – СР Немачка, Велика Британија и Француска су се доста промениле током 1970-их и 1980-их.

На челу СР Немачке је почетком 1970-их био канцелар Вили Брант који је имао за циљ поправљање односа са Истоком, оличеног у *Ostpolitik*. *Ostpolitik* је представљала нормализацију односа, на првом месту, са ДР Немачком и СССР-ом, а онда и са осталим европским комунистичким земљама. То је потиснуло Холштајнову доктрину. На унутрашњем плану, Брант је озаконоио абортус. Брантове социјалдемократе добијају изборе 1972. године, али се Брант у мају 1974. повукао, јер је откривено да је Гинтер Гијом, један од његових најближих сарадника био источњемачки шпијун. Канцелар је постао Хелмут Шмит који је наставио политику Бранта. На спољном плану се трудио да спасе детант и радио је на зближавњу са Француском. Његов пад је почео 1979. године услед привредног опадања и пораста незапослености. Хелмут Кол је постао канцелар 1982. године. Кол је наследио тешку ситуацију у привреди, те је, стога, морало да се приступи непопуларним мерама. Те мере је зацртао још Хелмут Шмит, али су тек под Хелмутом Колом испуњене, а оне су биле: смањење надокнаде за незапослене и за породиље, те одређивање студентских кредита према финансијским могућностима појединца. Те мере су смањиле државни

¹¹⁶ Детаљно: *Исто*, 498-505.

¹¹⁷ В. Лакер, *нав. дело*, 641, 669-688.

¹¹⁸ *Исто*, 642.

дефицит. Ипак, 1983. године, СР Немачка је била суочена са таласом страха од могућег нуклеарног сукоба између САД и СССР-а, а демонстрације су биле уперене против распоређивања пројектила у самој СР Немачкој. Ипак, даље слабљење источног блока и даљи развој западне привреде, условио је нестанак страха. Изборе 1987. су поново добили демохришћани, али уз изванредан пад рејтинга. Појављују се и нове партије (Зелени, Републиканска партија) које одвлаче део гласачког тела које припада демохришћанима и социјалдемократима. Слом источњемачког режима у јесен 1989. године и касније уједињење две Немачке 1990. године је донело знатну популарност демохришћанима, делом због омражености комунизма у бившој ДР Немачкој, а делом и што је уједињење извео Хелмут Кол. Уједињење је Немачку учинило најјачом европском државом.¹¹⁹

Велика Британија је у 1970-те ушла са великим проблемима. Привреда је била у стагнацији, дошло је до девалвације фунте, а синдикати су били свемоћни. На изборима 1970. победили су конзервативци, а премијер је постао Едвард Хит. За време Хита су се разбуктали и проблеми са Северном Ирском, али су већи проблем држави правили штрајкови који су, на крају, оборили Хитову владу. Ипак, Хитова влада је успела да Велику Британију уведе у ЕЕЗ 1973. године. Крајем 1974. лабуристи су победили на изборима и премијер је постао Харолд Вилсон. Показало се да лабуристи немају никаква решења, те Харолд Вилсон подноси оставку 1976. године, а премијер постаје Џејмс Калаган који уводи мере штедње и замрзава плате што само шири незадовољство. Између 1972. и 1976. вредност фунте је опала за чак 40% у односу на друге валуте. Како се стање погоршавало, у Шкотској и Велсу су се јавили гласови који су тражили аутономију. Такозвана „зима незадовољства“ на прелазу из 1978. у 1979. годину изазвала је серију штрајкова и паралисала је живот у Великој Британији. На изборима у мају 1979. године победу односе конзервативци, а Маргарет Тачер постаје премијерка. Маргарет Тачер је била главни идеолог неолиберализма – минимална држава, приватна иницијатива у привреди и смањење социјалних давања. Рат са Аргентином око Фокландских/Малвинских острва 1982. године добро јој је дошао да повећа своју популарност. „Челична лејди“ је успела да прегрми немире у Лондону и Ливерпулу 1981. године, поразила је штрајк железничара 1982. и штрајк рудара 1984. године. Најбитније је било то што је Маргарет Тачер успела да сломи моћ синдиката, који су постали крајње непопуларни. Такође,

¹¹⁹ В. Лакер, *Историја Европе 1945-1992*, Београд 1999, 548-562.

успешно је смањена инфлација и обезбеђен је стабилан економски раст, а пад незаспелности је уследио тек крајем 1980-их. Ипак, друштвене разлике између богатих и сиромашних су повећане. Социјална држава није потпуно укинута, али се зато отишло далеко са приватизацијом (приватизација вода и електричне енергије). Један од разлога дуге власти Маргарет Тачер (1979-1990) јесте, свакако, и ослабљеност опозиције, на првом месту лабуриста. Од лабуриста се ограђују умерени политичари који формирају Социјалдемократску партију, која је на изборима 1983. наступила у коалицији са либералима и знатно претекла лабуристе по броју мандата. Ипак, крајем 1980-их, лабуристи се консолидују, али остају ван власти и након одласка Маргарет Тачер са власти 1990. године. Њен одлазак су иницирали сами конзервативци, јер се осећало да је исцрпла све идеје и да нема ништа ново да понуди. Њу је наследио на премијерској функцији Џон Мејџор. На спољном плану, Маргарет Тачер је највећег сарадника нашла у Роналду Регану, а била је популарна и у СССР-у, јер је сматрала да се са Горбачовим може преговарати.¹²⁰

Шарл де Гол се повлачи 1969. године из политичког живота Француске, након неуспешног референдума око регионалних реформи. Наследио га је Жорж Помпиду који је мандат за састав владе дао Жаку Шабан-Делмасу који је морао да се повуче 1972. године, када га наслеђује Пјер Месмер. Помпиду је променио спољну политику Француске, те Велика Британија улази у ЕЕЗ, успоставља се тешња сарадња са СР Немачком, девалвирао је франак да би француска привреда постала конкурентнија. Ипак, земља је упала у привредну кризу. Помпиду умире 1974. и на председничким изборима побеђује Валери Жискар д'Естен са малом предношћу у односу на социјалисту Франсоа Митерана. Под д'Естеном је легализован абортус, спуштено је право гласа са 21 на 18 година и жене су добила значајна места у политици. Опадање привредне активности је достигло врхунац 1975. године. Жака Ширака је на премијерском месту заменио економиста Рејмон Бар, те је дошло до благог побољшања стања. На спољном плану д'Естен је дао озбиљну подршку европској сарадњи и радио је на томе да Европски парламент и Савет Европе постану значајне институције, заједно са Хелмутом Колом, што је наишло на подозрење француске деснице. Валери Жискар д'Естен одлази са позорнице након председничких избора 1981. године када је председник постао Франсоа Митеран. Митеранова победа и упостављање

¹²⁰ Исто, 567-577.

влада Пјера Мороа дала је замах социјалистичкој идеји о национализацији, која је крунисана 1982. када је усвојен Закон о национализацији. Влада је подигла и најниже наднице и породични додатак и скратила је радну недељу. Национализација је показала своје лоше лице 1983. године када се видело да опада извоз и да индустријска производња заостаје. Пјер Моро је морао да оформи нову владу, али упркос променама у привредној политици, незапосленост и инфлација су порасли. Пад популарности социјалиста је настао и због велике чистке у медијима, као и у покушају Мороове владе да се преко Savary закона укине приватно образовање. Моро је поднео оставку, а владу је оформио Лоран Фабис. Иако неубудљив политичар, успео је да ојача приватно предузетништво и да ограничи моћ бирократије. Иако се привредна ситуација побољшала, 1986. године парламентарне изборе је добио десни центар и владу је саставио Жак Ширак. То је била прва кохабитација, ситуација у политичком животу када су председник државе и премијер из различитих политичких странака. Између Митерана и Ширака није било срдачности, али је било разумевања. Ипак, Ширакова влада није била дугог века, јер је пала 1988. када је Ширак изгубио на председничким изборима. Митеран је освојио други мандат 1988. године, а нову владу је саставио Мишел Рокар. Рокарова политика реформи је давала добре плодове: привредни раст је био у успону, док је инфлација била ниска. Како год, Митеран је приморао Рокара да поднесе оставку 1991. године. Посебно осетљиво питање током 1980-их је било питање имиграције странаца, првенствено из Африке, у Француску. На таласу незадовољства имиграцијом, ојачао је Национални фронт Жан-Мари ле Пена. На спољном плану, Француска је постала гласан заговорник европских политичких и друштвених иницијатива. Поправљени су односи са САД, а на Горбачова се гледало са извесним скептицизмом. Пад Рокарове владе 1991. године, дао је нови подстрек француској десници услед пада угледа и социјалиста и самог Митерана.¹²¹

Односи Југославије и СССР-а су познавали успоне и падове. Југославија је била најоданији сателит до 1948. године, онда је уследио период страха који је окончан отопљавањем односа 1955. доласком Хрушчова у Београд. Односи се наново кваре због совјетске интервенције у Мађарској 1956. године. Мало су се поправили током 1957. године, да би се крајем исте године покварили, јер Југославија није прихватила декларацију о совјетском примату над свим комунистичким партијама. У априлу 1958.

¹²¹ Исто, 578-594.

године, СКЈ је на VII конгресу усвојио нови програм што није било по вољи СССР-а који је захтевао идеолошки склад.¹²² Колико су односи са СССР-ом били скоковити, тако су и односи са САД исто тако било скоковити. Када год су се погоршавали односи са СССР-ом поправљали су се са САД и обрнуто.¹²³ Када је дошло до интервенције СССР-а у Чехословачкој, у југословенском руководству је то произвело страх од враћања односа са СССР-ом у период после 1948. године. Ипак, промена односа се десила у првој половини 1969. године, јер је СССР настојао да се постојећа ситуација превазиђе и да се смири ситуација у Европи. Посета Андреја Громика, министра спољних послова СССР-а, Југославији у другој половини 1969. године је релаксирала односе. Тито је искористио прилику да скрене пажњу Совјетима да је политика несврстаности антиимперијалистичка. Поправљени односи Југославије и СССР-а условили су да Југославија буде упозната са нацртима докумената у циљу општеевропске конференције. Први документ је захтевао одрицање од употребе силе, а други се залагао за проширење трговинских, економских и научно-техничких веза као подршци сарадње у Европи.¹²⁴ Титу је била драгоцену посету Аустрији у октобру 1969. године, јер је тада сазнао о плановима нове Брантове администрације.¹²⁵

Почетком 1970-их Југославију је захватила унутрашња криза коју је политичко руководство покушавало да реши на више начина – новим Уставом из 1974. године, истицањем водеће друштвене улоге СКЈ, разрачунавањем са хрватским националистима и српским либералима. Унутрашња криза је крњила спољни углед Југославије.¹²⁶ У другој половини 1971. године, Брежњев је посетио Југославију. Унутрашње слабости Југославије је СССР хтео да искористи као вид притиска да би се мешао у њене унутрашње послове. Ипак, политичко руководство је јасно рекло Брежњеву да ће Југославија ићи својим путем и да нема преиспитивања политике несврстаности као ни југословенског социјализма. Стабилни односи са СССР-ом су, свакако, били интерес Југославије. Наступање СР Немачке попустљиво и пријатељски према Пољској и СССР-у су и Тито и Брежњев оценили као позитивна европска кретања. Брежњев је Титу саопштио да је срепман да

¹²² Детаљно: Lj. Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat. Ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944-1974)*, Beograd 2014, 33-67; 87-122; 188-275.

¹²³ Више о односима Југославије и САД: L. M. Lis, *Održavanje Tita na površini. Sjedinjene Države, Jugoslavija i Hladni rat*, Beograd 2003.

¹²⁴ Lj. Dimić, *нав. дело*, 357-363.

¹²⁵ *Исто*, 364.

¹²⁶ *Исто*, 376.

распусти Варшавски пакт ако исто то учини САД са НАТО. Уочи Титове посете САД дипломатске анализе су показивале да су САД за одржавање и јачање Југославије као важног фактора стабилности и равнотеже на Балкану. Тито је у САД пренео и важне поруке Брежњева, посебно спремност да се повуку совјетске снаге са Блиског истока уколико дође до мира, затим да дође до стишавања ситуације и отпочињање дијалога. Никсон је тражио да Тито утиче на Арапе и саопштио му је да је безбедност Југославије амерички интерес, али је одбацио идеју о смањењу америчке војне снаге. Важан аспект Титове посете САД је било и то да су САД посматрале Југославију као земљу са самосталном политиком.¹²⁷ За Југославију је европска безбедност почивала на уверењу о потреби сарадње равноправних, суверених и независних европских држава. Стварност је налагала да се призна постојећи територијални status quo, односно да питање граница постане полазиште за превазилажење блоковске поделе Европе. Југославија се залагала за свестрану сарадњу европских држава уз смањење оружаних снага. Питање граница је било битно за Југославију, посебно због регулисања границе са Италијом, до чега је дошло 1975. године Осимским уговором. Југославија је сматрала да развој и ширење ЕЕЗ даље продубљује поделе и неразвијеност Европе, што се изражавало миграцијом радне снаге са Истока на Запад.¹²⁸

После Треће конференције несврстаних у Лусаки 1970. Тито је исправно проценио да су несврстани много били пасивни, да нису иступали јединствено, те да њихов учинак није донео много ефекта. Ангажујући се у покрету несврстаних, Југославија је захтевала повећану активност сопствене дипломатије, али и осталих чланица. Јачање покрета је био императив за његово опстајање. Пасивно држање према догађајима у свету је било веома опасно по Титу, те је он заговарао активно деловање несврстаних, јер само ће такав приступ онемогућити да мале земље буду објекат надметања великих сила и чиниће их битним фактором међународне политике. Позиције Тита су у европској политици биле ојачане, јер је наступао као лидер покрета који је окупљао велики број земаља. Истовремено, САД су обратиле више пажње на покрет несврстаних, толико да је Ричард Никсон најавио посету Југославији у оквиру своје европске турнеје 1970. године. То је

¹²⁷ Исто, 378-380.

¹²⁸ Исто, 381-383.

било важно, јер се тиме показало да САД рачунају на несврстане као на битан чинилац у преласку са конфронтације на преговоре.¹²⁹

Југославија је остала без Јосипа Броза Тита 4. V 1980. године. Страховало се да ће се Југославија убрзо распасти након његове смрти. Први проблеми су се појавили у виду албанских протеста на Косову 1981. године. Колективно руководство (Председништво) са рокадом председавајућих на годину дана је уведено 1984. године. Слично као и у СССР-у и његовим сателитима, и у Југославији су 1980-те довеле инфлацију, а крајем девете деценије XX века, дошло је и до несташице хране и друге робе, те је уведено ограничење снабдевања и строга штедња. Долазак Слободана Милошевића на власт у Србији, затегнуо је односе унутар Југославије. Прве слободне изборе у Југославији 1990. године масовно су добили националисти и тиме је пут уништења Југославије био формално започет. Прво се отцепила Словенија, за њом Хрватска, у којој је вођен рат између Хрвата и Срба. Проглашење независне Босне и Херцеговине 1992. је био повод за крвави грађански рат, који ће бити окончан тек Дејтонским споразумом 1995. године, и многа зверства (Сарајево, Сребреница, Братунац, итд).¹³⁰

3. Горбачевизам

Михаил Сергејевич Горбачов¹³¹ је рођен 1931. године у близини Ставропоља. Члан КПСС-а је постао 1952. године, а од 1955. године креће његов политички успон, додуше на регионалном нивоу. Члан ЦК КПСС је од 1971. године, од 1978. године је секретар ЦК КПСС, а од 1980. године је члан Политбироа ЦК КПСС, а као најмлађи члан добио је најнепопуларнији ресор – пољопривреду.¹³²

По смрти Черњенка, Горбачов иступа у први план и преузима кормило државе коју оптерећује све већа беда. Почев од априлског пленума ЦК КПСС 1985. године, Горбачов у својим опширним и сувопарним говорима објашњава да СССР мора да се реформише, да мора да се подигне продуктивност рада, да се уведе коришћење нових научних и

¹²⁹ Исто, 371-373, 376-377.

¹³⁰ Исто, 665-668, 685-687.

¹³¹ Наслов поглавља је именован по књизи Александра Зиновјева „Горбачевизам“.

¹³² В. Лакер, *нав. дело*, 627-628.

технолошких достигнућа, да се поспеши развој машиноградње, да се искорени пијанство, да се партија поново идеолошки активира, итд.¹³³

Главна жеља реформи јесте била да се сустигне Запад који је већ претекао СССР. За време Брежњева огроман новац се одвајао за војску, као и за разгранату шпијунску мрежу. За Горбачова је Запад постао мерило и узор за промене које треба остварити, а посебно ојачати совјетско друштво на свим пољима да би се позиције СССР-а према Западу ојачале.¹³⁴

Званична политика перестројке је усвојена на XXVII конгресу КПСС, који је одржан крајем фебуара и почетком марта 1986. године.¹³⁵ Привреда је требало да се више оријентише на производњу робе широке потрошње и на услуге. Упркос доброј вољи, стање у индустрији и пољопривреди није побољшано, чак је са делимичном либерализацијом погоршано.¹³⁶

Паралелно са перестројком, уведена је и гласност, која је представљала слободу говора, смањену цензуру као и ослобађање совјетских дисидената (Сахаров). Дошло је до избора за посланике Конгреса народних посланика, који су били под контролом КПСС, али су посланици постали људи попут Јељцина и Сахарова.¹³⁷ Иако је гласност изгледала као да доноси слободе, она је требало да представља ефикасну државну контролу над протоком информација у СССР-у.¹³⁸ Гласност је условила да се појави опозиција Горбачову и реформама, а то су били руски националисти и неостаљинисти.¹³⁹ Гласност је отворила и серију међунационалних сукоба широм Совјетског савеза – у Казахстану, између Јерменије и Азербејџана око Нагорно-Карабаха, у Грузији, у Ферганској долини, да

¹³³ Детаљно: „Zadaci dvanaeste petoljetke“, u: *Perestrojka*, priredili Branko i Tatjana Kitanović, Beograd-Zagreb, 1987, 39-72; „Istrajno ići napred“ i „Osnovno pitanje ekonomske politike partije“, u: *Odabrani govori i članci M. S. Gorbačova*, priredio Slavko Pergl, Ljubljana, 1987, 68-79, 102-123.

¹³⁴ A. Zinovjev, *Gorbačevizam*, Beograd 1990, 41-55.

¹³⁵ „Govor M. S. Gorbačova na završetku XXVII kongresa KPSS, 6. III 1986. godine“, *Odabrani govori i članci M. S. Gorbačova*, 308-312.

¹³⁶ В. Лакер, *нав. дело*, 629-630.

¹³⁷ В. Лакер, *нав. дело*, 630-631.

¹³⁸ A. Zinovjev, *нав. дело*, 100.

¹³⁹ Иначе, руски националисти и неостаљинисти су реформе видели као претварање СССР-а у либерално-демократско друштво које ће одбацити руске вредности и увести културу Запада што би довело до пропасти Русије.

би врхунац био на Прибалктику где су Литванија, Летонија и Естонија устале против пакта Рибентоп-Молотов¹⁴⁰ тражећи независност што Москва није могла да прихвати.¹⁴¹

Посебан вид Горбачовљевих реформи јесте била антиалкохоличарска кампања. Изгледало је, међутим, средином 1987. године да та кампања губи на замаху и да се у многим местима угасила, што је и било очекивано. Ипак, штампа је износила и извесне небулозе – алкохолизам смањује природни прираштај у СССР-у, што није имало везе са истином, јер је тренд опадања природног прираштаја већ увелико био актуелан не само у СССР-у, већ и на Западу. Пијанство је оптуживано за смањену продуктивност и квалитет рада, за успоравање научног-технолошког развоја СССР-а, па и за слабљење војне способности земље. Да би спречили широку употребу алкохола, власт је подигла цену алкохолних пића и створила ограничења продаје, што је довело до раширене појаве справљања домаћег алкохола, посебно самогона¹⁴², али и употребе замене за алкохолна пића. Тако пијанство није нестало, а услови живота су се додатно погоршали. Како год, повећао се број оптужених за кршење антиалкохоличарске кампање. Поред борбе против алкохолизма, власт је повела и борбе против наркоманије, проституције и хомосексуализма, уз ограничен домет и мале резултате.¹⁴³

Горбачовљевој власт је обележила и велика несташница робе широке потрошње. Испред пекара и прехрамбених радњи су били огромни редови, јер је хране заиста било мало. Грађани су у редовима за храну чекали потпуно стрпљиво, очито навикнути на овакве недаће. Ништа боља ситуација није била ни са обућом и одећом, која се, такође, тешко набављала због опште несташнице. Радње, пекаре, па чак и пијаци, биле су готово потпуно празне. Ако се на пијаци нешто и продавало, то је углавном био лук и маслац.¹⁴⁴

За време перестројке, странци који дођу у СССР више нису праћени и надгледани. Додуше, још су постојале области недоступне странцима. Што се верских осећања тиче, за

¹⁴⁰ Пактом Рибентоп-Молотов потписаним 23. VIII 1939. године, СССР је добио право на окупацију Литваније, Летоније и Естоније, као и Бесарабије и источне Пољске. Посебан проблем у Летонији и Естонији је огромна руска мањина, која у обе прибалтичке државе достиже и до 30%.

¹⁴¹ В. Лакер, *нав. дело*, 636-637.

¹⁴² Самогон је ракија од хлеба и шећера.

¹⁴³ А. Зиповјев, *нав. дело*, 18-24.

¹⁴⁴ Б. Гвозденовић, *Русија, земља изнад земље*, у: *Срби о Русији и Русима. Од Елизавете Петровне до Владимира Путина (1750-2010). Антологија*, прир. М. Јовановић, Београд 2011, 746, 749.

време Горбачова је постало јасно да совјетска власт није успела да искорени хришћанство и ислам, а верске богомоље су поново пуне народа.¹⁴⁵

У то време је и вредност рубље знатно опала, иако званично није било инфлације. Званичан курс је био 1 долар – 1 рубља, али на црном тржишту је то износило 1 долар – 12 рубљи. Ако се нека продавница напуни робом, становништво је тамо масовно одлазило да би се решило рубаља. Продавнице боље робе, као и златаре биле су празне. Продавачице су користиле старе рачуналке, делимично налик на дечје рачуналке. У унутрашњости редова није било. По унутрашњости постоје специјализоване продавнице у којима је забрањен приступ странцима. Тамо су обично куповали пољопривредници у износу за који су држави продали неке пољопривредне производе.¹⁴⁶

Занимање за културу није опало. И даље су изузетно цењени уметници Бољшој театра, као и дела великих руских композитора (Чајковски). Унутрашњост је странцима деловала сасвим другачије од Москве. Цене су, наравно, биле ниже него у Москви. Ипак, да би странци добили прилику да направе репортажу о неком музеју, морали су да добију сагласност управе тог музеја.¹⁴⁷

Распад СССР-а је, и поред ентузијазма, у Русији будио страх. Као што је стварање комунистичке Русије, потоњег СССР-а текло уз огромне жртве и патње, тако је и распад СССР-а био пропраћен уз велике ломове и несреће. Комунистичка прошлост се изједначавала искључиво са логорима, чисткама, затворима, цензуром, ограничавањем људских слобода, сукобом са готово целим светом. Људи који су пласирали такве погледе су, били одговорни за насиље, пљачке, пораст сиромаштва, глади и хаоса у привреди, као и за сукобе у Чеченији.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Ж. С. Јанески Окалински, *Русија на раскрићу миленијума*, у: *Срби о Русији и Русима. Од Елизавете Петровне до Владимира Путина (1750-2010). Антологија*, 753, 755.

¹⁴⁶ *Исто*, 756-757.

¹⁴⁷ Д. Милићевић, *Приче из Русије*, у: *Срби о Русији и Русима. Од Елизавете Петровне до Владимира Путина (1750-2010). Антологија*, 758-759.

¹⁴⁸ Ђ. Милошевић, *Русија на раскрићу*, у: *Срби о Русији и Русима. Од Елизавете Петровне до Владимира Путина (1750-2010). Антологија*, 762-763.

Упркос седамдесетогодишњој совјетској власти, и даље су постојали крајеви где није стигла савремена цивилизација, у првом реду, електрична енергија.¹⁴⁹

После пада комунизма, у Русији су се јављале идеје да се Лењиново тело изнесе из Маузолеја на Црвеном тргу и да се сахрани у Санкт Петербургу. Од тога се одустало 1993. године због могућих протеста, а поново се покренуло 1997. године, али ни тада није ништа урађено због протеста јавности, посебно Виталија Третјакова и Александра Зиновјева.¹⁵⁰

II Оснивање Феста и југословенско-совјетска филмска сарадња

Својеврсна претеча Феста је, свакако, био „Политикин избор најбољих страних филмова 1969“. Фестивал је привукао велики број заинтересованих гледалаца, а фестивал је отворио шведски филм „Велика љубав Елвире Мадиган“. Интересовање публике је било огромно.¹⁵¹ Интересантно је напоменути да није било ниједног филма из СССР-а. То није било изненађујуће са обзиром на то да је број увежених филмова са Запада, првенствено из САД, премашивао број увезених филмова из СССР-а. У периоду од 1965. до 1967. из САД је увезено укупно 138 филмова, док је из СССР-а увезено 93 филма.¹⁵²

Милан Вукос, потпредседник скупштине града Београда је дао иницијалну подршку за оснивање фестивала. Почети су ударени 20. III 1970. када је одржана прва седница Иницијативног одбора у коме су били Милутин Чолић, Милан Вукос, редитељи Дејан Ђурковић, Душан Макавејев и Александар Саша Петровић, Дејан Обрадовић, директор „Југославија филма“, Дејан Косановић, професор ФДУ, Петар Волк, директор Фестивала југословенског филма, Слободан Новаковић, драматург и уредник ТВ Београд и Момчило Илић, директор Института за филм. Многи градски и републички органи су, у начелу,

¹⁴⁹ Исто, 763.

¹⁵⁰ Исто, 777-779.

¹⁵¹ Још један филмски фестивал, Политика (13. I 1970), 11; М. Чолић, *Отворен фестивал најбољих страних филмова у 1969. по избору „Политике“*, Политика (19. I 1970), 9.

¹⁵² Архив Југославије, Фонд Савезног Савета за образовање и културу (број 319), фасцикла 96, архивска јединица 73.

позитивно оценили идеју о покретању фестивала, а то је озваничено 21. IV 1970. на здруженој седници Заједнице културе и Скупштине Београда.¹⁵³

Ипак, било је сумњи и одбоја, које се највише огледало у Удружењу филмских радника Србије, које је сматрало да, у светлу гашења филмских фестивала у свету, не треба оснивати фестивал у Београду.¹⁵⁴ На 29. седници ИО Београдске заједнице културе од 15. V 1970. је донет закључак да у састав Савета фестивала Београдска заједница културе делегира 5 уместо 11 чланова, а остале организације и установе (Републичка заједница културе, Савез филмских радника Југославије, Удружење филмских радника Србије и Југославија-филм) по 4 уместо по 5, тако да укупан број чланова Савета буде 21.¹⁵⁵ Ипак, до половине јуна 1970. Савет није образован иако су почеле припреме за организовање фестивала, а највише због тога што организације нису делегирале своје чланове. Стога се утврђује да Савет има 28 чланова које именује ИО Београдске заједнице културе, уз консултације са заинтересованим организацијама. Савет је образован уз учешће Савеза филмских радника Југославије, Удружењем филмских радника Србије и Југославија-филмом, док је Републичка заједница културе одлучила да не учествује у избору чланова Савета. Предложено је да се у Савет фестивала именују:

- 1) Адамовић Драгослав – филмски критичар;
- 2) Безбокилас Георги – директор Македонија-филма;
- 3) Бјењац Војислав – редитељ, монтажер;
- 4) Волк Петар – директор Фестивала југословенског филма;
- 5) Вукић Миодраг – директор Београд-филма;
- 6) Вукотић Душан – директор Загреб-филма;
- 7) Гарић Богдан – директор Морава-филма;
- 8) Глумац Слободан – директор „Борбе“;
- 9) Дугоњић Тања – директор „Кинеме“;
- 10) Ђурковић Дејан – редитељ;
- 11) Илић Момчило – директор Института за филм;

¹⁵³ I. Karl, *Sanjati otvorenih očiju*, Beograd 2011, 12-13; M. Vlačić, *Fest, odbrojavanje*, Beograd 2002, 6, 13; *Нови филмски фестивал у Београду?*, Политика (10. IV 1970), 12; М. Чолић, *Опклада због сујете*, Политика (25. I 1989), 16.

¹⁵⁴ М. Vlačić, *нав. дело*, 13; М. Чолић, *Опклада због сујете*, Политика (25. I 1989), 16.

¹⁵⁵ Историјски архив Београда, фонд Скупштине града Београда (број 17), Градски секретаријат за образовање и културу, административне ознаке 1a, 1a1, 1a2 (XXIX седница ИО Beogradske zajednice kulture, 15. V 1970).

- 12) Кнежевић Бошко – директор Авала-генекса;
- 13) Ковачевић Андра – директор Кроација-филма;
- 14) Косановић Дејан – професор Академије за позориште, филм, радио и ТВ;
- 15) Милошевић Миша – филмски критичар;
- 16) Милутиновић Илија – директор Зета-филма;
- 17) Ненадовић Александар – главни и одговорни уредник „Политике“;
- 18) Обрадовић Дејан – директор Југославија-филма;
- 19) Петровић Александар – редитељ;
- 20) Погачић Владимир – редитељ;
- 21) Радичевић Љуба – уредник филмске редакције на ЈРТ;
- 22) Распор Вицко – директор Дунав-филма;
- 23) Секуловић Александар – сниматељ;
- 24) Стаменковић Мирко – главни уредник „Вечерњих Новости“;
- 25) Ченгић Бата – редитељ;
- 26) Чолић Милутин – филмски критичар;
- 27) Штиглић Франце – редитељ;
- 28) Шуштерчић Радо – директор Весна-филма.

Извршни одбор је усвојио предлог закључка о именовању чланова Савета фестивала.¹⁵⁶

Рад на реализацији фестивала је почео у октобру 1970. године, али је он био скопчан са тешкоћама – недостатком новца, спорим добијањем копија филмова, настојањем домаћих дистрибутера да наплате своје учешће. Ствари су се промениле када је председник Јосип Броз Тито постао покровитељ фестивала. Поводом одржавања првог Феста, председник Тито је одликовао угледне филмске ствараоце и то: Чарлија Чаплина, Лоренса Оливијеа, Ренеа Клера, Марка Донскоја, Џона Форда, Лукина Висконтија, Акира Куросаву, Фрица Ланга, Луиса Буњуела, Ингмара Бергмана и Сатјаџита Реја, иако нико од њих није био лично присутан. На самом почетку првог Феста, Београд је био домаћин прославе 75. годишњице филма, која је била под покровитељством УНЕСКО-а. Чланови почасног Одбора поводом прославе 75 година филма су били Вукашин Мићуновић, Бранко Пешић, др Душан Вејновић, Милан Вукос, Бруно Брун и Федор Ханжековић.

¹⁵⁶ Историјски архив Београда, фонд Скупштине града Београда (број 17), Градски секретаријат за образовање и културу, административне ознаке 1а, 1а1, 1а2 (XXXIII седница ЈО Београдске заједнице културе, 25. VI 1970).

Откривена је спомен-плоча испред ресторана „Душанов град“, 8. I 1971. на месту где се први пут на Балкану приказао филм браће Лимијер, свега пет месеци након приказивања у Француској. Спомен-плочу су открили Милан Вукос, потпредседник скупштине града Београда, и француски министар кинематографије Андре Асту.¹⁵⁷

Још пре почетка Феста 1975, у Београду је боравила совјетска делегација филмских радника, предвођени Николајем Трофимовичем Сизовим, замеником министра за кинематографију СССР-а и генералним директором „Мосфилма“. Разговарало се о копродукцији између Југославије и СССР-а и као позитиван пример је наведен ратни спектакл у режији Владимира Павловића „Оковани шофери“. Сизов је, такође, додао да је за даљи развој совјетске филмске продукције од великог значаја развој филмских студија у Грузији, Узбекистану, Казахстану и у прибалтичким републикама.¹⁵⁸ Тада је договорено и да ће се филмски радници међусобно помагати, долазити и размењивати искуства, да ће и СФРЈ и СССР подржавати своје филмске организације о заједничкој производњи уметничких, документарних и играних филмова, те да ће исте откупљивати једни од других. Договорено је и учешће на филмским фестивалима у СФРЈ, ондосно СССР-у, те да ће се обе стране међусобно подржавати на међународним филмским манифестацијама.¹⁵⁹

III Совјетски филмови на Фесту

Совјетски филм је био присутан на сваком Фесту од 1971. до 1991. Услед мале бројности филмова и велике заинтересованости публике и медија за филмове и госте са Запада, совјетским филмовима је придаван мањи значај и о њима се слабије извештавало у штампи.

¹⁵⁷ I. Karl, *нав. дело*, 15-17; М. Влајчић, *нав. дело*, 14; *Председник Тито покровитељ Међународног филмског фестивала*, Политика (9. XI 1970), 10; В. Стефановић, *Најбоља дела светског филма*, Политика (18. XI 1970), 12; *Мићуновић, Пешић и Вејновић у почасном Одбору за прославу 75-годишњице кинематографије*, Политика (30. XII 1970), 12; В. Стефановић, *Данас прослава 75 година филма*, Политика (8. I 1971), 12; *Откривена спомен плоча филму*, Вечерње Новости (9. I 1971), 11; *Седамдесет пет година кинематографије*, Борба (9. I 1971), 12; М. Чолић, *Оплата због сујете*, Политика (25. I 1989), 16.

¹⁵⁸ Д. Белић, *Активна сарадња наше и совјетске кинематографије*, Борба (19. I 1975), 7; М. Кодемо, *Совјетски филмови на Фесту 75*, Вечерње Новости (20. I 1975), 25.

¹⁵⁹ Архив Југославије, Фонд Савезног Комитета за науку и културу (број 320), фасцикла 65, архивска јединица 95.

1. Биографски филм

„Лика – велика љубав Чехова“

Оригинални назив: „Сюжет для небольшого рассказа“; редитељ: Сергеј Јуткевич; година: 1969; продукција: Мосфилм, Telcia films (Француска); приказан на Фесту: 1971.

Главне улоге у филму тумаче Марина Влади (Лика) и Николај Гринка (Чехов). Филм је чедан, нежан и поетичан приказ интимног живота великог руског писца. Јуткевич је спонтано и занимљиво пренео исечак из живота великог писца на филмско платно.¹⁶⁰ Исечак којим се Чехов сећа неуспеха своје драме „Галеб“, као и неузвраћене љубави према Лики Мизиновој.¹⁶¹

„Гоја“

Оригинални назив: „Goya – oder der Arge Weg der Erkenntnis“/ „Гойя, или Тяжкий путь познания“; редитељ: Конрад Волф; година: 1971; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1973.

Филм, који је награђен „Златним лавом“ у Венецији 1972. био је источњонемачко-совјетска копродукција. Гоју тумачи совјетски глумац Донатес Банионис, а грофицу од Албе тумачи Оливера Катарина. Филм о Гоји је, делимично, биографски и историографски. Филм инсистира на Гојиној демонологији као битном аспекту његовог стварања. Демони се рађају тамо где не постоји разум и симболи су угњетавања и борбе. Гоја је био растрзан, јер је верно служио Карлосу IV и био је верник, али је волео и свој народ који је патио. За разлику од већине домаћих глумаца који су били домаћини, Оливера Катарина је била изузетак, јер је глумила у „Гоји“. За њу је овај филм био веома значајан, јер је означио њен повратак филму.¹⁶²

¹⁶⁰ М. Чолић, *Од Чехова до хитија*, Политика (5. I 1971), 12.

¹⁶¹ „Subject for a Little Story/Сюжет для небольшого рассказа“ <http://www.kinoglaz.fr/u_fiche_film.php?num=781> (7. IX 2018).

¹⁶² *Љубав наша насушна*, Политика (22. I 1973), 11; Д. Гајер, *Филмски повратак Оливере Катарине*, Политика Експрес (31. I 1973), 12.

„Укроћене ватре“

Оригинални назив: „Укрощение огня“; редитељ: Данило Храбровицки; година: 1972; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1973.

Филм је посвећен великом совјетском научнику и главном конструктору ракетне и космичке технике Андреју Башкирцеву. То је биографски филм, али се кроз причу јунака одражава слика планете и визија света у будућности. У филму су сливане три историје – историја совјетске државе, историја ракетне технике и историја Башкирцева. Филм о научнику који је радио на „Спутнику“. Филм је награђен „Кристалним глобусом“ на фестивалу у Карловим Варима 1972. године.¹⁶³

„Узлет“

Оригинални назив: „Взлёт“; редитељ: Сава Кулиш; година: 1979; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1980.

Филм је добио „Сребрну медаљу“ на фестивалу у Москви 1979. године. Филм је биографија совјетског научника Константина Циолковског (1857-1935), оцу космонаутике у СССР-у. Цео филм је снимљен у научникомом родном месту, у Ижевскоју, које се налази близу Рјазања. У тој средини, суграђани су се подсмевали научнику, јер је тврдио да је будућност човека у космосу. Филм доказује да занесењаци мењају свет. Као биографски филм, „Узлет“ би могао да се искористи и у образовне сврхе. Улогу научника Циолковског је тумачио Јевгениј Јевтушенко. И Јевгениј Јевтушенко и Сава Кулиш су боравили на Фесту и испратили су емитовање „Узлета“. Сава Кулиш је био изузетно занесен, јер је поред Њутна и Ајнштајна, Циолковског навео као великог и умног научника, те да је било тешко снимити филм о њему. Кулиш је додао да „Узлет“ није биографија човека, већ биографије идеје.¹⁶⁴

¹⁶³ *О слободи је реч*, Политика (24. I 1973), 15.

¹⁶⁴ М. Томић, *Заблуде прошлости и садашњости*, Политика (4. II 1980), 12; Д. Белић, *Филмски концерт*, Борба (9. II 1980), 12; М. Влајчић, *Тамна страна мелодраме*, Политика (12. II 1980), 13; Д. Весовић, *Публико, помози критици*, Политика Експрес (13. II 1980).

„Младост генија“

Оригинални назив: „Юность гения“; редитељ: Елиер Ишмухамедов; година: 1982; продукција: Узбекфилм, Таџикфилм; приказан на Фесту: 1984.

Филм говори о детињству Ависене, који је био велики филозоф Истока и који је живео у Бухари у време просвећене династије Саманида. Идеје редитеља да што верније дочара услове и начин живота тог доба, али и карактеристике доба у којем се формирао Авицена, изврсно су одрађене. Слава и сјај средњовековне Бухаре су веома добро приказани, као и утицаји разних традиција, култура и језика који су се укрштали у Бухари. Историја је верно пренета на филмско платно и то је највећа вредност овог филма.¹⁶⁵

2. Историјски филм

„Ватерло“

Оригинални назив: „Ватерлоо“; редитељ: Сергеј Бондарчук; година: 1970; продукција: Мосфилм, Dino di Laurentis cinematographica; приказан на Фесту: 1971.

Совјетско-италијански филм „Ватерло“ је режирао Сергеј Бондарчук, одраније познат по екранизацији „Рата и мира“. Филм говори о историјској бици и као такав је рађен у стилу епских прича, са широким и маестралним потезима. Филм прича историју пада Наполеона и његовог прогонства на Елби, одакле се он враћа и поново постаје владар. Образује се Седма коалиција која задаје тежак пораз Наполеону код Ватерлоа. Наполеон је склоњен са попришта битке, иако је хтео да погине са својим људима, док војвода Велингтон, иако победник, ламентира над великим бројем изгубљених људских живота. Улогу Наполеона је тумачио Род Стајгер.¹⁶⁶

¹⁶⁵ М. Томић, *Древни јапански обичај*, Политика (2. II 1984), 10; М. Митић, *Геније и лепотица*, Вечерње Новости (8. II 1984), 16; В. Петковска, *Да се публика смеје и – плаче*, Борба (9. II 1984), 9; М. Влајчић, *Путовање на крај света*, Политика (9. II 1984), 10.

¹⁶⁶ М. Чолић, *Наполеон рата и освајач срца*, Политика (7. I 1971), 12.

„Рубљов“

Оригинални назив: „Андрей Рублёв“; редитељ: Андреј Тарковски; година: 1966; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1973.

Филм Андреја Тарковског „Рубљов“, очекиван је још на првом Фесту 1971. године, али није успео да добије дозволу. Филм је снимљен 1966. године, одмах је наишао на забране у СССР-у, у Кану је 1969. освојио награду критике, претрпео је и даље корекције, те је пред совјетску публику изашао тек 1972. године. Услед толиких промена филм је промашио провибитни циљ, јер се основна идеја филма, да се уметност не сагиње пред моћнима, није видела што је властима одговарало. Тарковски нас филмом враћа у Русију средњег века, али то није само историјски филм, јер се бави универзалним темама – човеком и његовом надом и вером у будућност, снагом и разумом. Рубљов је личност сукобљена са стварношћу и он ствара идеал који води ка братству и љубави, то јест, оно што људима недостаје. „Рубљов“ је филм који протиче у низу епизода, повезаних биографијом иконописца Андреја Рубљова, али и покушајем да се аутентичне чињенице претворе у говор о људској и стваралачкој нади. Историјски оквир филма – XV век добро је дочаран приказима тешког живота руског сељаштва и татарским масакрима. Човекова истрајност је главна нит филма.¹⁶⁷

„Жене декабриста“

Оригинални назив: „Звезда пленительного счастья“; редитељ: Владимир Мотил; година: 1975; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1977.

Овај филм је рађен по историјским записима и сећањима сведока и учесника побуне декабриста 1825. године. Сиже филма чине приче три храбре жене – Марије, Јекатерине и Полине, које траже од цара Николаја I да их заједно са мужевима пошаље у Сибир након пропасти декабристичке буне. Филм је прича о људском достојанству и пожртвовању. Сва лица и догађаји у филму су аутентични, стилизовани тек толико да се мотив брачне драме уметнички заокружи. Стилизација није водила уским идеолошко-историјским

¹⁶⁷ М. Lim i А. Lim, *нав. дело*, 285-287; С. Лазаревић, *Индијански врач леки доктора*, Илустрована Политика (30. I 1973), 39; Д. Белић, *Године прошле, године садашње*, Борба (28. I 1973), 7; В. Витезица, *Први аплаузи – Тарковском*, Вечерње Новости (27. I 1973), 23; В. Стефановић, *Почиње трећи ФЕСТ*, (26. I 1973), 14.

стереотипима, већ је ликовима дала животну изразитост. Иако првенствено историјски, овај филм се може посматрати и као љубавна прича три пара. Мотиљ у филму успева да дочара терор у царској Русији.¹⁶⁸

„Битка за Москву“

Оригинални назив: „Битва за Москву“; редитељ: Јуриј Озеров; година: 1985; продукција: Мосфилм, Барандов (ЧССР), DEFA (Источна Немачка), Fafim (Вијетнам); приказан на Фесту: 1986.

Филм се из два трочасовна дела – „Агресија“ и „Тајфун“. Филм представља подробну реконструкцију драматичне прве ратне године са нацистичком Немачком. Зато филм нема ни главног јунака нити средишњу причу. Филм је пун изражајних средстава да би филм учинио јачим, аутентичнијим. Овакво илустровање историје има и одређене педагошке намере. Ипак, Озеров неке ствари прећуткује, попут напада Немачке на Југославију, што је условило одлагањем операције „Барбароса“ и пакта Рибентроп-Молотов. Поред акција на терену и даљих припрема на фронту, пажљиво се прате збивања и у немачком и у совјетском генералштабу. Филм показује да је врху совјетске армије било и неспособних маршала и генерала, уз изузетак Жукова. Пажљиво се приступило изградњи Стаљиновог лика у филму. Он јесте грешан, али је и хуман, конструктиван и толерантан. Не показује самовољу, увек се саветује са Политбироом или генералштабом. Обим историјске грађе за овај филм је превелики, стога остају неки стереотипи или општа места. Жеља да се придржава историјских чињеница, довела је до тога да цео филм буде прича, а не да у филму постоји прича. Филм је монументалан и он представља сву драму, чији су патриотизам и хероизам били покретачи ове велике и одсудне битке. Истовремено, овај филм је ода моралној снази човека и његовој истрајности да не посустане, да настави даље, да се бори. Занимљив је и однос Стаљина и Жукова. Стаљин је неприкосновен, чак и када

¹⁶⁸ М. Томић, *Историјски и криминалистички филм*, Политика (12. I 1977), 16; В. Витезица, *Афера пише сценарио*, Вечерње Новости (10. II 1977), 19; Д. Белић, *Сурова времена прошла*, Борба (11. II 1977), 13; М. Влајчић, *Маратонац у почасном кругу*, Политика (11. II 1977), 15.

су му процене погрешне, док Жуков представља правог народног команданта, који се увек залаже за своју стратегију, чак и по цену сукоба са Стаљином.¹⁶⁹

3. Драма/мелодрама

„Бела птица са црним белегом“

Оригинални назив: „Белая птица с чёрной отметиной“; редитељ: Јуриј Иљенко; година: 1971; продукција: Киностудио А. Довженка; приказан на Фесту: 1972.

Филм у режији Јурија Иљенка, пун је лиризма и излази из уобичајене приче о породичним односима током рата. Филм о страдању, носталгична прича о животу и љубави, дело пуно топлине.¹⁷⁰ Радња филма је смештена у мало село у северној Буковини. Звонареви су сиромашна породица која преживљава тако што свира на прославама. Старија браћа Петро и Орест су заљубљени у свештеникову ћерку Дану, док им је млађи брат Георгиј заљубљен у локалну вештицу Вивдију. Румунија је ову област уступила СССР-у 1940. године. У село долази официр Црвене Армије, Остап, у кога се Дана заљубљује. На дан њиховог венчања, Немци и Румуни су напали СССР. Остап се враћа у војску, а са њим одлази и Петро. За то време, Орест заводи Дану и они беже у планине, где се Орест прикључује украјинским колаборационистима. После рата, Остап и Петро се враћају у село и да би придобили сељаке, они довозе трактор. Дана одлучује да напусти Ореста. Због тога, он одлучује да веже Остапа за трактор и да га запали. У ватри су страдали и Остап и Петро, који је покушао да га спасе. Касније, на једном венчању, истина се сазнаје и Орест себи одузима живот. Најмлађи брат, Георгиј одлучује да студира и да постане лекар.¹⁷¹

¹⁶⁹ М. Влајчић, *Дводневно отварање „Битком за Москву“*, Политика (4. II 1986), 10; М. Митић, *Траговима историје*, Вечерње Новости (9. II 1986), 18; В. Петковска, *Час историје*, Борба (10. II 1986), 8; С. Новаковић, *Сентименталне приче*, Политика Експрес (10. II 1986), 8; М. Влајчић, *Дневник ратних година*, Политика (10. II 1986), 10; Б. Тирнанић, *Источни фронт*, НИН (16. II 1986), 30, 31; Љ. Бинићанин, *Прохујало уз топовску паљбу*, Илустрована Политика (18. II 1986), 36.

¹⁷⁰ Д. Белић, *Трамваји, људи и птице*, Борба (28. I 1972), 13.

¹⁷¹ „Белая птица с черной отметиной“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/belaya-ptitsa-s-chernoy-otmetinoy-1970-46134/>> (7. IX 2018).

„Монолог“

Оригинални назив: „Монолог“; редитељ: Иља Авербах; година: 1972; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1974.

„Монолог“ је сетна прича о самоћи научника који нема среће у приватном животу. Академик Сретенски је одлучио да се упусти у ризичан научни подухват – да створи пилулу која ће умирити подивљали свет, али наилази на велико неразумевање. Сретенског зато напушта лепа и млада жена, а ћерка показује да личи на мајку. Ћерка је доживела сентименталне промашаје и није осетила праву љубав. Живот Сретенског је прошао у рутинском раду, многим признањима, усамљености и незадовољству. Али, живот му бива нешто бољи када код њега дође његова унука, која му, ипак, мало увесељава живот. Филм убедљивих ликова и нежне атмосфере.¹⁷²

„Црвена калина“

Оригинални назив: „Калина красная“; редитељ: Василиј Шукшин; година: 1974; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1975.

Филм „Црвена калина“ је режирао Василиј Шукшин, написао је сценарио, а играо је и главну улогу у филму – улогу лопова Јегора Прокудкина. Његов филм „Црвена Калина“ га је учинио бесмртним. У Совјетском Савезу су редови за гледање „Црвене Калине“ били поприлично велики. Филм је награђен на фестивалу у Бакуу 1974. године. Након одслужене казне, Јегор настоји да раскрсти са старим животом и да започне нов, частан живот, у чему и успева, јер га сељаци га прихватају, оженио се, има посао. Али, све се мења када је срео пријатеље из старог живота, којем не жели да се врати ни по цену сопственог живота. У последњој сцени, Јегор сасвим мирно хода по пашњаку када одједном бива убијен. Смрт је примио мирно и једноставно што гледаоце може подстаћи на многе мисли. Трагичан Јегоров крај је показао како је врло тешко изборити битку за

¹⁷² Самоћа и авантура, Политика (16. I 1974), 14; М. Влајчић, Трифоов филм о филму, Политика (8. II 1974), 16; Г. Стевановић, Борба (16. I 1974), 11; В. Витезица, Истина с наличја, Вечерње Новости (7. II 1974), 23.

сопствено људско достојанство, али остаје значај покушаја промене и повратка сеоским вредностима средине одакле Јегор потиче.¹⁷³

„Стари зидови“

Оригинални назив: „Старые стены“; редитељ: Виктор Трегубович; година: 1973; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1976.

Филм „Стари зидови“ је режирао Виктор Трегубович, а главне улоге су поверене глумицама Људмили Гурченко, Евгенији Сабельниковој и Вери Кузњецовој. Филм говори о директорки фабрике Ани Георгијевној која покушава да реши лична и пословна питања у вртлогу обавеза, јер је истовремено и директорка фабрике, али и мајка и жена. Филм који добро представља проблеме савремене жене.¹⁷⁴

„Сирочићи“

Оригинални назив: „Подранки“; редитељ: Николај Губеко; година: 1976; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1978.

Филм у режији Николаја Губенка „Сирочићи“, награђен је на фестивалима у Риги и Чикагу. Филм се бави потресним судбинама деце која су рат дочекала и без родитеља и без дома и завирује у тамне стране послератног живота, али не успева да се ослободи мелодраматичности. Незбринута деца добијају уточишта у домовима или код добрих људи, али им недостаје нежност. Фокус филма је на причи писца Алексеја Бартенева, који се враћа у град где је одрастао. Одрастао је у сиротишту, пошто је у току рата отац убијен на фронту, а мајка се обесила. Алексеј жели да пронађе своју браћу и сестре. У архиви открива да му је сестра Наташа умрла 1947. године, али открива и где су му браћа. Старији брат, Сергеј Погарцев је криминалац и у време када су се упознали служио је трећу затворску казну. Млађи брат, Денис Кусков, је имао више среће, јер га је усвојио страначки функционер, те је одрастао у прилично добром окружењу. Денис се, испрва,

¹⁷³ *Доба џеза, доба фашизма*, Политика (7. I 1975), 13; М. Кодемо, *Остала је „Црвена калина“*, Вечерње Новости (29. I 1975), 23; В. Стефановић, *Пошта аутору „Црвене галине“*, Политика (8. II 1975), 10; Д. Белић, *Филмске чаролије*, Борба (9. II 1975), 9; М. Влајчић, *Мит о „лудим двадесетим“*, Политика (10. II 1975), 10.

¹⁷⁴ *Програм Феста у Дому омладине*, Политика (4. II 1976), 27; „Старые стены“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/starые-steny-1973-43983/>> (7. IX 2018).

држао суздржано од брата, али касније је признао да се свега сећа. На крају, Алексеј Бартенов апелује на власти да поведу рачуна о сирочићима.¹⁷⁵

„Двадесет дана без рата“

Оригинални назив: „Двадцать дней без войны“; редитељ: Алексеј Герман; година: 1976; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1978.

„Двадесет дана без рата“ је филм редитеља Алексеја Германа. Филм је рађен по полуаутобиографском делу признатог ратног песника Константина Симонова. Радња је смештена у зиму 1942. године када мајор Лопатин долази у Ташкент да би известио супругу палог саборца о његовој смрти. Он се ту сусреће и са бившом супругом, коју он и даље воли, а која ради као костимографкиња на филму који се ради по његовим ратним мемоарима. Филм у оквиру филма дозволљава Герману да коментарише свој положај у совјетској кинематографији, јер кроз Лопатина, Герман заговара више реализма, те да филм не може бити без хероја. Филм изузетне нежности, он је донекле посвета свима онима који су рат провели иза фронта и како је он на њих утицао и оставио ожиљке.¹⁷⁶

„Бели Бим, црно ухо“

Оригинални назив: „Белый Бим Чёрное ухо“; редитељ: Станислав Ростоцки; година: 1977; продукција: Киностудио М. Горког; приказан на Фесту: 1979.

Филм редитеља Станислава Ростоцког „Бели Бим, црно ухо“ је на фестивалу у Карловим Варима 1978. освојио „Кристални глобус“. Филм је прича о пријатељству између човека и пса, а пропратно се говори и о егзистенцији људи, њиховом понашању, али и о свету у коме је све мање разумевања, пријатељстава, саосећања, верности и племенитости. Сатирична бајка у којој се људи крајње нетрпељиво односе према псу док је његов газда у болници, а што је, у ствари, слика њихове саможивости. Када се газда вратио из болнице, затекао је угинулог пса кога је отровао комшија. Порука филма је

¹⁷⁵ М. Влајчић, *Између усхићења и приговора*, Политика (6. II 1978), 13; В. Витезица, *Баи изузетан дан*, Вечерње Новости (7. II 1978), 19; „Podranki (1977)“ <<http://www.allmovie.com/movie/podranki-v65288>> (7. IX 2018).

¹⁷⁶ Д. Гајер, *Фест бесплатно*, Политика Експрес (2. II 1978), 20; „Twenty days without war“ <<https://www.filmlinc.org/films/twenty-days-without-war/>> (7. IX 2018).

дубока и оптужујућа, јер човека могу сви да изневере и напусте, и пријатељи и ближњи, а њему тада остаје само пас као најбољи пријатељ.¹⁷⁷

„Сибиријада“

Оригинални назив: „Сибириада“; редитељ: Андреј Кончаловски; година: 1978; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1980.

„Сибиријада“ је филм награђен Великом наградом жирија на фестивалу у Москви 1979. године. Филм је епопеја о освајању Истока, временски смештен од почетка XX века до 1960-их. Радња се одиграва у малом месту Елану, где две породице, сиромашни Устујањини и богатији Соломони, живе у вечитом сукобу. Светска збивања од почетка XX века па преко 1920-их, 1930-их, па све до 1960-их, још више ће заострити односе ове две породице, које су се, у међувремену, преко потомака, и ородиле. Кроз њихове судбине, Кончаловски гради слику стања земље у бурном времену. Филм настоји да буде више у једном – епопеја, роман и песма у сликама, нови соцреализам и у томе успева. Финале филма приказује преображени Сибир. Филм, који су неки назвали совјетском Илијадом, приказује лом старе традиције под тежином догађаја. „Сибиријада“ жели да покаже еволуцију руског друштва и мишљења, која траје веома дуго, али то је чини веродостојном. Све је прожето тужним хумором, где се сједињују сузе и смех.¹⁷⁸

„Воз се зауставио“

Оригинални назив: „Остановился поезд“; редитељ: Вадим Албарашитов; година: 1982; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1983.

Филм је режирао Вадим Албарашитов. Касно увече, догодила се железничка несрећа. Четири вагона су ударила у путнички воз при великој брзини. Захваљујући брзој реакцији машиновође Тимонинове, избегнута је већа катастрофа. Али, Тимонинова је

¹⁷⁷ С. Лазаревић, *У знаку летшег пола*, Илустрована Политика (30. I 1979), 21; М. Томић, *Пријатељи људи*, Политика (17. I 1979), 14; М. Митић, *Штирлиц и – пас*, Вечерње Новости (5. II 1979), 12; М. Влајчић, *Кломте и играчи*, Политика (12. II 1979).

¹⁷⁸ М. Томић, *Меланхолија идеалиста*, Политика (31. I 1980), 12; М. Милошевић, *Епопеја*, Борба – Свет културе и уметности (2. II 1980), 4; В. Стефановић, *Људска ТВ комедија*, Политика (11. II 1980), 13; Д. Белић, *Особено виђење историје*, Борба (11. II 1980), 11; В. Витезица, *Тужна или необавезна љубав*, Вечерње Новости (11. II 1980), 26.

погинула. Трагедију истражује детектив Герман Ермаков. Ермаков је разговарао са новинаром Игором Малињиним, који је био у возу у тренутку несреће и који има само речи хвале за храбру Тимонинову. Ипак, како је истрага напредовала, Ермаков је утврдио да су до несреће довело низ ситних пропуста. Железнички скретничар Пантелејев је игнорисао упутства, што је довело да вагони крену ка возу. Шеф депоа, Голованов, није испоштовао протокол када је пустио неисправну локомотиву на пругу. Настрадала Тимонинова није имала право да започне вожњу, ако није поправила мерач брзине. Ермаков је утврдио да није било никаквог хероизма, већ је велика небрига довела до страдања машиновође. Али, ово узрокује огорченост и мржњу према Ермакову како грађана, тако и руководства града где је Тимонинова живела. На крају, чак и новинар Малињин стаје на страну већине и тражи да смрт Тимонинове буде чин храбрости и пожртвованости.¹⁷⁹

„Без сведока“

Оригинални назив: „Без сведетелей“; редитељ: Никита Михалков; година: 1983; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1984.

Цео филм се одвија у собном амбијенту. Имена главних јунака нису позната. Дошавши једног дана својој бившој жени, он сазнаје да се она удаје за његовог бившег пријатеља, који је велики научник. Проблем је у томе што је он против свог пријатеља у младости написао оптужницу. Схвативши да, ако се његова бивша жена уда за његовог бившег пријатеља, врло лако ће да помену оптужницу и онда ће његовој каријери доћи крај. Из страха да се то не деси, он решава да његово средство уцене постане њихов син, иако му његова бивша жена није биолошка мајка. Зарад љубави према сину и жељи да он буде спокојан, она пристаје да жртвује своју срећу.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Д. Белић, *Чезња за авантуром*, Борба (9. II 1983), 8; С. Новаковић, *Сан и јава*, Политика Експрес (9. II 1983), 8; М. Томић, *Од животне опрости до маште*, Политика (9. II 1983), 12; М. Митић, *Насилници и суфлери*, Вечерње Новости (9. II 1983), 14.

¹⁸⁰ „Без сведетелей“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/bez-svideteley-1983-46116/>> (7. IX 2018); М. Томић, *Древни јапански обичај*, Политика (2. II 1984), 10; М. Митић, *Васа има душу*, Вечерње Новости (5. II 1984), 16.

„Иди и гледај“

Оригинални назив: „Иди и смотри“; редитељ: Елем Климов; година: 1985; продукција: Мосфилм, Беларусфилм; приказан на Фесту: 1986.

Филм обрађује прве ратне године у Белорусији, сву бруталност Немаца и борбе партизана и то кроз визуру малог дечака који настоји да се спасе пакла који је свуда око њега. Борба партизана је спољни оквир за осликавање стравичне атмосфере коју представљају нацистички погроми над Белорусима. Ипак, у филму постоје темељне хуманистичке вредности, али оне не припадају нацистима. Филм је изузетно антиратно настројен који својом човекољубивошћу настоји да се супротстави демонским силама уништења користећи велику експресивност. Наравно, ни партизани нису доброћудни, јер су масакрирали једну чету нациста, а они су пре тога уништили цело село. При крају филма, главни јунак пуца у Хитлерову слику, али тада се Хитлеров живот враћа уназад и он престаје да пуца када види Хитлера као бебу у мајчином наручју. На крају филма, док партизани марширају белоруским шумама, стигло је до њих обавештење да је уништено 628 белоруских села са целим становништвом.¹⁸¹

„Туђа, бела и рошави“

Оригинални назив: „Чужая белая и рябой“; редитељ: Сергеј Соловјев; година: 1986; продукција: Казахфилм, Мосфилм; приказан на Фесту: 1987.

Радња филма је смештена у мали град у западном Казахстану, у јесен 1946. године. Локални тинејџер Иван Најденов са надимком „Сиви“, страствени је љубитељ голубова. Он је несмотрено ризиковао свој живот да би ухватио белу голуницу. Други љубитељи голубова у граду су сазнали за ово, те почиње лов. Ускоро, лопови су украли голуницу из голубарника „Сивог“. Он почиње да тражи своју голуницу и налази је код Коле Цигана, познатијег као „голубији ауторитет“. „Сиви“, ипак, успева лукаво да врати своју голуницу и тада схвата да ће она увек бити угрожена код њега, те решава да је ослободи. Сви

¹⁸¹ М. Митић, *Силазак у смрт*, Вечерње Новости (10. II 1986), 16; Д. Белић, *Између мита и бајке*, Борба (11. II 1986), 7; М. Влајчић, *Затишје на фронту*, Политика (11. II 1986), 10; Богдан Тирнанић, *Источни фронт*, НИН (16. II 1986), 31; С. Новаковић, *Врсна дела*, Политика Експрес (17. II 1986), 8; Љ. Бинићанин, *Прохујало уз топовску паљбу*, Илустрована Политика (18. II 1986), 36.

догађаји у филму су се одвијали у позадини послератног живота града, места егзила, али и евакуације. Филм истиче разлику између добра и зла, пријатељства и непријатељства, љубави и мржње, богатим унутрашњим светом и сиромашним окружењем. Утисак појачава употреба црно-беле технике снимања, а боја се користи за главну нит приче.¹⁸²

„Растанак“

Оригинални назив: „Прощание“; редитељи: Лариса Шепитко и Елем Климов; година: 1981; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1987.

Овај филм је започела Лариса Шепитко, али је погинула не завршивши га, стога га завршава њен супруг, Елем Климов. Одлучено је да се село Матора, које се налази на острву у реци Ангара, буде потопљено зарад изградње нове хидроцентрале. Становници села су упозорени да морају да оду, што многим, посебно, старијима, тешко пада. Павел Пинигин, који живи у селу цео живот, постављен је да надгледа одлазак, што му изузетно тешко пада. Са друге стране, његов шеф Воронцов нема сумњи да се све ради зарад вишег циља – подизања хидроелектране и грађења нових градова. На острво долазе палиоци, који секу велика стабла, спаљују празне куће, секу крстове на гробљу. Колапс познатог света ужасава преостале становнике који се још нису иселили. На острву се налази велико столетно дрво, које бригада никако не може да уништи – ни сечењем, ни паљењем, ни булдожером. Дарија, Пинигинова мајка, надала се да ће моћи да транспортује гробове својих родитеља са острва. Она тражи унука, који је за булдожером, али силази са њега када види да ни отац ни бака то не одобравају. Становништво се лагано исељава, те су на острву остале старе жене, пар Даријиних пријатељица, те старац Богодул и мала Колијанија. Последњег дана пред одлазак, Дарија је посетила гроб родитеља, затим је средила кућу и окитила је цвећем, само да би видела како касније гори. Она, и још малобројни, су последњи који напуштају Матору. Током ноћи, Матора је потопљена. Као

¹⁸² Д. Белић, *Филм, језик света*, Борба (4. II 1987), 7; М. Томић, *Блуз о женској осами*, Политика (4. II 1987), 13; М. Митић, *Боја срца*, Вечерње Новости (4. II 1987), 18.

једини доказ да је острво некада постојало и на њему село, јесте оно велико столетно стабло које вири из воде и још живи.¹⁸³

„Контрола на путу“

Оригинални назив: „Проверка на дорогах“; редитељ: Алексеј Герман; година: 1971; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1987.

Овај филм испитује осетљиво питање „хероја“ и „издајника“. Филм је смештен у децембар 1942. године, у време најтеже битке – битке за Стаљинград. Прича се врти око бившег наредника Црвене армије Лазарова, кога су у његовој немачкој униформи заробили партизани. Борио се за Немце, али сада тврди да је променио страну и да хоће да се придружи групи партизана да би се борио против Немаца. Издајнике су у СССР-у или убијали по кратком поступку или су их слали у прогонство у Сибир. У овом случају, командант Локотков и комесар Петушков су поштедели Лазарова, желевши да његову лојалност ставе на тест. Група партизана прерушених у Немце, улази у станицу. Лазаров види свог саборца у митраљеском торњу и иде ка њему. Али, један од полицајаца препознаје једну партизанку и отвара ватру. Укључује се и аларм. Партизани улазе у воз, док Лазаров митраљезом убија Немце. Воз је украден, али наилазак немачког оклопног аутомобила доноси смрт Лазарову. За једне, он ће увек бити издајници сумњичиће га, док за друге, самим чином придруживања партизанима, мора се доказати на бојном пољу као херој и патриота.¹⁸⁴

¹⁸³ „Прощание“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/43315/>> (7. IX 2018); В. Петковска, *Необичне сторије*, Борба (5. II 1987), 8; М. Томић, *Судбине отпадника*, Политика (5. II 1987), 13; М. Митић, *Умрети и остати*, Вечерње Новости (5. II 1987), 20.

¹⁸⁴ „Проверка на дорогах“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/proverka-na-dorogakh-1986-43332/>> (7.IX 2018); М. Влајчић, *Сексуалне и друге револуције*, Политика (6. II 1987); М. Митић, *Бисери из „бункера“*, Вечерње Новости (6. II 1987).

„Покајање“

Оригинални назив: „Покаяние“; редитељ: Тенгиз Абуладзе; година: 1984; продукција: Грузијафилм; приказан на Фесту: 1988.

Филм се одиграва у малом грузијском граду и почиње сценом жене која прави колаче. Човек чита у новинама да је умро градоначелник Варлам Аравидзе. Једног дана, након сахране, Варламов леш се појављује у врту његовог сина. Леш је поново покопан, само да би се поново нашао у врту. На крају, на гробљу је направљена заседа и ухваћена је Кетеван Баратели да ископава Варламов леш. Она се брани тврдећи да је Варлам то заслужио и да не заслужује да буде сахрањен, јер је одговоран што су у време Стаљинових чистки нестали њени родитељи и многи пријатељи. Кетеван се изводи на суд и говори о Варламовом управљању кроз флешбекове. Говори како су јој одвели оца и мајку када је Варлам постао градоначелник. Током суђења, Варламов син, Абел пориче било какве злоупотребе свог оца, док његов адвокат настоји да се Кетеван прогласи лудом. Варламов унук, Торнике, шокиран је сазнањима о дединим злочинима, те се одлучује на самоубиство. Абел је одлучио да са литице баци Варламов леш. На крају, поново сцена са женом која прави колаче. Старица прилази прозору и пита да ли је ово улица која ће је одвести до цркве. Жена одговара да је то Варламова улица и да је неће довести до цркве. Старица се ишчуђава, јер какав је то добар пут ако те не одведе до цркве?¹⁸⁵

„Хладно лето '53“

Оригинални назив: „Холодное лето пятьдесят третьего...“; редитељ: Александар Прошкин; година: 1987; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1989.

Филм је режирао Александар Прошкин. Неколико недеља након Стаљинове смрти, један од његових најближих сарадника, Лаврентије Берија је најавио амнестију, која се дешава у лето 1953, у време када Берија губи моћ. Као резултат амнестије, из логора излазе многи опасни криминалци, убице и пљачкаши. Они се организују у банде и почињу да пљачкају, силују, убијају. У малом селу на северу Русије живе два прогнанника: Сергеј

¹⁸⁵ „Покаяние“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/7661/>> (7. IX 2018); М. Митић, *Уметник и власт*, *Вечерње Новости* (30. I 1988), 28; М. Јовановић, *Farsa u slepoj ulici*, *Vorba* (30-31. I 1988), 11; Б. Зечевић, *Сурова алегорија*, *Политика Експрес* (30. I 1988), 8; М. Влајчић, *Козје уши цара Трајана*, *Политика* (30. I 1988), 11.

Басаргин, бивши капетан Војно-обавештајне службе и бивши инжењер Николај Павлович Старобогатов. Обојица су невина, али су пострадали од Стаљиновог режима. Село напада банда, која се утаборила у пошти, претходно узевши за таоца Ивана Зотова, а која потом убија јединог полицајца Манкова и узима многе становнике за таоце у пошти. Лидија је успела да избави своју ћерку из поште. Она бежи у шуму, али њу прогони Витјок, који хоће да је силује. Басаргин убија Витјока ножем и узима му пиштољ. Басаргин и Старобогатов морају да се лате оружја. Вођа банде, Барон, шаље своје људе на Басаргина и Старобогатова, али бивају убијени. Тада, преостала тројица беже. Басаргин и Старобогатов убијају двојицу бандита, док Барон успева да се сакрије и да убије Лидијину ћерку. Ненаоуражни Басаргин успева да савлада Барона и да га удави у језеру. Две године касније, Басаргин долази у Москву да обавести породицу Старобогатов да је Николај умро Николајев син објашњава зашто се породица одрекла Николаја. На крају, Басаргин шета Покровским булеваром када среће незнанца који изгледа као да се вратио из логора. Басаргин се зауставио кратко, те је наставио свој пут.¹⁸⁶

„Мала Вера“

Оригинални назив: „Маленькая Вера“; редитељ: Василиј Пичул; година: 1988; продукција: Киностудио М. Горког; приказан на Фесту: 1989.

Филм је режирао Василиј Пичул. Млада Вера је девојка око двадесет година. Родитељи би да она упише факултет и буде успешна као њен брат Виктор, који је лекар. Али, Вера није заинтересована за то. Више воли да иде у ноћни провод и на журке и да слуша западну поп и рок музику. На једној забави, Вера упознаје Сергеја и заљубљују се једно у друго. Вера и Сергеј желе да се венчају, али су Верини родитељи стриктно против. Вера их убеђује да прихвате брак и лаже их да је трудна. Први сусрет Сергеја са Вериним родитељима је био катастрофалан, али, како год, он долази да живи код њих. То ствара тензије између Коље, Вериног оца алкохоличара, и Сергеја. Тензије су достигле усијање када је Коља убо Сергеја ножем. Верина мајка тражи од Vere да властима каже да се Сергеј сам ранио, да Коља не би ишао у затвор. Вера ово тешко прихвата, што наилази на

¹⁸⁶ „Холодно лето пятьдесят третьего...“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/kholodnoe-letu-pyatdesyat-tretego-1987-7660/>> (7.IX 2018); Д. Белић, *Европски тренутак*, Борба (2. II 1989), 12; М. Томић, *И жене убијају, зар не?*, Политика (2. II 1989), 20.

неразумевање код Сергеја. Тужна Вера узима алкохол и пилуле, али срећом, Виктор је стигао на време да је заустави. Убрзо долази и Сергеј који признаје Вери да је био уплашен да ће је изгубити. Вера га пита да ли је воли. Коља седи сам у кухињи и дозива Виктора и Веру. Изгледа да је умро.¹⁸⁷

„Асјина срећа“

Оригинални назив: „История Аси Клячиной, которая любила, да не вышла замуж“/, „Асино счастье“; редитељ: Андреј Кончаловски; година: 1967; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1989.

Творац овог дела је Андреј Кончаловски. Филм је од самог почетка наишао на неодобравање државе, јер је приказивао огољену стварност у колхозима. Асја, млада колхозница, воли возача Степана са којим очекује дете. Али, возач не дели њена осећања. Асја је упорна и одбија друге мушкарце, међу њима и Чиркунова, који је дошао из града и запросио ју је. Али, на крају, Асја смело одлучује да сама одгаја дете. Филм је ослобођен од идеологије, јер је једини представник власти колхозни секретар, грбавац кога нико не узима за озбиљно.¹⁸⁸

„Аса“

Оригинални назив: „Асса“; редитељ: Сергеј Соловјев; година: 1987; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1990.

Филм је режирао Сергеј Соловјев. Радња се одвија у зиму 1980. године и говори о Алики, младој медицинској сестри која је у Јалти заједно са својим пацијентом и љубавником Кримовим, који је знатно старији од ње. Кримов је на челу криминалне групе и прате га, не баш успешни, агенти КГБ-а. Алика тога није свесна. У Јалти, Алика се среће са Бананом, младим подземним рок музичарем, који је упознаје са совјетском контракултуром. Кримов постаје љубоморан због односа Алике са Бананом, те покушава

¹⁸⁷ „Маленькая Вера“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/malenskaya-vera-1988-46520/>> (7. IX 2018); D. Petrović, *Obnova komedije, Vorba* (3. II 1989), 10; М. Влајчић, *Опасна задовољства*, Политика (3. II 1989), 16.

¹⁸⁸ М. Влајчић, *Сурова школа опстанка*, Политика (28. I 1989), 20; М. Митић, *Сиромашко из Бомбаја*, Вечерње Новости (28. I 1989), 28; М. Lim i A. Lim, *нав. дело*, 287-288.

да убеди Банану да напусти Алику и Јалту, што овај одбија. Кримов наређује да се Банана убије, што његове убице и чине. Сазнавши за ово, Алика је убила Кримова и предала се милицији.¹⁸⁹

„Слобода је рај“

Оригинални назив: „СЭР: Слобода — это рай“; редитељ: Сергеј Бодров; година: 1989; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1990.

Радња филма је смештена у дом за малолетне деликвенте у Алма-Ати, у Казахстану и бави се тринаестогодишњим Сашом Григоријевим. Неколико пута је покушавао да побегне из дома да би видео свог оца, који је у затвору, али је сваки пут бивао ухваћен. Ипак, када је следећи пут побегао, успео је да стигне до Архангелска, где је његов отац издржавао казну. Управник је дозволио Саши да ту ноћ преспава код свог оца, али је сутрадан враћен у дом из кога је побегао. Иако су готово потпуни странци, отац и син успевају да се повежу. Иако је остварио свој сан, свестан је да га очекују могуће казне. Филм је сниман на аутентичним локацијама, а главног глумца, 14-годишњег Волођу Козирева, редитељ је и нашао у дому за малолетне деликвенте.¹⁹⁰

„Жена продавца петролеја“

Оригинални назив: „Жена керосинщика“; редитељ: Александар Кајдановски; година: 1988; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1990.

Прича филма се односи на два брата близанца – Павела и Сергеја. Јабука раздора између браће јесте лепа и млада Павелова жена. Љубоморни Сергеј је решен да напаости Павелу и у томе успева, јер је државни службеник. Захваљујући томе, Сергеј успева да деградира Павела, те он од хирурга постаје продавац петролеја. Док Павел иде градом, возећи мотоцикл и продаје петролеј, дотле га његова млада и лепа жена вара са младим

¹⁸⁹ „Асса“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/43545/>> (7. IX 2018); М. Митић, *Мелем смеха*, Вечерње Новости (1. II 1990).

¹⁹⁰ „СЭР: Слобода — это рай“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/43575/>> (16. IX 2018); D. Petrović, *Perestrojka osvojila film*, *Vorba* (6. II 1990), 9; J. Јововић, *Гласник новог филма*, *Политика Експрес* (6. II 1990), 9; М. Влајчић, *Лекције из романтизма*, *Политика* (6. II 1990), 14; М. Митић, *Колевка идеала*, Вечерње Новости (6. II 1990), 22.

флаутистом. Филмом доминира људска беда, туга и страх и недостојанство живљења. Несрећни јунаци не умеју ни да спознају ни да пронађу путеве који би их одвели у неки срећнији живот.¹⁹¹

„Игла“

Оригинални назив: „Игла“; редитељ: Рашид Нугманов; година: 1988; продукција: Казахфилм; приказан на Фесту: 1990.

Радња филма је смештена у Алма-Ату. Тамо долази мистериозна скитница, Моро, да би платио дуг ситном криминалцу, који је познат као Спартак. Моро у граду сусреће своју бившу девојку Дину, која му дозвољава да борави у њеном стану. Моро се сусрео у кафићу „Парламент“ са Спартаком, да би тамо откривено да Спартак дугује многим људима новац. Моро, такође, открива да хирург Артур снабдева Дину дрогом и да користи њен стан за чување дроге. У жељи да помогне Дини, Моро је води на Аралско језеро, где су се први пут срели. Али, када су стигли, Аралско језеро је постало огољена пустиња. Након неколико недеља, Дина изгледа излечено, али по повратку у град, све се враћа на старо. Моро одлучује да се упусти у борбу против трговаца дроге, посебно након што је видео како је хистерија обузела Спартака. Мороова тактика се сводила да Артурове људе окреће једне против других. На крају, Моро је у парку, док се враћао Дини, био убоден од Артурових људи. Филм се завршава, а Мороова судбина остаје неразјашњена. Приказивање сцена директног убризгавања дроге у вену је била нешто ново и до тада незамисливо.¹⁹²

¹⁹¹ М. Митић, *Муке са близанцима*, Вечерње Новости (9. II 1990), 24; Д. Петровић, *Морбидни канадски професор*, Борба (9. II 1990), 12.

¹⁹² „Игла“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/igla-1988-42576/>> (16. IX 2018); М. Влајчић, *Праведници и проклетници*, Политика (3. II 1990), 14.

„Такси блюз“

Оригинални назив: „Такси-блюз“; редитељ: Павел Лунгин; година: 1990; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1991.

Филм је режирао Павел Лунгин. Снимљен у најбољој традицији америчког филма, са уводом који Москву представља у раскошним призорима слика совјетску свакодневницу из очију маргиналаца. То је прича о несвакидашњем, бруталном и суровом пријатељству између таксисте (маргиналаца) и цез музичара, прича о неспоразуму између радника и интелектуалца, који гаје предрасуде једни према другима. На ширем плану, показује све противречности система. Жесток сусрет музичара Алексеја Селиверстова и таксисте Ивана Шликова осликава богату скалу односа два мушкарца. Од одбојности и мржње преко одмеравања снаге до привидног помирења две неспојиве животне филозофије. Филм се бави животом и стварношћу без страха да ли ће то бити протумачено као диверзија или деструкција.¹⁹³ Радња се одвија крајем 1980-их, где се весела дружина вози Москвом у таксију, предвођена саксофонистом Алексејем Селиверстовим. До јутра, друштво се разишло, а Алексеј је решио да превари таксисту и да му не плати. Иван Шликов, таксиста, успева да му узме саксофон и обећава да ће му га вратити када му плати. Схвативши да је овим поступком крив што је Алексеј изгубио посао, Иван га позива да живи са њим. Њих двојица постају пријатељи, иако су потпуно различити људи. Алексеј се предаје алкохолу, што ствара Ивану проблеме. Иван је решен да очврсне Алексеја и да одвикне од алкохола, али Алексеј то одбија и тражи додатне разлоге да би пио. Алексејев живот се поправља када се упознаје са познатим америчким музичарем Халом Сингером, када он одлучује да оде у САД, јер је у СССР-у довољно познат. Ово вређа Ивана који се повлачи и не комуницира са Алексејем. Алексеј напушта Ивана и са својим друштвом узима његов такси где су пронашли секс-лутку. Иван, у украденом таксију, покушава да га стигне, али прати погрешан аутомобил и на крају је доживео саобраћајну несрећу, али је успео да преживи.¹⁹⁴

¹⁹³ М. Томић, *Елегија о губитницима*, Политика (9. II 1991), 25; М. Митић, *Чудо перестројке*, Вечерње Новости (9. II 1991), 24.

¹⁹⁴ „Такси-блюз“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/42193/>> (7. IX 2018).

„Катала“

Оригинални назив: „Катала“; редитељи: Сергеј Бодров и Александар Буравски; година: 1989; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1991.

Бивши професионални коцкар, Алексеј Греков, звани „Грк“ ради на броду, који припада Шоти, произвођачу карата. Греков је потајно заљубљен у Шотину жену, Ану. Једне вечери, док се враћао кући, Греков је срео Шоту, који је изгубио велику своту новца од Директора, који је важио за главног у московском коцкарском свету. Шота даје кључеве свог стана Грекову да би помогао Ани да помогне. У стану су већ били Директорови људи, али су решили да оду, јер нису пронашли новац. Убрзо је Шота пронађен убијен, а његов брод је спаљен. Греков, схвативши да Директорови људи неће оставити Ану на миру, одлучује да се врати картању да би победио за Шоту. Греков одлази у Москву, и користећи своје старе везе, почиње да ради за Директора. Тамо сусреће свог старог пријатеља Карасема, који га је пратио до Аниног стана. Карасем говори Грекову да треба задавити Ану, јер она сигурно крије Шотин новац. Греков нема другог избора, осим да убије Карасема, уверен да Ана ништа не крије. После овога, Греков игра против Директора. Да би обезбедио преимућство, Греков је набавио специјална контактна сочива која му омогућавају да види противникове карте, али која не смеју да се носе дуже од два сата. Уз помоћ сочива, Греков је почео да побеђује Директора, али је на сваких два сата, морао до тоалета. Греков је, на крају, победио Директора, што је пробудило сумњу код Директорових људи. Директор је захтевао да одиграју још једну партију. Директор овај пут није дозвољавао паузе Грекову који је, због предугог ношења сочива, трпео болове. Ухвативши Грекова да вара, Директорови људи су га извели, а затим су га избацили из аутомобила при пуној брзини. Иако повређен, Греков успева да дође до Ане, само да би открио да је она све време имала Шотин новац. Разочаравши се у Ану, Греков одлучује да напусти Москву и да се врати у свој родни крај. Греков открива полицији детаље око Шотиног убиства, директно оптужујући Директора.¹⁹⁵

¹⁹⁵ *Програм Феста*, Политика (14. I 1991), 35; „Катала“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/katala-1989-44732/>> (16. IX 2018).

„Псећа гозба“

Оригинални назив: „Собачий пир“; редитељ: Леонид Менакер; година: 1990; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1991.

Главна јунакиња филма, пропала пијаница, Жана, машта о томе да пронађе принца и да започне нови живот. Око Нове године, док је радила као чистачица на станици, Жана је упознала Аркадија, који је суморно седео на станици. Из досаде, Жана га је довела кући да би открила да он не пије и да је разлог томе његова прошлост. Њих двоје су веома различити. Аркадиј је мистериозан са достојанством и одбијањем алкохола, док Жана приказује себе у правом светлу, упркос очевидним траговима злостављања и пијанства. Жана је открила Аркадијеву прошлост док су били у Лењинграду. Тамо је Аркадиј, некадашњи алкохоличар и радник, био у затвору због туче, а то је довело до распада породице, јер су га његова жена и деца одбацили. Ово подсећање је натерало Аркадија да се напије, а Жана га је безбедно довела кући и неговала га је. Жана је престала да пије и вратила се на посао. Али, зато је Аркадија морала да оставља самог. Жанино одсуство је искористила њена лепа и заводљива комшиница, фризерка Александра, која је решила да започне романсу са Аркадијем из досаде. Аркадиј је помислио да је заљубљен у Александру, те јој предлаже да оду и да започну нови живот, што је Александра одбила. Жана је сазнала за ову аферу и опростила је Аркадију. Аркадиј постаје љубоморан, те често туче Жану, говори јој како нису пар и како се веома разликују. Али, Жана налази начин да га умири, те му сипа чашу алкохола, па још једну и тако још неколико, док обоје нису легли на кревет. Убрзо, Жану обузима очај сазнањем да Аркадиј никада није ушао у њен унутрашњи свет, да никада у њој није видео жену способну да воли и осећа. Жана је одлучила да укључи гас пре него што је легла крај Аркадија.¹⁹⁶

¹⁹⁶ *Програм Феста*, Политика (14. I 1991), 35; „Собачий пир“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/43893/>> (16. IX 2018).

4. Обрада дела класика руске књижевности

„Ујка Вања“

Оригинални назив: „Дядя Ваня“; редитељ: Андреј Кончаловски; година: 1970; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1972.

Филм Андреја Кончаловског, који је награђен на фестивалу у Сан Себастијану 1971. је обрада чувене Чеховљеве драме. Остарели професор долази на село са својом младом и прелепом женом Јеленом. Он је годинама са тог сеоског имања добијао новац за лагодан живот у граду. Имањем је управљао „ујка Вања“, брат професорове прве жене. Дошавши у село професор му саопштава своју намеру да прода имање, што код ујка Вање изазива бес и неслагање. Додатну тензију међу укућанима изазива и појава прелепе Јелене у коју су потајно заљубљени ујка Вања и доктор Астров.¹⁹⁷

„Цигани лете у небо“

Оригинални назив: „Табор уходит в небо“; редитељ: Емил Лотјану; година: 1975; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1976.

Филм „Цигани лете ка небу“ Молдавца Емила Лотјануа, награђен је „Златном шкољком“ на фестивалу у Сан Себастијану 1976. године. Радња филма се одиграва почетком XX века у ромском кампу, на обали реке Тисе, у Рутенији (Закарпатска Украјина). Двоје младих Рома, Лоико и Рада се заљубљују једно у друго, али сматрају да ће их то везати и онемогућити да буду слободни. Ситуација се компликује када се у Раду заљуби локални олемић Антон Силађи. Али, Рада одбија његову љубав. Крађа коња, у којој Лоико ужива, изазива бес локалних власти које одлучују да растуре ромски камп и претерају Роме. Роми се организују и пружају отпор, а представник власти Балинт тражи да се Лоико преда. Лоико је осуђен на смртну казну, али он успева да побегне. Лоико проналази Раду у њеном кампу и обзнањује свима да жели да се ожени њом. Рада прихвата, али стари видар упозорава Лоика да се то неће добро завршити. Рада одлучује да

¹⁹⁷ Међународни филмски фестивал „Храбри нови свет“ – у Београду од 21. до 28. јануара, Политика Експрес (18. I 1972), 22; „Ујка Вања` (1971)“ < <https://kinorusija.wordpress.com/2013/07/20/dyadya-vanya-1971/>> (7. IX 2018).

посрами Лоика и тера га да клечи пред целим кампом, што је велика срамота за једног Рома. Лоико, разбешњен овим, одлучује да убије Раду, што убрзо потом и њему доноси смрт, јер га убија Радин отац. Филм је рађен за широку публику којој ће се допасти дражесност и изврсна глума Светлане Томе, која тумачи улогу Раде. Филм је заснован на делу Максима Горког „Макар Чудра“.¹⁹⁸

„Механички пијанино“

Оригинални назив: „Неоконченна пьеса для механического пианино“; редитељ: Никита Михалков; година: 1977; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1978.

Филм Никите Михалковог „Механички пијанино“ је награђен „Златном шкољком“ у Сан Себастијану 1977. године. Филм је снимљен по Чеховљевој новели „Платонов“. Ради се о времену царске Русије и људима од којих Михалков ствара менталитет света у коме се губи смисао живота. Сукоби међу људима у филму су последица њихове неуравнотежености. На имању удовице Петровне окупило се неколико људи. Платонов ту открива да је једна од гошћи, Софија била љубав његове младости, а да је сада удата и еманципована. Ипак, ту настаје скандал, јер Софијин муж бесно напушта имање. Овај чин је отрезнио Платонова који схвата безуспешност својих покушаја у вези са Софијом. Људи у филму су тешки и досадни и сами себи и другима, а дани им протичу досадно. Филм је помало развучен и детаљан у прикривању мотива. Чеховљева литература је у овом филму послужила као добра илустрација једног прошлог времена.¹⁹⁹

¹⁹⁸ М. Томић, *Једна сатира и један филм о љубави*, Политика (29. XII 1976), 16; М. Влајчић, *Успон и пад Берија Линдона*, Политика (7. II 1977), 13; М. Милошевић, *Опера за уживање*, Борба (8. II 1977), 9; Д. Адамовић, *У поетичном тону*, НИН (13. III 1977), 36.

¹⁹⁹ М. Томић, *Две драме*, Политика (23. I 1978), 12; Д. Белић, *Филм о филму*, Борба (27. I 1978), 13; В. Стефановић, *Прекретница без преокрета*, Политика (7. II 1978), 14; Д. Белић, *О времену, немирном*, Борба (7. II 1978), 9; В. Витезица, *Баш изузетан дан*, Вечерње Новости (7. II 1978), 19.

„Отац Сергије“

Оригинални назив: „Отец Сергий“; редитељ: Игор Таланкин; година: 1978; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1979.

Филм је дело редитеља Игора Таланкина, који је у Паризу 1978. добио почасну награду поводом 150-годишњице рођења Лава Толстоја. Улогу оца Сергија тумачи Сергеј Бондарчук, а филм је рађен по новели Лава Толстоја. Богата екранизација егзистенцијалних сумњи, спорог ритма и размишљања. Филм тражи исте одговоре као и Толстој – шта је смисао живота, вере у људе, вере у Бога. Пошто је у питању адаптација књижевног дела, редитељ Таланкин није битније мењао литерарне мотиве, те филм изгледа као илустрација Толстојевог дела. Главни лик филма, млади официр и кнез Стефан Касацки жели да се ожени, али му несуђена супруга открива да је била царева љубавница. То сазнање га је веома погодило, те је решио да напусти световни живот и да се замонаши. Вером у Бога, Касацки је хтео да спаси своју душу, али страсти и искушења га не остављају. Отац Сергије, што је монашко име Стефана Касацког, у манастиру се строго придржавао црквених правила. Њему то није било довољно, те напушта манастир и постаје аскета живећи у пећини. Једна лепа жена покушава да заведе оца Сергија, а он себи одсеца прст како не би подлегао њеним чарима. Припроста ћерка локалног трговца, ком је отац Сергије читао молитву за оздрављење, исто покушава да заведе аскету. Отац Сергије, на крају, напушта своју ћелију и постаје монах-просјак.²⁰⁰

„Несрећа у лову“

Оригинални назив: „Мой ласковый и нежный зверь“; редитељ: Емил Лотјану; година: 1978; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1979.

Филм је настао по истоименом Чеховљевом делу и режирао га је Емил Лотјану. Радња је смештена крајем XIX века у централној Русији. Шумарева ћерка, прелепа Олга Сквортсова, има ту привилегију да се у њу заљубе тројица мушкараца: 50-годишњи суморан удовац Урбенин, још старији, али весели, гроф Карнејев и 40-годишњи згодан

²⁰⁰ Д. Белић, *Литерарни мотиви*, Борба (5. II 1979), 11; В. Стефановић, *Комедија ситуације, трагедија духа*, Политика (6. II 1979), 12; „Отец Сергий“ <<https://www.ivy.tv/watch/60281>> (7. IX 2018).

судски истражитељ Камишев. Олга не жели да се уда за Урбенина, стога на дан венчања бежи и признаје Камишеву да га воли, али не жели да оде са њим. Олга је наивно веровала да је Камишев богат. Откривши да је сиромашан, она одлучује да се уда за Урбенина и да постане љубавница грофа Карнејева. Брак са Олгом је полако уништавао Урбенина. Током јесењег лова дошло је до жучне свађе између Олге и веома љубоморног Камишева у шуми. Убрзо Олга пада упуцана и неколико дана касније је умрла, не откривши ништа шта се догодило у шуми. Њен муж, Урбенин, ухапшен је и одведен у Сибир, где је касније осуђен на смрт. Камишева је гризла савест, те је решио да све запише и објави. Читајући Камишеву књигу, његов издавач схвата да је он убио Олгу.²⁰¹

„Неколико дана у животу И. И. Обломова“

Оригинални назив: „Несколько дней из жизни И. И. Обломова“; редитељ: Никита Михалков; година: 1979; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1982.

Филм је настао по мотивима романа Ивана Гончарова „Обломов“. Филм је смештен у деветнаестовековни Петроград и прати живот Иље Иљича Обломова, средњовечног руског племића. Лењ и видно несрећан, Обломов највише времена проводи спавајући. У жељи да га активира, Андреј Иванович Штолц, руско-немачки бизнисмен и његов близак пријатељ, често га води на друштвене догађаје. Штолц је упознао Обломова са пристојном женом, Олгом. Када је Штолц отишао из земље, на Олгу је пао задатак да цивилизује Обломова. Обломов и Олга се заљубљују једно у друго, али повратак Штолца и пресељење Обломова чини да се њихова љубав угаси. Ускоро су се Олга и Штолц венчали, док се Обломов венчао са Агафејом Матвејевном Пшеничином. Њих двоје су добили сина, а Агафеја је у дом довела и своја два детета из претходног брака. Обломов се према њима опходи као да су његови. На крају, Обломов је срећан са својим животом.²⁰²

²⁰¹ „The Shooting Party“ <<https://www.imdb.com/title/tt0172812/>> (7. IX 2018); М. Томић, *Друштвене и људске драме*, Политика (26. I 1979), 14.

²⁰² М. Томић, *Цена људског живота*, Политика (12. II 1982), 12; М. Митић, *У ритму духова*, Вечерње Новости (12. II 1982), 18; „Несколько дней из жизни И.И. Обломова“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/46415/>> (7. IX 2018),

„Васа Железна“

Оригинални назив: „Васса“; редитељ: Глеб Панфилов; година: 1982; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1984.

Филм је режирао Глеб Панфилов и представља екранизацију драме „Васа Железна“ Максима Горког. Радња је смештена у царску Русију, 1913. године, а Васа је богата и бескрупулозна бродовласница која настоји да одржи своју пословну империју упркос својој дисфункционалној породици (деца склона несташлацима, развратни муж, брат алкохоличар, снаја анархисткиња). Захваљујући Васи, њена породица, макар, има привид нормалне породице. Панфилов је другачије замислио Васу. Она је била млада жена, а не старица, била је брижна и хумана, а не „ледена“. Панфилова „Васа Железна“ се, подоста, разликује од оригиналне „Васе Железнове“ Максима Горког.²⁰³

„Ашик-Кериб“

Оригинални назив: „Ашик-Кериб“; редитељ: Сергеј Парацанов; година: 1988; продукција: Грузијафилм; приказан на Фесту: 1989.

Филм је дело Сергеја Парацанова и инспирисано је истоименом Тургењевљевом приповетком. Ашик-Кериб је сиромашан и свира на свадбама. Жели да се ожени са Магуљ-Мегери, али њен отац је против. Ашик-Кериб сезаклиће да ће за седам година да се обогати или да ће да умре. Његов изненадни одлазак наводи људе да мисле да се удавио, што је јако утукло Ашик-Керибову мајку, те многи сада траже руку Магуљ-Мегери, али их она одбија. Сироти музичар је успео да стигне до султана и да му пева о својој љубави. Султан је био веома дирнут и обасуо га је златом. Наредних седам година, Ашик-Кериб је добро живео и готово је заборавио на Магуљ-Мегери. Након сусрета са мистичним јахачем, Ашик-Кериб добија могућност да му се испуни једна жеља. Он се враћа у своје село где се затиче на свадби своје драге са другим мушкарцем. Младожења исмева Ашик-Кериба, али све се мења са доласком Ашик-Керибове мајке, којој је он вратио вид.

²⁰³ М. Томић, *Бергманов тестамент*, Политика (1. II 1984), 12; М. Митић, *Васа има душу*, Вечерње Новости (5. II 1984), 16.

Осрамоћени ривал се повлачи, а Ашик-Кериб коначно може да се венча са Магуљ-Мегери.²⁰⁴

„Очи чорние“

Оригинални назив: „Очи чёрные“/„Oci ciornie“; редитељ: Никита Михалков; година: 1987; продукција: Radiotelevisione Italiana (RAI), Мосфилм; приказан на Фесту: 1990.

Као основна инспирација за филм, послужила је Чеховљева приповетка „Дама са псетанцетом“. Главни јунак, Романо, у младости се оженио богатом пријатељицом и живи са њом на великом имању. Ипак, његова знатижељна природа је током година полако нестајала, а заједно са њом, и љубав према жени. Када му живот у кући постане превише замарајући, Романо одлази у хотел на својеврсну терапију где чита љубавне романе. Једном је, у хотелу, упознао стидљиву Русињу Ану, у коју се одмах заљубио. Ана прихвата његова осећања, али растрзана између обавеза и љубави, она одлази и оставља му писмо на руском, иако Романо не зна руски, док Ана добро говори италијански. Романо одлучује да оде у Русију. Да би добио визу за Русију, Романо је измислио да путује у Русију да би отворио стаклару. Романо добија визу, стиже у Петроград, а онда дуго путује до малог града где живи Ана. Романо открива да је Ана удата за утицајног Инокентија Смоктуновског. Ана се осећа невероватно када је видела Романа. Романо је схватио да га Ана још воли. Заслепљен срећом, Романо обећава Ани да ће развести од своје жене у Италији, те да ће доћи у Русију да је ожени. Када се вратио кући, Романо, међутим, схвата да је породица његове жене банкротирала. Осећај дужности, помешан са носталгијом младости, задржава Романа у браку. Убрзо, Романо заборавља на Ану. Осам година касније, Романо је ово испричао руском путнику који разуме италијански.²⁰⁵

²⁰⁴ „Ашик-Кериб“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/7659/>> (7. IX 2018); М. Митић, *Мелем смеха*, Вечерње Новости (1. II 1989), 18.

²⁰⁵ В. Стефановић, *Како је пропао један биоскоп*, Политика (13. II 1990), 10; D. Petrović, *Narogušeni disident*, *Vorba* (13. II 1990), 12. „Црне очи (1987)“ <<https://kinorusija.wordpress.com/2008/10/24/ochi-chornie-1987/>> (16. IX 2018).

„Мати“

Оригинални назив: „Мать“; редитељ: Глеб Панфилов; година: 1989; продукција: Мосфилм, Cinefilm Ltd. (Италија); приказан на Фесту: 1991.

Филм је рађен по истоименом роману Максима Горког. Радња филма је смештена почетком XX века, у радничком предграђу, чији становници раде у оближњој фабрици. Пелагија Ниловна Власова ради у фабрици и води скромно домаћинство. Њен муж је пијаница и физички је малтретира, али изненада умире и на Пелагији је да васпита сина Павела. Испрва је Павел кренуо очевим стопама, те се опијао. Али, све се променило када је Павел почео да чита забрањене књиге и да ствара кружок. Пелагија је, у почетку, била веома скептична према Павеловим интересовањима, али је хтела да му помогне. Појава летака о страдању радника у фабрици је резултирала претрагом Павелове куће и хапшењем Павеловог друга Андреја. У фабрици је смањена плата радницима. Павел хоће да организује штрајк, али радници одбијају ту идеју, а он убрзо бива ухапшен са још неколико другова. Пелагија је решила да сама дели летке. Павел и Андреј су изашли из затвора и хоће да организују првомајски марш, али марш бива забрањен и њих двојица су поново ухапшени. Пелагија наставља рад на агитацији, али њен син Павел одбија да се организује његово бекство из затвора. На суду су Павел и Андреј осуђени на затворску казну, а комунисти решавају да у илегалци иштамшају Павелов говор. Пелагија добија задатак да оде у суседни град и да дели летке. На железничкој станици је угледала познату особу, коју је видела и на суду и пред затвором и тада је схватила да је откривена. Човек је оптужује за крађу, а она је поносно рекла да јој је син политички затвореник само због својих идеја. Убрзо су је жандарми савладали, те јој узимају летке и одводе је.²⁰⁶

²⁰⁶ *Програм Феста*, Политика (14. I 1991), 35; „Мати (1989)“ <<https://kinorusija.wordpress.com/2015/01/23/mat-1989/>> (16. IX 2018).

5. Идеолошки филм

„А зоре су овде тихе“

Оригинални назив: „А зори здесь тихие“; редитељ: Станислав Ростоцки; година: 1972; продукција: Киностудио М. Горког; приказан на Фесту: 1973.

„А зоре су овде тихе“, филм Станислава Ростоцког је прича о одреду жена у Отаџбинском рату, прича о Другом светском рату из угла жена-бораца и прича о њиховој уништеној младости и надама. Филм почиње идиличном сценом где млада девојка скида кацигу, да би се сцена одмах потом преbacила у рат. Пет младих жена прикључило се борби против фашиста, а њихов сурово прекинути девојачки живот симбол је свих жена које су током тешких година рата пронашле у себи храбрости, одважности и снаге да бране своју домовину. Храбро су се бориле против бројчано јачих Немаца и положили су своје животе за спас отаџбине. Њихов надређени, старији наредник Васков је, захваљујући њима, успео да зароби неколико Немаца. На крају филма, Васков посећује место погибије пет младих жена, заједно са сином једне од погинулих. Девојка на почетку филма им прилази, она је девојка момку који је дошао са Васковим и полаже цвеће испред споменика настрадалим младим женама. Филм краси изузетна човечност и реалистичност, као и сјајне руске песме.²⁰⁷

„Та слатка реч слобода“

Оригинални назив: „Это сладкое слово — свобода!“; редитељ: Витаутас Жалакевичјус; година: 1972; продукција: Мосфилм, Литовски киностудио; приказан на Фесту: 1974.

Радња филма „Та слатка реч слобода“ је савремена и одиграва се у некој јужноамеричкој држави. На власти је војна хунта. Од новоотвореног бара до оближњег затвора у ком су затворени режимски противници, копа се тунел. У затвору се уводе нове мере контроле. Неизвесност и драматика прате акцију ослобађања затвореника. Копање тунела дужине 90 метара је трајало пуне три године. Филм је више окренут онима који ослобађају него онима који треба да буду ослобођени. Филм није само акциони, он је више политички, јер

²⁰⁷ В. Витезица, *Не само – на лепе очи*, Вечерње Новости (29. I 1973), 25; „А зоре су овде тихе“ <<http://ruskicentar.rs/sr/arhiva/192--q----q-----29--1630.html>> (7. IX 2018).

говори о актуелним збивањима и показује висок степен схватања савремености. Филм је делотворан, јер представља актуелне проблеме свима на једноставан и разумљив начин.²⁰⁸

„Војник се враћа са фронта“

Оригинални назив: „Пришёл солдат с фронта“; редитељ: Николај Губенко; година: 1971; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1974.

„Војник се враћа са фронта“, филмско топло људско дело, иначе, редитељски деби Николаја Губенка почиње са последњим даном рата. Војник, који је захваљујући рату постао инвалид, враћа се у своје село и затиче све разорено. У селу су остали само старци и деца. Војникова жена је погинула, те је њему остала само ћерка. Војник стаје на чело села и подстиче обнову и изградњу. Али, долази нова трагедија – војник гине на градилишту. Његово дело, као и бригу о ћерки преузеће његов добар старији пријатељ. Дело о обнови земље после Другог светског рата.²⁰⁹

„Премиија“

Оригинални назив: „Премия“; редитељ: Сергеј Микаељан; година: 1974; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1976.

Филм говори о радницима велике фабрике који су у сукобу са директором због неправилности у пословању, филм о дугим и бурним састанцима на којима се не прихватају унапред донесене званичне одлуке и одбијају премије, јер се сматра да план није реализован како треба. Филм је социјално ангажован, јер је постављен у садашњицу где радници настоје да докажу промашаје директора у руковођењу фабриком. Микаељанова идеја је да је човеково право, чак и дужност, да се одупре кршењу правде исправношћу свог морала. Филм се доследно супротставља бирократској самовољи и као противтежу поставља свесног припадника радничке класе.²¹⁰

²⁰⁸ *Против хунте*, Политика (23. I 1974), 14; *Два филма са Феста*, Политика Експрес (9. II 1974), 27.

²⁰⁹ *Два филма са Феста*, Политика Експрес (9. II 1974), 27.

²¹⁰ В. Стефановић, *Химна пријатељству*, Политика (20. I 1976), 17; Д. Белић, *Приче о моралним вредностима*, Борба (31. I 1976), 11; В. Витезица, *Ко је луд – а ко паметан?*, Вечерње Новости (13. II 1976), 27; Д. Белић, *Бунтовни и опасни*, Борба (14. II 1976), 9.

„Свој међу туђима, туђ међу својима“

Оригинални назив: „Свој среди чужих, чужој среди своих“; редитељ: Никита Михалков; година: 1974; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1976.

Филм је режирао Никита Михалков. Главне улоге су тумачили Јуриј Богатирјев и Анатолиј Солоњицин. Филм је смештен у 1920-те године у малом провинцијском граду у Русији. Грађански рат је окончан, али пуна победа бољшевика је још далеко, што користи група белих официра који су опљачкали злато из воза који је ишао за Москву и којим је требало купити хлеб за гладне. Петорица пријатеља, саборци на страни црвених, одлучују да се упусте у борбу против белих официра. Ипак, сумња за издају пада на Јегора, кога тумачи Богатирјев, јер је његов брат на страни белих, а да би доказао своју невиност, он мора сам да врати украдено злато. Захваљујући томе што међу белима нема поверења, Јегору није тешко да врати злато. Неуспех белих је у томе што су поткупљиви и похлепни.²¹¹

„Ноћ над Чилеом“

Оригинални назив: „Ночь над Чили“; редитељи: Себастијан Алакрон и Александар Косарев; година: 1977; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1978.

Филм „Ноћ над Чилеом“ је дело двојице редитеља, Чилеанца Себастијана Алакрона и Руса Александра Косарева. Филм је добио специјалну награду на фестивалу у Москви 1977. Филм је спој документарног и играног. Рађен је у форми играног филма, али веродостојно прати хронологију дешавања у септембру 1973. године у Сантјагу приликом пуча у коме је свргнут социјалистички председник Аљенде. Филм открива трагедију народа Чилеа у првим месецима по обарању Аљендеа и успостављању диктатуре Пиночеа кроз призму обичног човека Мануела, чији је једини грех то што су у његовом стану боравили левичари пре него што су напустили Чиле. Мануел је ухапшен, мучен и злостављан и сведочио је стрељањима на Националном стадиону. Себастијан Алакрон, као

²¹¹ Програм Феста у Дому омладине, Политика (4. II 1976), 27; „Свој среди чужих, чужој среди своих“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/svoy-sredi-chuzhikh-chuzhoy-sredi-svoikh-1974-44062/>> (7. IX 2018).

Аљендеов присталица, напустио је Чиле и преко овог филма обавештава свет о Пиночеовој страховлади у Чилеу.²¹²

„Црвена звона“

Оригинални назив: „Красные колокола. Фильм 1. Мексика в огне“; редитељ: Сергеј Бондарчук; година: 1982; продукција: Мосфилм, Kanosite-2, Vides International; приказан на Фесту: 1983.

Филм је дело Сергеја Бондарчука. Филм је настао на основу записа Џона Рида о побуни у Мексику под вођством Емилијана Запате и Панча Виље. Жеља Бондарчука да прикаже Мексико у пламену револуције произвела је монументални филм са уобичајеном генерализацијом народа и његових вођа и противника револуције. Стога има доста понављања и успоравања радње. Оптерећеност идеологијом, филм од Рида ствара декларативног заговорника револуције. Да би филм био што упечатљивији, коришћено је доста пиротехнике и често током филма теку потоци крви. То доводи до разливања радње, посебно пошто се из вида често губио главни лик, а то је Рид. Филм се више бацио догађајима, а не људима.²¹³

6. Љубавни филм

„Романса о заљубљенима“

Оригинални назив: „Романс о влюблённых“; редитељ: Андреј Кончаловски; година: 1974; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1975.

Филм Андреја Кончаловског „Романса о заљубљенима“ је у Карловим Варима 1974. освојио „Кристални глобус“. Основни заплет је следећи – Сергеј и Тања се воле, она се касније удаје за другог човека, погрешно обавештена да је Сергеј погинуо на одслужењу војног рока, очајни Сергеј покушава да нађе утеху у новој романси, али више му ништа нема смисла. У овој мелодрами, замишљеној као „химна љубави“, прекомерно и издашно

²¹² М. Томић, *Два виђења Латинске Америке*, Политика (27. I 1978), 15; М. Томић, *Слика обесправљених*, Политика (11. II 1978), 18.

²¹³ М. Томић, *Бондарчук и Џон Рид*, Политика (3. II 1983), 10; В. Стефановић, *Шок – елемент забаве*, Политика (10. II 1983), 10; М. Митић, *Од Јапана до Мексика*, Вечерње Новости (10. II 1983), 14.

се прича о осећањима, страстима и љубави. Тако се „химна љубави“ поистоветила са приказивањем емоција до крајње границе. Ипак, филм је занимљив, али и тужан, необичан и свеж, те остаје као нешто што се дуго памти. Љубав, као нешто свакодневно и реално, у филму је схваћена као нешто поетично, као сан. Најзначајнија одлика филма је његово техничко савршенство, али пренаглашени манир приказивања осећања главних ликова и мучна мелодраматична ситуација, донекле, унижавају вредност „Романсе о заљубљенима“. Иначе, у СССР-у филм је изазвао опречне реакције, јер док је старија публика гунђала, дотле се млађој публици филм веома допао. Једноставно, Кончаловски је отишао најдаље од совјетских редитеља у смелом приказивању љубави.²¹⁴

„Једина моја“

Оригинални назив: „Единственная...“; редитељ: Јосиф Хејфиц; година: 1975; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1977.

Окосница филма је неспоразум између двоје младих. Наиме, после повратка са војног рока, Николаја нестрпљиво очекују супруга Тања и мала ћерка. Али, Николајева мајка и сестра га упозоравају да Тања није била верна док је био одсутан. Николај томе на почетку не придаје значај, али црв сумње се са временом увукао у њега и он постаје неповерљив према својој жени. Доласком једног Тањиног пријатеља, породични живот се потпуно урушио. Сумњичав, разочаран и повређен, Николај је убеђен да посета није безазлена. Разводи се од Тање, упознаје Наташу и са њом заснива нову породицу. Али, и даље опседнут љубављу према Тањи, Николај занемарује посао, почиње да пије и стално се враћа кући где је живео са Тањом. Главне улоге тумаче Валериј Золотухин (Николај), Елена Проклова (Тања) и Људмила Гладунко (Наташа).²¹⁵

²¹⁴ В. Стефановић, *Хлеб, чоколада и љубав*, Политика (8. I 1975), 14; М. Кодемо, *Прегршит филмске љубави*, Вечерње Новости (30. I 1975), 23; Д. Гајер, *Хлеб, чоколада, романса*, Политика Експрес (8. II 1975), 12; Д. Белић, *Филмске чаролије*, Борба (9. II 1975), 9; В. Витезица, *Хлеб са преливом од чоколаде*, Вечерње Новости (10. II 1975), 25; М. Влајчић, *Мит о „лудим двадесетим“*, Политика (10. II 1975), 10.

²¹⁵ М. Томић, *Једна љубавна прича и једна легенда*, Политика (28. I 1977), 14; С. Лазаревић, *Између две љубави*, Илустрована Политика (18. I 1977), 26.

„Први пут удата“

Оригинални назив: „Впервые замужем“; редитељ: Јосиф Хејфиц; година: 1979; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1981.

Филм је режирао Јосиф Хејфиц. Тоња је провела једну ноћ са својим вољеним Аркадијем и затруднела је. Сазнавши за ово, Аркадиј одлучује да оде за Ангару и не оставља адресу Тоњи. Тоња је родила Тамару. Тамара је расла сама и ништа јој није одбијано. Сазнање да њена мајка ради као чистачица у институту, а не као лабораторијски асистент код Тамаре ствара осећај презира према мајци. Тамара се заљубљује у Валерија, који је исто осрамоћен због својих родитеља. Када се Тамара удала за Валерија, убедила је мајку да се исели и да пређе да живи код сестре. Иако је ово тешко поднела, Тоња је решила да се не преда. Радилa је најбоље што је могла и није хтела да јој очај и усамљеност буду главне ствари у животу. Једног дана, прихватила је да оде на адресу где је живео удовац, који је желео да нађе добру жену. Тоња је отишла тамо тужна и остала је заувек. Права љубав се родила када је Тоња изгубила сваку наду да ће је имати.²¹⁶

„Валентина“

Оригинални назив: „Валентина“; редитељ: Глеб Панфилов; година: 1981; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1982.

Радња филма је смештена у мало село у тајги где Валентина ради као конобарица. Она воли истражитеља Шаманова који се скоро доселио. Испрва, за Валентину све делује узалудно, јер је Шаманов преокупљен послом и делује као да је и не примећује. Али, лагано и упорно, Валентина осваја Шаманова. Тада се на путу њихове среће испречио Павел, који безнадежно воли Валентину и који би хтео да му она буде жена. Успевши да преброде Павела, Валентина и Шаманов су остали заједно. Филм превише изгледа као позоришна представа и као такав, можда би имао више успеха да је позоришна представа или телевизијски филм.²¹⁷

²¹⁶ Програм Феста, Политика (1. II 1981), 23; „Впервые замужем“ <<https://www.kino-teatr.ru/kino/movie/sov/1162/annot/>> (7. IX 2018).

²¹⁷ В. Стефановић, Филмски обрачун са филмом, Политика (9. II 1982), 13; „Валентина“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/45655/>> (7. IX 2018).

„Вољена жена механичара Гаврилова“

Оригинални назив: „Любимая женщина механика Гаврилова“; редитељ: Пјотр Тодоровски; година: 1981; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1983.

Филм је режирао Пјотр Тодоровски. Радња филма се одиграва у Одеси. Прича филма започиње ујутру испред службе матичара. Тамо механичара Гаврилова чека 38-годишња Маргарита, која жели да се уда за њега. Маргарита га чека цели дан, пати и нада се. Чека га у ресторану, чека га код матичара, узнемири се када чује бродску сирену. Гаврилов је каснио на вечерање, не зато што је расејан, већ зато што је бранио неку жену од настрљиваца. То се обично заврши у станици милиције. Ипак, Гаврилов на крају стиже, те престају Маргаритине флукуације између очаја и наде.²¹⁸

„Заљубљен по сопственој жељи“

Оригинални назив: „Влюблён по собственному желанию“; редитељ: Сергеј Микаељан; година: 1982; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1984.

Згодан, али сиромашан бивши спортиста Игор Брагин и обична, али мудра библиотекарка Вера Силкова чине необичан договор – да се заљубе једно у другом, али слободном вољом. У позадини провејавају негативне стране совјетског друштва – каријеризам, црно тржиште, пијанство, скептицизам и разочарање у идеале. Али, то, ипак, остаје у сенци љубави.²¹⁹

²¹⁸ М. Митић, *Насилници и суфлери*, Вечерње Новости (9. II 1983), 14; С. Новаковић, *Сан и јава*, Политика Експрес (9. II 1983), 8; М. Томић, *Од животне опрости до маите*, Политика (9. II 1983), 12.

²¹⁹ М. Томић, *Прича о правом Бушману*, Политика (3. II 1984), 10; В. Петковска, *Да се публика смеје и – плаче*, Борба (9. II 1984), 9.

„Обала“

Оригинални назив: „Берг“; редитељи: Александар Алов и Владимир Наумов; година: 1983; продукција: Мосфилм, Allianz Filmproduktion GMBH; приказан на Фесту: 1985.

Филм је дело двојице редитеља, Александра Алова и Владимира Наумова. Совјетски писац Вадим Никитин стиже у Хамбург, где је његов роман скоро објављен. Никитин се присећа последњих очајничких напора Немачке да се одбрани 1945. и сећа се градића Конигсдорфа. Тамо је срео младу Немицу Ему коју је волео. После дуго времена, поново се срећу. Али, некадашњу срећу није могуће поновити. Филм истиче неумитност судбине, те потребу мира између народа.²²⁰

„Ратна балада“

Оригинални назив: „Военно-полевой роман“; редитељ: Пјотр Тодоровски; година: 1983; продукција: Одески киностудио; приказан на Фесту: 1985.

Филм је режирао Пјотр Тодоровски. Саша је бивши војник Црвене армије, ожењен је учитељицом и похађа факултет. Истовремено, ради и као оператер филма у локалном биоскопу. Једног зимског дана, на улици, Саша је спазио жену са дететом. Препознао је да је та жена Љуба, бивша војна болничарка коју је он волео. Упушта се у аферу са њом и помаже јој око детета. Након што је сазнала за мужевљеву аферу, Сашина жена је позвала Љубу у стан и приредила им је малу журку. Саша се показао као неспособан да задржи Љубу, посебно када је успела да врати своју пређашњу лепоту и самопоуздање. Љуба започиње везу са локалним комунистичким званичником, а Саша схвата да Љуба није више идеална жена каквом ју је некада сматрао. Он се враћа својој стрпљивој супрузи.²²¹

²²⁰ „Берг“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/46085/>> (7. IX 2018); В. Петковска, *Убедљиви Ирац*, Борба (5. II 1985), 7; Сл. Константиновић, *Хјустон је ипак – Хјустон*, Политика Експрес (5. II 1985), 8; М. Влајчић, *Супермени и губитници*, Политика (5. II 1985), 12.

²²¹ „Военно-полевой роман“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/45867/>> (7. IX 2018); В. Петковска, *Препознатљива прича*, Борба (7. II 1985), 9; Сл. Константиновић, *Смеха је било напретек*, Политика Експрес (7. II 1985) 8; М. Влајчић, *Сан и јава „божјих људи“*, Политика (7. II 1985), 14.

„Зимска вишња“

Оригинални назив: „Зимняя вишня“; редитељ: Игор Маслеников; година: 1985; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1986.

Филм је режирао Игор Маслеников. Главни лик је Олга, прелепа 30-годишња становница Лењинграда. Запослена је као научни истраживач у институту, разведена је и има 5-годишњег сина Антона. Олга жуди за срећом коју би створила породица. Њене комшије су, такође, усамљене (васпитачица Валија, хокејаш Александар, рачуновођа Лариса која има 5-годишњег сина Серезу. Олга воли свог сина, али воли и свог љубавника који је старији петнаест година од ње. Њен љубавник, Вадим, себичан је и не жели да остави породицу зарад Олге. Када је Олга решила да среди свој живот, појавио се Венијамин, стара љубав, који се никада није женио. Венијамин има прилично наивне представе о породици. Тада се у Олгином животу појављује Херберт, којим ради делом у Лењинграду, делом у Швајцарској. Он је згодан, интелигентан и добар. Чак га и Лариса одобрава, иако је она доста скептична када су мушкарци у питању. Када Олга и Антон оду у Москву са Хербертом, Вадим увиђа шта је изгубио. Олга се у Москви растаје од Херберта и враћа се у Лењинград и враћа се Вадиму. Илузија среће, међутим, не траје дуго. На крају, Олга остаје поново сама, са надом да ће пронаћи праву љубав и оца за Антона.²²²

7. Комедија

„Градић Анара“

Оригинални назив: „Городок Анара“; редитељ: Ириклиј Квирикадзе; година: 1976; продукција: Грузијафилм; приказан на Фесту: 1979.

Филм „Градић Анара“ је дело редитеља Ириклија Квирикадзеа са којим је освојио прву награду на фестивалу у Локарну 1978. године. Комедија нарави која се одиграва у Грузији, која зна да се подсмехне самој себи. Варлам је обичан метеоролог, али много тога

²²² „Зимняя вишня“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/zimnyaya-vishnya-1985-45356/>> (7. IX 2018); М. Митић, *Приче око срца*, Вечерње Новости (9. II 1986); М. Влајчић, *Дневник ратних година*, Политика (10. II 1986), 10.

се мења након смрти његовог оца Тадеоза, који му је у наслеђе оставио рог, на коме је и фокус филма, јер је то рог из којег се испија вино. Рог се показује као „неосвојива тврђава“ за Варлама, али и за сваког другог ко жели да има рог, јер мора да испије вино до самог дна. Самим тим, рог је, у ствари, метафора о неумерености, превеликим амбицијама и робовању фетишима.²²³

„Јесењи маратон“

Оригинални назив: „Осенний марафон“; редитељ: Георгиј Данелија; година: 1979; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1980.

Филм „Јесењи маратон“, дело редитеља Георгија Данелије, добио је „Гран при“ у Сан Себастијану 1979. године. Поднаслов филма је „Тужна комедија“. Иако је филм означен као комедија, он је пре трагикомедија. Филм је слика живота у савременом градском амбијенту, у сплету замршених обавеза. Нема великих речи ни сцена у филму, али филм чине допадљивим обични мотиви из живота, који се лако препознају у свакодневници. Јунак филма је 40-годишњи научник, лингвиста и школски професор, Андреј Бјузикин, који има породицу, љубавницу, пријатеље, посао у школи и у издавачкој кући у којој је преводилац, али не и време да своје обавезе усклади према свима, а времена за себе и нема. Љубавница жели да са њим има дете, супруга га оставља, па му се враћа. Највећи проблем Бјузикина је у томе што не уме да каже „не“, те га колега Хансен из Данске тера да цогира са њим сваког јутра, колегиница Варвара не престаје да му се меша у приватни живот, док због брања печурака са браваром Каритоновим, Бјузикин губи позицију у издавачкој кући. Лена, Бјузикинова ћерка, удата је и има своју породицу и слабо комуницира са родитељима, што тешко пада Бјузикиновој жени. Сви људи у филму живе више како морају него како желе. Редитељ је према њима заузео неутралан став – нити их оптужује нити их брани. Скромна и препознатљива филмска прича, са искреношћу и хуманошћу. Филм има благонаклон хумор према људским недоумицама и слабостима, да би кроз све то оцртао психологију савременог света.²²⁴

²²³ М. Томић, *Балада о истрајности*, Политика (31. I 1979).

²²⁴ М. Томић, *Да ли је нацизам мртав*, Политика (1. II 1980), 14; Д. Белић, *Мање од очекиваног*, Борба (14. II 1980), 11; М. Влајчић, *Горка цена верности*, Политика (14. II 1980), 13; В. Витезица, *Трагање за самим собом*, Вечерње Новости (14. II 1980), 17.

„Плави врхови“

Оригинални назив: „Голубые горы, или Неправдоподобная история“; редитељ: Елдар Шенгелај; година: 1984; продукција: Грузијафилм; приказан на Фесту: 1986.

Филм је режирао Елдар Шенгелај. Новелиста Сосо одлази у своју издавачку кућу, надајући се да ће пронаћи некога ко ће хтети да објави његов најновији рукопис. Ауторов рукопис шета кроз канцеларију, иде од руке до руке, али изгледа да су сви презаузети да би га прочитали. И тако прође годину дана. Сосо открива да се запослени баве свачим, осим својим задацима за који су плаћени. Толико су заокупирани споредним стварима да ни не примећују огромну структуралну ману у згради. Филм се благо подмсева бирократији у целини. На крају филма, зграда се срушила, а запослени прелазе у ново и модерно здање. Али, не мењају однос према свом послу.²²⁵

„Робинзонијада или мој енглески деда“

Оригинални назив: „Робинзонада, или Мой английский дедушка“; редитељ: Нана Цорцдазова; година: 1987; продукција: Грузијафилм; приказан на Фесту: 1988.

Радња филма је смештена у Грузију, у мало грузијско место, почетком XX века, појављује се радник енглеске телеграфске компаније „Хјуз“. Он се верно брине о телефонским стубовима, воли кутије и представља част женама и својој домовини. Затим се заљубљује у најлепшу девојку у селу, Ану, и тако постаје непријатељ њеног брата Нестора, који је большевик. Било је изнуђене сарадње између Енглеза и Нестора и она се огледала у заједничком протеривању Лаврентија Мгеладзеа. Љубав инспирише Енглеза и он остаје у Грузији, чак и када су сви из „Хјуза“ повучени. Фрустриран због увреда које су большевици упутили његовој домовини, он, бесан, руши большевичку бандеру. Због тога је присиљен да напусти своју имовину и да живи на малој територији од три метра, коју је британска влада купила. У ова три метра живи у очекивању љубави и, како се испоставља,

²²⁵ В. Петковска, *Ефектно финале*, Борба (18. II 1986), 7; „Голубые горы, или Неправдоподобная история“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/golubye-gory-ili-nepravdopodobnaya-istoriya-1983-42352/>> (7. IX 1986).

у очекивању сопствене и бесмислене смрти. Много година касније, Ана приповеда ову причу младом композитору и пише музику.²²⁶

„Пливач“

Оригинални назив: „Пловец“; редитељ: Ириклиј Квирикадзе; година: 1981. продукција: Грузијафилм; приказан на Фесту: 1988.

Филм је дело Ираклија Квирикадзеа. Занимљива и лагодна комедија у којој се смењују три епохе и три генерације. Епохе су царска, стаљинистичка и садашња. Породица Думбадзе је одувек занета пливачким маратонима. Филм је, у неку руку, прелиставање породичних успомена још од 1913. када је деда Дуришхан препливао пливачки маратон од Батумија до Потија, али му рекорд није признат до оца редитеља и спортског референта, чија се каријера завршава оног часа када су му деца, играјући се, статуету Стаљина испустила у акваријум са рибицама. Син и унук, који је културни активиста, евоцирајући успомене, решава да и сам заплива и то по најгорем невремену. Филм је успео префињеним хумором да проговори о Стаљиновом добу и да се потомцима некада нестрашивих људи наруга, што због изгледа, што због позиција које заузимају.²²⁷

„Град Зеро“

Оригинални назив: „Город Зеро“; редитељ: Карен Шахназаров; година: 1988; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1990.

Филм „Град Зеро“ је комедија апсурда. Инжењер Алексеј Варакин долази послом у мали провинцијски град да би извршио надзор над техничким променама и дизајном клима-уређаја у фабрици која их испоручује за Москву. Неправилности и изненађења почињу већ на улазу у фабрику где нема контроле. Директорова секретарица ради потпуно гола и никоме то није чудно. Директор ни не зна да му је главни инжењер настрадао у несрећи на раду пре осам месеци. У необично празном ресторану, Варакин као дезерт

²²⁶ „Робинзонада, или Мой англійский дедушка“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/robinzonada-ili-moy-angliyskiy-dedushka-1987-42102/>> (7. IX 2018); D. Belić, *Sin neba, na zemlji*, Борба (2. II 1988), 8; М. Томић, *Судбина цара*, Политика (2. II 1988), 11; М. Митић, *Историјска фреска*, Вечерње Новости (2. II 1988), 20.

²²⁷ М. Митић, *Пливачи и покојници*, Вечерње Новости (3. II 1988), 20; М. Влајчић, *Хјустонови живи и мртви*, Политика (3. II 1988), 15; Д. Белић, *Предах историје*, Борба (3. II 1988), 9.

добија тарту у облику своје главе. Упркос томе што му је келнер рекао да би кувар могао да се осети увређеним и да се убије ако Варакин не поједе тарту, Варакин одбија да једе тарту. Због тога је кувар решио да се убије. На станици нема карата, јер путеви не воде нигде. Таксиста, уместо да Варакина одвезе на железничку станицу, одвози га до музеја. Кустос музеја му показује, на прву руку, необичну поставку која обухвата период од Тројанаца и Римљана до савременог доба. Миша, син локалног електричара, код кога Варакин борави, рекао му је да никада неће отићи из града, те онда тачно наводи Варакиново име, патроним, презиме, годину рођења, годину смрти, као и имена Варакинових четири ћерки, чије ће имена бити уклесана на Варакинов надгробни споменик. Истражитељ доставља Варакину необориве доказе да је покојни кувар његов отац, те да му право име није Алексеј, већ Махмуд. Локални судија је Варакину открио да кувар није починио самоубиство већ да је убијен да би се уздрмао СССР. Исте вечери, судија је покушао да се убије, јер се одржавала годишњица откако се рок-ен-рол први пут чуо у њиховом граду. Све што Варакину изгледа апсурдно и бесмислено, дотле је становницима града то потпуно нормално. Испрва се Варакин трудио да разумски објасни догађаје, али после је одлучио да се препусти, те му стога више није чудно да буде Махмуд, син покојног куvara. Током прославе код „храста моћи Димитрија Донског“, судија саветује Варакина да бежи. Овај то чини, нестаје у магли, проналази чамац и прелази реку.²²⁸

8. Некатегорисани филм

„Дерсу Узала“

Оригинални назив: „Дерсу Узала“ (デルス ウザーラ); редитељ: Акира Куросава; година: 1975; продукција: Мосфилм, Атеље-41 (Јапан); приказан на Фесту: 1976.

Филм „Дерсу Узала“ је дело совјетско-јапанске копродукције у режији прослављеног Акире Куросаве. Назив филма је, у ствари, име једног становника Камчатке са којим ће се спријатељити руски истраживач Арсењев који је почетком XX века истраживао, тада, слабо познате пределе руског Далеког истока. Филм је документаристичка поема о велелепности и снази природе, коју није задесила

²²⁸ „Град Зеро“ <<https://kinorusija.wordpress.com/2012/03/31/gorod-zero-1989/>> (16. IX 2018); М. Влајчић, *Праведници и проклетници*, Политика (3. II 1990), 14.

индустријска револуција и њено загађење. Дobar утисак о филму помало квари изузетно обимна описно-наративна структура. Куросава филм посвећује природи и њеној лепоти и пријатељству, које, рођено у таквој средини, не може бити лажно, већ искрено. Идеализам који прати филм, Куросава не нарушава својим искреним одушевљењем према природи и месту човека у њој, који има искушења да наруши хармонију коју је природа подарила. Филм је довео многе ловце и љубитеље природе, јер је основна теза филма, та, да пред природом човек не може да опстане без помоћи другог човека, што је суштина је ловачких начела удруживања. Човек не може бити отуђен од света ако постане део природе. Дерсу Узала, главни лик по коме је филм добио име, не припада садашњем тренутку света. Сурово окружење хладне Камчатке и сурова судбина која му је узела жену и децу, није нарушила његову људскост. Животиње које настањују Камчатку – тигрове, јелене, вукове, Дерсу сматра себи равноправнима и говоримо о њима као да су људи. „Дерсу Узала“ је био један од страних филмова номинованих за Оскар 1976.²²⁹

„Сталкер“

Оригинални назив: „Сталкер“; редитељ: Андреј Тарковски; година: 1979; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту: 1981.

Филм је дело Андреја Тарковског, који је приказан у Кану 1980. године. Филм је осмишљен по мотивима романа браће Стругацки. Сталкер води писца, разочараног и испуњеног цинизмом и критиком генија, и тихог научника који се са разлогом брине за свој ранац, кроз Зону, опасан предео пун чудних феномена непознатих науци и гравитационих аномалија које у тренутку могу да униште човека. Нико не зна шта се заиста десило у Зони. Претпостављају да је ту пао неки метеорит и пореметио силе природе. Цело место је окружено бодљикавом жицом и стражарима. У таквом амбијенту се одвија драма између и унутар тројице људи. Центар Зоне нуди исцељење – сваки људски сан постаје јава. Али, цена је висока, јер треба у то веровати и треба се упустити у неизвесност проласка кроз Зону и ризиковати живот. Писац наводи да жели отићи до тог

²²⁹ В. Стефановић, *Химна пријатељству*, Политика (20. I 1976), 17; Д. Белић, *Приче о моралним вредностима*, Борба (31. I 1976), 11; М. Митић, *Филмска поезија*, Вечерње Новости (12. II 1976), 13; В. Витезица, *Повратак старом оружју*, Вечерње Новости (12. II 1976), 19; Д. Орловић, *„Лудило“ и племенитост*, Политика Експрес (13. II 1976), 12; Д. Белић, *Повратак човеку, природи*, Борба (13. II 1976), 13; М. Влајчић, *Форманов лет ка врху*, Политика (16. II 1976), 13; *Џек Николсон и „Лет изнад кукавичјег гнезда“ на првом месту*, Политика (19. II 1976), 16.

циља како би нашао надахнуће, док професор жели освојити Нобелову награду. Сталкер им прича како је пређашњи човек који је стигао до Собе, Поркупин, стекао пуно пара, али се обесио. Наводно Соба може остварити и подсвесне жеље гостију. Након путовања кроз тунеле, њих троје стигну до својег одредишта, које лежи у индустријском постројењу које полако пропада. Професор открива да је понео експлозив којим планира уништити Собу, јер се боји да би је неко могао искористити за лоше сврхе. Писац каже да је Соба испунила несвесну жељу Поркупину, тј. убила му је брата, те се стога обесио. Професор стога раствори експлозив. Троје људи стоје испред улаза, али не улазе у њега. Неко време касније, њих тројица су у бару и упознају Сталкерову супругу и ћерку, која хода на штакама. Црни пас који их је пратио кроз Зону, сада је с њима. У дому, супруга каже Сталкеру да би хтела да посети Собу, али он изражава сумњу да Зона има икакве натприродне способности. Ћерка седи у кухињи и рецитује поезију. Потом, чини се да телекинезом одгурне све чаше са стола. Филм пита да ли има наде ако не верујемо ни у шта, јер нас свакодневница вуче даље од постављених циљева до којих се може доћи само ако се поседује чврста вера.²³⁰

„Дивљи лов краља Стаха“

Оригинални назив: „Дикая охота короля Стаха“; редитељ: Валериј Рубинчик; година: 1979; продукција: Беларусфилм; приказан на Фесту: 1982.

Радња филма се одвија 1898. године у западној Белорусији. Ту долази млади етнограф Андреј Белорецки да изучава локалне легенде и смешта се на имању Надежде Јановскаје, последњег изданка древне племићке породице. Сутрадан, на имању је организован бал где је дошло до сукоба Белорцког са Алесом Воронојем. Дуботовк, управник имања Надежде Јановскаје, предлаже Белорецком да пређе код њега. Убрзо је Белорецки сазнао за легенду о Малом Човеку и Плавој Жени, као и о дивљем лову краља Стаха. Стах Горски је био потомак великог војводе Александра и имао је жељу да ослободи белоруске земље. Био је вољен и подржаван од сељака, „шумске браће“ и од племства. Имао је срце ратника, био је храбар, одлучан и желео је да донесе својим људима срећу. Био је поуздан, великодушан и частан. Опростио је свом непријатељу

²³⁰ М. Томић, *Телевизијски филмови*, Политика (5. II 1981), 12; М. Митић, *Убедљив почетак*, Вечерње Новости (7. II 1981), 15; „Danger! High-radiation arthouse!“ <<https://www.theguardian.com/film/2009/feb/06/andrei-tarkovsky-stalker-russia-gulags-chernobyl>> (7. IX 2018).

Роману Јановском и пружио му је руку пријатељства. Стах је успео да спасе Романа од подивљалог риса, ризикујући свој живот. Роман Јановски му се одужио тако што га је кукавички убио са леђа. Краљеви борци су били побијени или су били озбиљно рањени. Везани за коње, умирући борци за слободу су нестајали у ноћи, мењајући свој облик и будећи силе таме, изгубивши тако свој првобитни облик. Убрзо после овога, Роман Јановски бива убијен у Волотову и, по легенди, то се десило у дивљем лову краља Стаха. Од тада, многи чланови породице Јановски су били убијени у дивљем лову. Надежда Романовна Јановскаја је последњи изданак породице Јановски и, након њене смрти, имаће ће наследити или њена даља рођака Пани Кулша или управник имања Рихор Дуботовк. Белорецки није поверовао у ово, али су га неки каснији догађаји уверили у истинитост дивљег лова краља Стаха. Док се шетао са студентом Кијевског Универзитета Андрејем Свезиловичем, неко је пуцао у Белорецког и ранио га је у руку. Ускоро је умро Андреј Свезилович, а за њим и кућепазитељ Надежде Јановскаје, Игњат Берман-Гацевич. Полиција је учинила све да заташка мистериозне смрти. Ближио се крај децембра и на имању Надежде Јановскаје су се спремали за Нову годину када се поново десио дивљи лов краља Стаха. Али, сељаци су се овај пут наоружали и спремили и успели су да поразе коњицу. Схвативши да је план пропао, Алес Вороној бежи код Дуботовка. Дуботовк га убија, само да би касније сељаци убили Дуботовка. Свиће први дан XX века. Андреј Белорецки је ухапшен и послат у Петроград. Надежда Јановскаја је кренула са њим. Филм указује на погубност празноверја и како је њиме лако манипулисати неуким сељаштвом, иако се на крају показало да се празноверје може победити.²³¹

„Ми из цеза“

Оригинални назив: „Мы из джаза“; редитељ: Карен Шахназаров; година: 1983; продукција: Мосфилм; приказан на Фесту:1984.

Филм је смештен у 1926. годину и Кости Иванову, студенту Музичког колеца у Одеси, допада се цез. Због његове наклоности према цезу, бива избачен из техничке школе. Коста жели да оснује бенд. У томе му помажу Степ Грушко, који свира бендо и тромбон, и Жора Рјабов, који свира виолину и бубањ. Почињу пробе, а први јавни наступ

²³¹ М. Томић, *Цена људског живота*, Политика (12. II 1982), 12; М. Митић, *У ритму духова*, Вечерње Новости (12. II 1982), 18; „Дикая охота короля Стаха” <<https://www.kinopoisk.ru/film/dikaya-okhota-korolya-stakha-1979-44198/>> (7. IX 2018).

се завршио тучом са публиком. Због тога завршавају у затвору где упознају Ивана Ивановича Бавуриним, саксофонисту који им се придружује. После изласка из затвора, бенд одлучује да оде у Москву, али тамо већ има подоста успешних џез ансамбала. Коста покушава да наговори познату страну џез певачицу Клементину Фернандез да им се прикључи, али се то завршава неуспехом. Константин је у очају, али Иван и Жора тврде да треба да пронађу помоћ од џез теоретичара Колбашева. Зато иду до Асоцијације пролетерских музичара, која подржава џез, али већ је 1928. година и власт настоји да угуши џез, али концерт ће се одржати захваљујући напорима Колбашева. Много година касније, стари пријатељи, сада славни музичари, причају публици о својим почецима.²³²

„Посетилац музеја“

Оригинални назив: „Посетитељ музеја“; редитељ: Константин Лопушански; година: 1989; продукција: Ленфилм; приказан на Фесту: 1990.

Еколошка катаклизма се десила. То је био последњи чин и логична последица вековних односа између човека и природе, који су се заснивали на узимању. Јунак филма је један од ретких преживелих који је задржао људско лице и људски начин размишљања. „Посетилац“ је дошао да искупи грехе човечанства. Он затиче антиутопијско-сегрегационистички устројено друштво. Друштво је подељено на касту владалаца и касту потлачених. Симпатије „посетиоца“ су према потлаченима, који снагу имају у вери, па их због тога владоци сматрају „дебилима“. На путу према музеју, који се налази на дну океана, и, који представља успомену на човекову узвишеност, један од владалаца уз пратњу „посетиоца“ доживљава просветљење и одлучује да постане глас потлачених. Филм указује на погубност духовне тескобе данашњице и на упитност цивилизацијског прогреса, који човеку више одузима и отуђује га, но што му даје.²³³

²³² „Мы из джаза“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/my-iz-dzhaza-1983-46752/>> (7. IX 2018); М. Томић, *Бергманов тестамент*, Политика (1. II 1984), 12.

²³³ Д. Петровић, *Ауторска егзибиција*, Борба (7. II 1990), 11; Б. Зечевић, *Пророк у џинсу*, Политика Експрес (7. II 1990), 14; М. Томић, *О духовној тескоби*, Политика (7. II 1990), 12; „Посетитељ музеја“ <<https://www.kinopoisk.ru/film/43137/>> (16. IX 2018).

Прилози

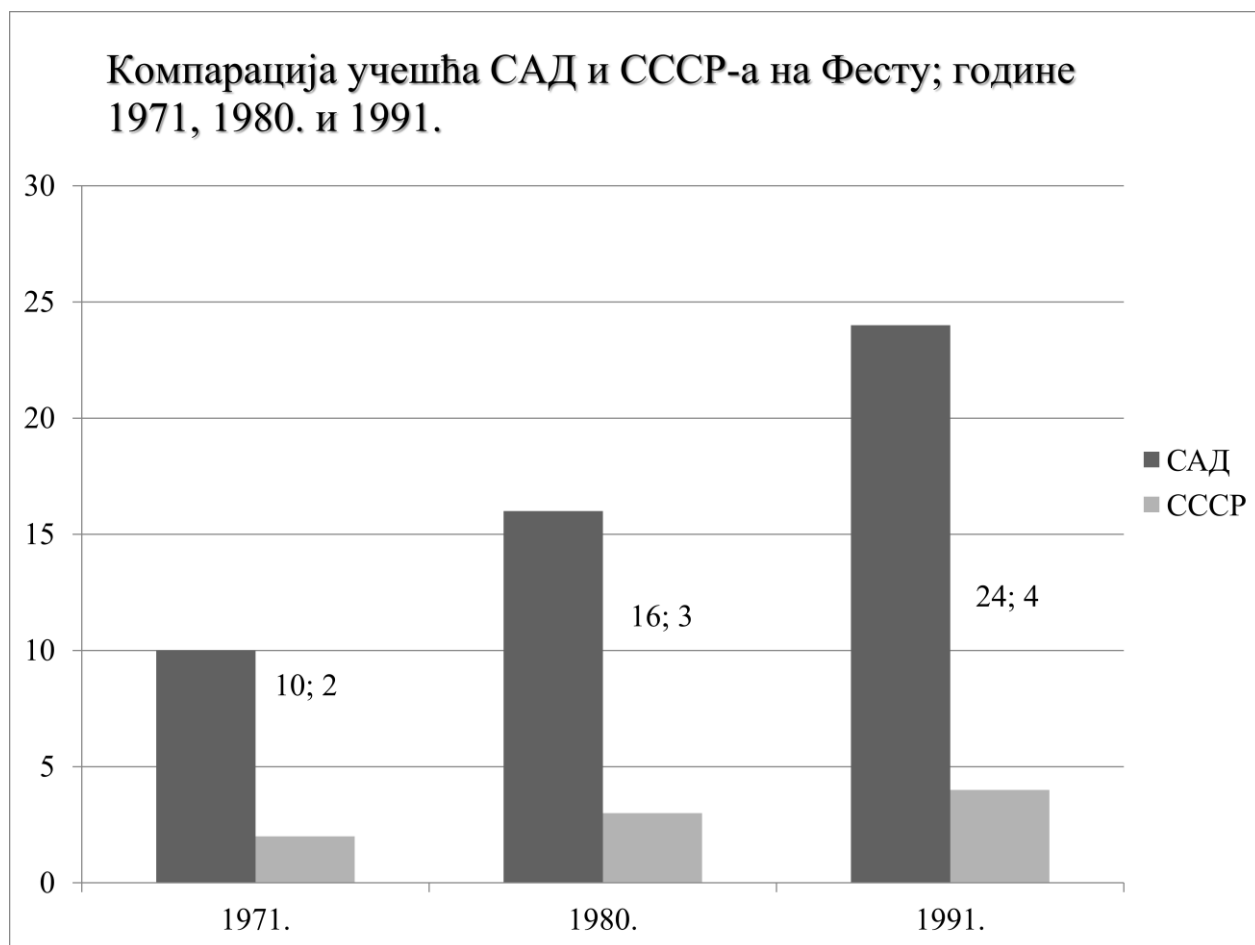
Фест	Филм	Жанр
1971.	„Лика – велика љубав Чехов“ „Ватерло“	Биографски филм Историјски филм
1972.	„Бела птица са црним белегом“ „Ујка Вања“	Драма/мелодрама Обрада дела руских класика
1973.	„Гоја“ „Укроћене ватре“ „Рубљов“ „А зоре су овде тихе“	Биографски филм Биографски филм Историјски филм Идеолошки филм
1974.	„Монолог“ „Та слатка реч слобода“ „Војник се враћа са фронта“	Драма/мелодрама Идеолошки филм Идеолошки филм
1975.	„Црвена калина“ „Романса о заљубљенима“	Драма/мелодрама Љубавни филм
1976.	„Стари зидови“ „Цигани лете у небо“ „Премија“ „Свој међу туђима, туђ међу својима“ „Дерсу Узала“	Драма/мелодрама Обрада дела руских класика Идеолошки филм Идеолошки филм Некатегорисани филм
1977.	„Жене декабриста“ „Једина моја“	Историјски филм Љубавни филм
1978.	„Сирочићи“ „Двадесет дана без рата“ „Механички пијанино“ „Ноћ над Чилеом“	Драма/мелодрама Драма/мелодрама Обрада дела руских класика Идеолошки филм
1979.	„Бели Бим, црно ухо“ „Отац Сергеје“ „Несрећа у лову“ „Градић Анара“	Драма/мелодрама Обрада дела руских класика Обрада дела руских класика Комедија

1980.	„Узлет“ „Сибиријада“ „Јесењи маратон“	Биографски филм Драма/мелодрама Комедија
1981.	„Први пут удата“ „Сталкер“	Љубавни филм Некатегорисани филм
1982.	„Неколико дана у животу И. И. Обломова“ „Валентина“ „Дивљи лов краља Стаха“	Обрада дела руских класика Љубавни филм Некатегорисани филм
1983.	„Воз се зауставио“ „Црвена звона“ „Вољена жена механичара Гаврилова“	Драма/мелодрама Идеолошки филм Љубавни филм
1984.	„Младост генија“ „Без сведока“ „Васа Железна“ „Заљубљен по сопственој жељи“ „Ми из цеза“	Биографски филм Драма/мелодрама Обрада дела руских класика Љубавни филм Некатегорисани филм
1985.	„Обала“ „Ратна балада“	Љубавни филм Љубавни филм
1986.	„Битка за Москву“ „Иди и гледај“ „Зимска вишња“ „Плави врхови“	Историјски филм Драма/мелодрама Љубавни филм Комедија
1987.	„Туђа, бела и рошави“ „Растанак“ „Контрола на путу“	Драма/мелодрама Драма/мелодрама Драма/мелодрама
1988.	„Покајање“ „Робинзонијада или мој енглески деда“ „Пливач“	Драма/мелодрама Комедија Комедија
1989.	„Хладно лето '53“ „Мала Вера“ „Асјина срећа“	Драма/мелодрама Драма/мелодрама Драма/мелодрама

	„Ашик-Кериб“	Обрада дела руских класика
1990.	„Аса“	Драма/мелодрама
	„Слобода је рај“	Драма/мелодрама
	„Жена продавца петролеја“	Драма/мелодрама
	„Игла“	Драма/мелодрама
	„Очи чорние“	Обрада дела руских класика
	„Град Зеро“	Комедија
	„Посетилац музеја“	Некатегорисани филм
1991.	„Такси блуз“	Драма/мелодрама
	„Катала“	Драма/мелодрама
	„Псећа гозба“	Драма/мелодрама
	„Мати“	Обрада дела руских класика

Жанр	Број филмова	Процент
Биографски филм	5	7,04%
Историјски филм	4	5,63%
Драма/мелодрама	25	35,21%
Обрада дела класика руске књижевности	10	14,08%
Идеолошки филм	7	9,86%
Љубавни филм	9	12,68%
Комедија	6	8,45%
Некатегорисани филм	5	7,04%
Укупно	71	100%

Закључак

Фест је од свог почетка, 1971. године, изазивао велику пажњу домаће јавности. Филмови приказивани на Фесту заиста су се, са правом, могли сматрати најбољим филмовима света, уз неке изузетке, што се огледало у неким слабије квалитетним филмовима, посебно у другој половини 1970-их и током 1980-их.

Совјетски Савез је био присутан на сваком Фесту од 1971. до 1991. године. Из приложеног се може видети да је идеолошких филмова било, али да нису били доминантно присутни. Штампана није била превише агилна да извештава о совјетским филмовима, па се дешавало да о неким филмовима нема уопште података. СССР је користио Фест „за окршај“ са Западом, али то је било углавном током 1970-их, док је Фест био још увек нов фестивал.

Почевши од 1981. штампа све слабије прати и извештава о Фесту. У *Политици* је нестала пракса да се о свим филмовима пише и неколико месеци раније, а своје извештаје је највише смањила *Борба*. Известан разлог се може наслутити у томе што је сваке године биран нови Савет, као и да су проблеми са новцем, који су учестали од средине 1980-их, утицали да се програм Феста уобличи скоро пред сам почетак фестивала.

Жанровска подела совјетских филмова који су се приказали на Фесту помогла нам је да боље завиримо и да, делимично, боље разумемо совјетску кинематографију и њена кретања током две деценије, од 1971. до 1991. године. У другој половини 1980-их, са промењеном политичком климом у СССР-у на Фест долазе филмови који су били забрањени у време када су снимани, попут „Асјине среће“ или „Контроле на путу“.

Година 1991. којом се завршава наш рад је означила крај постојања и Југославије и СССР-а, јер је тада кренула дезинтеграција обе државе, са битном разликом да у СССР-у није букнуо крвави рат.

Нисмо помињали учешће СССР-а на „Филмској паради“, делу Феста који је био намењен деци и омладини, из простог разлога што о том делу Феста штампа уопште није извештавала. Због тога, није било могуће тај сегмент Феста уопште сагледати, те коначан број филмова није прецизан.

Број филмова из СССР-а који су се приказивали на Фесту, свеукупно, није био мали. Али, САД су само 1991. учествовале са 24 филма, док је СССР за две деценије Феста учествовао са 71 филмом.

Фест је данас изгубио улогу која му је била додељена 1971. и због које је основан, а то је да споји Исток и Запад путем филмске уметности на неутралној територији. Фест је био изузетно популаран фестивал, иако су нове технологије имале извесна негативна својства на Фест и на биоскоп, уопште. Фест и данас траје и опстаје и постао је један од значајнијих манифестација које Београд има, уз Битеф, Бемус, Белеф и остале. Иако настао у једном специфичном тренутку и са посебним задатком, Фест и данас наставља да врши своју основну замисао, а то је да популарише филмску културу, што је за време Хладног рата, било у другом плану.

Списак литературе и извора

Списак литературе

- ❖ A. Zinovjev, *Gorbačevizam*, Beograd 1990
- ❖ D. Stojanović, *Rađanje globalnog sveta 1880-2015*, Beograd 2015.
- ❖ D. Tadić, *Propagandni film*, Beograd 2009.
- ❖ I. Karl, *Sanjati otvorenih očiju*, Beograd 2011.
- ❖ Lj. Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat*, Beograd 2014.
- ❖ M. Lim i A. Lim, *Najvažnija umetnost. Istočnoevropski film u dvadesetom veku*, Beograd 2006.
- ❖ M. Vlajčić, *Fest, odbrojavanje*, Beograd 2002.
- ❖ O. A. Vestad, *Globalni hladni rat*, Beograd 2008.
- ❖ *Odabrani govori i članci M. S. Gorbačova*, priredio Slavko Pergl, Ljubljana, 1987
- ❖ *Perestrojka*, priredili Branko i Tatjana Kitanović, Beograd-Zagreb, 1987
- ❖ В. Лакер, *Историја Европе 1945-1992*, Београд 1999.
- ❖ *Срби о Русији и Русима. Од Елизавете Петровне до Владимира Путина (1750-2010). Антологија*, прир. М. Јовановић, Београд 2011.

Списак извора

Архив

- ❖ Архив Југославије, Фонд Савезног комитета за науку и културу (бр. 320)
- ❖ Историјски архив Београда, Фонд Скупштине града Београда (бр. 17), Градски секретаријат за образовање и културу

Штампа

- ❖ *Борба* (1971-1991)
- ❖ *Вечерње Новости* (1971-1991)
- ❖ *Илустрована Политика* (1971-1991)
- ❖ *НИН* (1971-1991)
- ❖ *Политика* (1970-1991)
- ❖ *Политика Експрес* (1971-1991)

Интернет сајтови

- ❖ <<https://kinorusija.wordpress.com>>
- ❖ <<http://ruskicentar.rs>>
- ❖ <<https://www.kinopoisk.ru>>
- ❖ <<http://www.allmovie.com>>
- ❖ <<https://www.filmlinc.org>>
- ❖ <<https://www.iviv.tv>>